

वीर सेवा मन्दिर
दिल्ली

★

✓ 28

क्रम संख्या

280.2 शर्मा

काल नं०

खण्ड

॥ श्रीः ॥

शुक्लयजुर्वेदीयमाध्यन्दिनवाजसनेयिनां
नित्यकर्मप्रयोगमाला.

श्रीबीकानेरराज्यान्तर्गतश्रीरत्नगढनिवासिगौड-
वंशावतंसनानानिबन्धकारक पं० वैद्य
श्रीचतुर्थीलाल (चौथमल)
शर्मणा प्रणीता ।

सैव

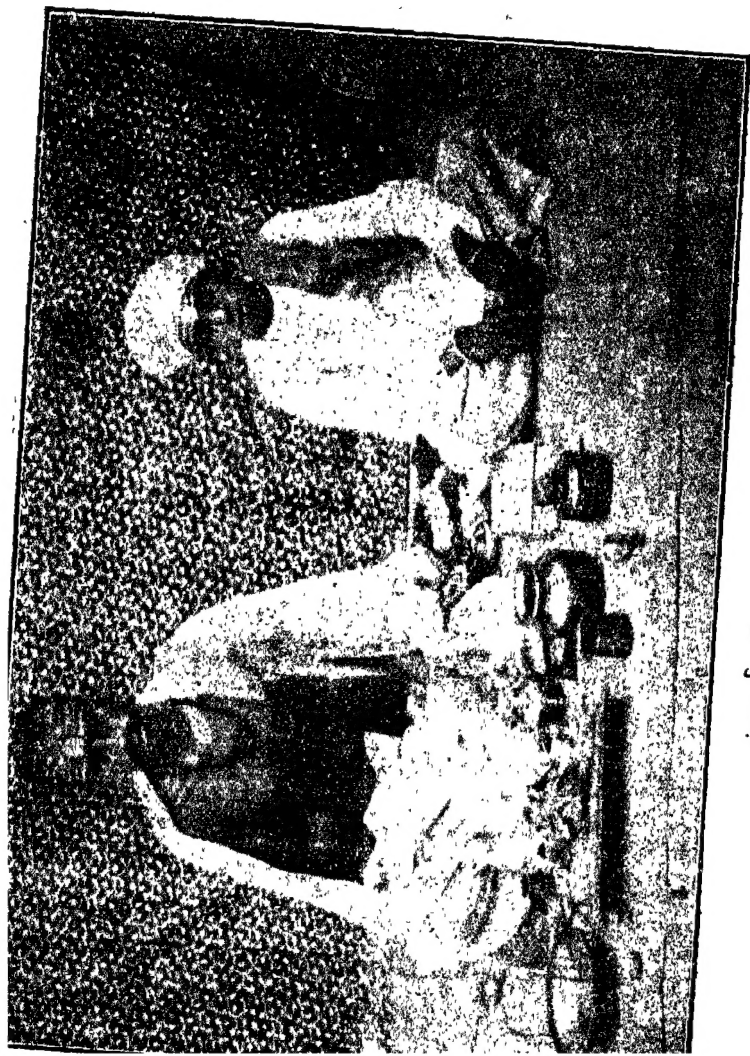
क्षेमराज-श्रीकृष्णदासश्रेष्ठिना
मुम्बय्याः ।

(खेतवाडी ७ वीं गली खम्बाटा लेन)

स्वकीये “श्रीवेङ्कटेश्वर” (स्टीम्) मुद्रणयन्त्रालये
मुद्रयित्वा प्रकाशिता ।

संवत् १९६७, शके १८३२.

अस्य सर्वधिकाराः “श्रीवेङ्कटेश्वर” यन्त्रालयाध्यक्षेण
स्वायत्तीकृताः सन्ति.

ग्रंथकर्त्ता पंडित चतुर्थीलाल शर्मा.

प्रस्तावना ।

अयि श्रौतस्मार्तकर्मानुष्ठानप्रसक्तमानस—सच्चरित्रपवित्रिताखिलदिङ्मण्ड-
लमहोदया विद्वांसः ! नैतदविदितं तत्रभवतां भवताम्, यत्किल करुणाकूपारेण
भगवता परमेश्वरेण पुरुषार्थचतुष्टयसाधनोपयोगिकर्मानुष्ठानोद्बोधका वेदाः
प्रजाश्रेयसे प्रादुर्भावयामासिर इति । तत्र भारतीयाः केचन कर्मानुष्ठानपद्धतिं
जानन्त्येव न, केचन ज्ञात्वापि नानुतिष्ठन्ति, परमनुष्ठानाभावाज्ज्ञानं न सप्र-
योजनम् । यथा—“ अन्तर्गतं तमश्छेतुं शास्त्राद्बोधोहि न क्षमः । यथा न
नश्यति तमः कृतया दीपवार्त्तया ॥ ” इति केचन नित्यादिकर्मानुष्ठानबद्धा-
दरा अपि तत्कर्म पद्धतिनिबन्धमन्तरा क्लिश्यन्ति । तत्र यद्यपि मैथिलदाक्षि-
णात्यनिर्मिताः केचन ग्रन्थाः समुपलभ्यन्ते परन्तु गौडनिबन्धग्रन्थानां यवन-
राज्यकालतो लुप्तप्रायत्वात्तेषां तु तदभाव एव । अथ च येषु सर्वविषयज्ञा-
तारो महान्तो विद्वांसो बहवः सन्ति तेषामन्यदीयनिबन्धतः कर्मकरणं किं न
हास्यास्पदम् ? इति मनसि निधाय मया चतुर्थीलालभास्करनामा द्वादश
निबन्धात्मको महानिबन्धो निबद्धः, तत्र चाष्टौ मुद्रिताः सन्ति ।

अयं च यथार्थनामा नित्यकर्मप्रयोगमालानामकग्रन्थो निर्माय मया
मुम्बयीस्थ “ श्रीवेंकटेश्वर ” यन्त्रालयाध्यक्षाय क्षेमराज श्रीकृ-
दासश्रेष्ठिने समर्पितः । तेन च शोभनशीशकाक्षरैः पुष्टमसृणपत्रेषु संमुद्रय
प्रकाश्यते तदेतद्ग्रहणकर्मानुष्ठानादिनाऽनुगृह्यन्तु महात्मान इति भृशमभ्यर्थयते—

पण्डितचतुर्थीलालशर्मा,

सूचनापत्रम् ।

विदित हो कि हमारे प्राचीन गौडमहानिबन्ध मुसलमानोंके कारणसे नष्टप्राय हो गये केचित् शेष भी रहे सो मैथिल, दाक्षिणात्योंने उन्हीं ग्रंथोंसे अपने २ सांप्रदायिक ग्रंथ बनाके लोप कर दिये और हमारे गौड पण्डितोंके शिथिल रहनेसे तथा विद्याका प्रचार कम होनेसे भी प्राचीन निबन्ध लुप्त होगये आजकल सर्वत्र मैथिल सांप्रदायिक ग्रंथ जैसे श्राद्धविवेक, शुद्धिविवेक, आचारादर्श, पितृभक्ति इत्यादि और दाक्षिणात्यनिबन्ध जैसे निर्णयसिन्धु, धर्मसिन्धु, व्रतराज, कमलाकर, प्रयोगरत्न, शांतितार आदि प्रचलित हो रहे हैं, हमारे गौड भाई उन्हींसे काम चलाते हैं और अपने पितृ पितामहादि शिष्टोंके हस्तलिखित प्राचीन पद्धतियोंको बांध बांधकर रख दिये हैं तथा आपसमें वादविवाद करके दूसरे ग्रंथोंकी उन्नति करते हैं और अपनी गौडसंप्रदायकी रसातलमें डुबो रहे हैं यह बड़े दुःखकी बात है हम लोगोंमें अच्छे अच्छे विद्वान् इससमय हैं परंतु अपनी विशेष आयु केवल शुष्क व्याकरण तथा तर्क वाद-विवादमें ही व्यय करते हैं यदि व्याकरण आदि पढ़के वेद, मीमांसा, धर्मशास्त्र, कर्मकांड आदिकोंमें चित लगावें तो गौडसंप्रदायका उद्धार होना कुछ कठिन नहीं है हमें आशा है कि हमारे सुयोग्य गौड पंडितगण इस प्रार्थनापर ध्यान देके निज ग्रंथोंका, निज सांप्रदायका जीर्णोद्धार अवश्य करेंगे और हमने गौड भाइयोंकी उन्नतिके अर्थ चातुर्थीलालभास्कर नाम महानिबन्ध अनेक

कर्मकांडपद्धतियोंसे शोभित बहुत बड़ा ग्रंथ संग्रह किया है जिसकी श्लोकसंख्या प्रायः पचहत्तर हजार ७५००० होगी, जिसमें १२ ग्रंथ हैं जिनमेंसे ८ निबंध छपके प्रकाशित हो चुके हैं शेष भी समयानु-
कूल ईश्वर चाहेंगे तो शीघ्रही प्रकाशित हो जावेंगे ।

और जिन महाशयोंने इस मेरे परिश्रमको देखके धन्यवाद दिया है उनमेंसे थोड़ोंके नाम नीचे प्रकाशित किये जाते हैं शेष महाशयोंके समयानुसार किये जावेंगे—

महामहो० श्री पं० शिवकुमारजी काशी.	पं० मन्नुलालजी वेदपाठी काशी.
पांडित श्रीगुरुडध्वजजी कुरुक्षेत्र.	पं० रामभक्त वेदपाठी काशी.
पं० श्रीनानूरामजी शास्त्री रत्नगढ़.	पं० घनश्यामजी मिश्र सुजानगढ़.
पं० गौरीशंकरजीवैद्य द्योसावाकलकत्ता.	पं० कनारामजी पौराणिक रामगढ़.
पं० उमादत्तजी खंडेलवाल चूरू.	पं० कन्हैयालालजी चूरू.
पं० श्रीहरनंदरायजी निर्मल फतेपुर.	पं० जालीरामजी मिश्र फतेपुर.
पं० ज्वालादत्त निर्मल फतेपुर.	पं० गणपतजी किराडू बीकानेर.
पं० स्नेहीरामजी शास्त्री चिडावा.	पं० गोपीकृष्ण कथाव्यास बीकानेर.
पं० नंदलालजी सुरोलिया रामगढ़.	पं० सदारामजी रामगढ़.
पं० बालचंद्रजी शास्त्री रामगढ़.	पं० भगवानदत्तजी रामगढ़.
पं० छोटेलालजी शर्मा रत्नगढ़.	पं० हरनारायणजी कल्या.
पं० रामशरणजी शर्मा पहेवा.	पं० जीवानंदमिश्रअंग्रेजीशास्त्रीकलकत्ता
पं० रामजीदासजी धर्मशास्त्री बोहग्राम.	पं० रामचंद्रजी जोसी विसाउ.

(६)

सूचनापत्रम् ।

पं० बलदेवजी नेयायक लक्ष्मणगढ.	पं० लक्ष्मीनारायणजी चोमवाल फतेपुर.
पं० विलासरायजी शुंशुण.	पं० गणेशराम धरड रत्नगढ.
पं० रामजीलालजी चिडावा.	पं० दुर्गादत्तजी मिश्र सिरदारशहर.
पं० रामचंद्रजी अलवर.	पं० वैजनाथजी मिश्र विसाड.
पं० हीरालालजी शेखावाटी भूषणफतेपुर.	पं० रामचंद्रजी जोशी सीकर.
पं० नंदलालजी शास्त्री मुंबई.	पं० गोपीरामजी चोमवाल फतेपुर.
पं० उदमीरामजी वैयाकरण रत्नगढ.	पं० घनश्यामजी चोमवाल फतेपुर.
पं० रमापति हुसियारपुर.	पं० किरधीचंद्र वैद्य लक्ष्मणगढ.
पं० श्रीधरशर्मा व्याख्यानरत्न पुष्करजी.	पं० किसनलालजी सलेमाबाद.
पं० घासीरामजी बोगड रत्नगढ.	पं० जयनारायणजी मिश्र फतेपुर.

इत्यादि बहुतसे पंडितोंका धन्यवाद मिला है और हम इन महाशयोंको प्रसन्न अन्तःकरणसे धन्यवाद देते हैं, तथा सेठ खेमराजजी श्रीकृष्णदासजीको विशेष धन्यवाद देते हैं कि जिन्होंने निज द्रव्य व्यय करके ग्रन्थोंको प्रकाशित किया है ।

आपका प्रेमी—पं० चतुर्थीलालजी गौड,

मु० रत्नगढ राजश्रीबीकानेर.

॥ श्रीः ॥

नित्यकर्मप्रयोगमालाविषयानुक्रमणिका.

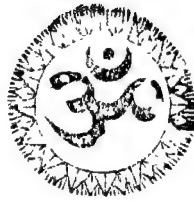
विषयाः	पृष्ठाङ्काः	विषयाः	पृष्ठाङ्काः
१ मंगलाचरणम् १		२१ पुरुषसूक्तम् ३४	
२ ब्राह्ममुहूर्तकथनम् ॥		२२ शिवसंकल्पाऽऽध्यायः ... ३७	
३ अत्रस्वापेप्रायश्चित्तम् ... २		२३ मण्डलब्राह्मणसूक्तम् ... ३८	
४ प्रातःस्मरणम् ॥		२४ कातीयतर्पणप्रयोगः ... ४७	
५ शिवादिचित्तनम् ३		२५ पंचदेवपूजाप्रयोगः ... ५७	
६ पुण्यजनस्मरणम् ५		२६ विष्णुप्रीतिकरमार्तिक्यम् ६२	
७ प्रातर्दर्शनार्हाः पदार्थाः ६		२७ पंचायतनआर्तिक्यम् ... ६४	
८ विष्णुत्रोत्सर्गक्रमः ७		२८ महापुरुषस्तुतिः ६५	
९ आचमनप्रयोगः ८		२९ नित्यहोमप्रयोगः ... ६७	
१० दन्तधावनविधिः ॥		३० वैश्वदेवबलिकर्म ... ७१	
११ कातीयस्नानप्रयोगः ... ९		३१ वैश्वदेवमंडलम् ७६	
१२ तीर्थप्रार्थना १८		३२ नित्यश्राद्धम् ७७	
१३ स्नानांगतर्पणम् १९		३३ गोमार्गमंत्रः ८०	
१४ गृहे उष्णोदकस्नानविधिः २०		३४ भोजनविधिः ॥	
१५ धौतबस्त्रधारणम् ... २१		३५ भोजनोत्तरकर्म ... ८३	
१६ तिलकधारणम् ॥		३६ शयनविधिः ८४	
१७ संध्याप्रयोगः २२		३७ गारुडमंत्राः ८५	
१८ संकल्पः २३		३८ दारोपगमः ८६	
१९ ब्रह्मयज्ञः ३२		३९ नित्यकर्माकरणेदोषः ... ॥	
२० विभ्राट्सूक्तम् ॥		४० पार्थिवशिवपूजाप्रयोगः ८८	
		४१ शिवनीराजनार्तिः ... १००	
		४२ मंत्रपुष्पांजलिमंत्राः ... १०२	

(८)

अनुक्रमणिका ।

विषयाः	पृष्ठांकाः	विषयाः	पृष्ठांकाः
४३ शिवस्तुतिः १०३		६५ देव्या आर्तिक्यम् ... १६	
४४ रुद्राऽभिषेकविधिः ... १०४		६६ महालक्ष्मीपूजनम् ... १६	
४५ रुद्रपंचमोऽध्यायः .. १०५		६७ लक्ष्मी (श्री) सूक्तम् ... १७	
४६ गायत्रीपुरश्चरणप्रयोगः ११८		६८ श्रावणोपयोगः ... १७	
४७ मालासंस्कारः १२१		६९ हेमाद्रिसंकल्पः १८	
४८ गायत्रीशापविमोचनम्. १२३		७० उपाकर्म १८	
४९ गायत्रीकवचम् ... १२५		७१ ऋषिपूजनम् १९०	
५० मुद्राप्रदर्शनप्रकारः १२८		७२ स्वपितृभ्योयज्ञोपवीतदानम् १९९	
५१ गायत्रीतर्पणम् "		७३ यज्ञोपवीतधारणप्रयोगः "	
५२ वेदोक्तनवग्रहमंत्राः ... १२९		७४ उत्सर्गाङ्गऋषितर्पणम् २०१	
५३ सूर्योद्दिनवग्रहमण्डलयन्त्रम् १३०		७५ वंशानां वचनम् ... २१२	
५४ मंगलयन्त्रम् १३१		७६ अध्ययनक्रमः(४०मन्त्राः) २२०	
५५ ऋष्यादिसहितवेदोक्त- नवग्रहमन्त्राः ... १३२		७७ शतानि २२७	
५६ नवग्रहमंगलाष्टकम् ... १३६		७८ कण्डिका २३०	
५७ महामृत्युंजयजपविधिः १३८		७९ प्रपाठकाः २३६	
५८ मृतसंजीवनीमंत्रः ... १४०		८० शतस्थानानि २३९	
५९ महामृत्युंजयकवचम् ... १४१		८१ व्रतविसर्जनम्.... .. २४३	
६० संतानगापालमंत्रजपविधिः १४४		८२ ऋषिश्राद्धम् २४५	
६१ अथाभिलाषाष्टकस्तोत्रम् १४५		८३ विसर्जनम् २४६	
अथ मङ्गलव्रतविधिः		८४ रक्षाबंधनम् २४७	
६२ तत्रादौ मङ्गलमन्त्रविधानम् १४७		८५ गोत्रनिर्णयः २४८	
६३ व्रतविधानम् १५४		८६ प्रवरनिर्णयः २४९	
६४ नवरात्रे घटस्थापनादिप्र- योगः १६१		८७ आदिगौडब्राह्मणोत्पत्तिः २५२	
		८८ ग्रन्थालंकारः २५४	

इति नित्यकर्मप्रयोगमालाविषयानुक्रमणिका समाप्ता ।

अथ माध्यंदिनानां- नित्यकर्मप्रयोगमाला ।

वंदे महेश्वरं शांतं सानंदं सुंदरं शिवम् ॥
श्रीशं गणेशं गिरिजां तपनं पितरौ तथा ॥ १ ॥
नत्वा विश्वेश्वरं स्वेष्टं दृष्ट्वा हरिहरादिकान् ॥
चतुर्थीलालशर्माहं करोमि शिवतुष्टये ॥ २ ॥

ग्रंथमिति शेषः । अथोच्यते गृहस्थस्य नित्यकर्म
यथाविधि॥यत्कृत्वाऽनृण्यमाप्नोति दैवात्पैत्र्याच्च मा-
नुषात् ॥३॥ अथात्र ब्राह्ममुहूर्तमारभ्यास्वापं कर्माण्यु-
च्यंते ॥ ब्राह्मो मुहूर्तः संध्यापूर्वं दंडद्रयात्मकः ॥ आ-
गमे ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्थाय चिंतयेद्बुधुनंदनम् ॥ श्रीपूर्वं

(२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

जयमध्यस्थं द्विर्जयातं विचक्षणः ॥ १ ॥ अत्र स्वापे
प्रायश्चित्तं रत्नावल्याम्—ब्राह्मे मुहूर्ते या निद्रा सा
पुण्यक्षयकारिणी । तां करोति द्विजो मोहात्पादक-
च्छ्रेण शुद्ध्यति ॥ २ ॥

अथ प्रयोगः ॥ पूर्वोक्तब्राह्मे मुहूर्ते उत्थाय स्वकर-
तलमवलोक्य गण्डूषत्रयं कृत्वा नेत्रे प्रक्षाल्य आ-
चम्येष्टदेवतां नमस्कृत्य प्रातःस्मरणं कुर्यात् ॥ त-
द्यथा—हे जिह्वे रससारज्ञे सर्वदा मधुरप्रिये । नारा-
यणारूढपीयूषं पिब जिह्वे निरंतरम् ॥ १ ॥ त्रैलोक्य-
चैतन्यमयादिदेव श्रीनाथ विष्णो भवदाज्ञयैव ॥
प्रातः समुत्थाय तव प्रियार्थं संसारयात्रामनुवर्त-
यिष्ये ॥ २ ॥ भारते—अनिरुद्धं गजं ग्राहं वासुदेवं
महाद्युतिम् । संकर्षणं महात्मानं प्रद्युम्नं च तथैव
च ॥ ३ ॥ मत्स्यं कूर्मं च वाराहं वामनं तार्क्ष्यमेव च ॥
नारसिंहं च नागैंद्रं सृष्टिसंहारकारकम् ॥ ४ ॥ विश्व-
रूपं हृषीकेशं गोविंदं मधुसूदनम् । त्रिदशैर्वादितं
देवं दृढभक्तिमनूपमम् ॥ ५ ॥ एतानि प्रातरुत्थाय

संस्मरिष्यन्ति ये नराः ॥ सर्वपापैः प्रमुच्यन्ते स्वर्गलो-
कमवाप्नुयुः ॥ ६ ॥ शिवादिचिंतनम्-प्रातः स्मरामि
भवभीतिहरं सुरेशं गंगाधरं वृषभवाहनमंबि-
केशम् । खट्वाङ्गशूलवरदाभयहस्तमीशं संसाररो-
गहरमौषधमद्वितीयम् ॥ १ ॥ प्रातर्नमामि गिरि-
शं गिरिजार्द्धदेहं सर्गस्थितिप्रलयकारणमादि-
देवम् ॥ विश्वेश्वरं विजितविश्वमनोभिरामं संसार-
रोगहरमौषधम् ॥ २ ॥ प्रातर्भजामि शिवमेक-
मनंतमाद्यं वेदांतवेद्यमनघं पुरुषं पुराणम् ॥ ना-
मादिभेदरहितं च विकारशून्यं संसारम् ॥ ३ ॥
प्रातः समुत्थाय शिवं विचिंत्य श्लोकत्रयं येनुदिनं
पठन्ति ॥ ते दुःखजातं बहुजन्मसंचितं हित्वा पदं
यांति तदैव शंभोः ॥ ४ ॥ प्रातः स्मरामि भवभीतिमहा-
र्तिशांत्यै नारायणं गरुडवाहनमब्जनाभम् । ग्राहा-
भिभूतवरवारणमुक्तिहेतुं चक्रायुधं तरुणवारिज-
पत्रनेत्रम् ॥ १ ॥ प्रातर्नमामि मनसा वचसा च मूर्ध्ना
पादारविंदयुगलं परमस्य पुंसः । नारायणस्य नरका-

(४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

णवतारणस्य पारायणप्रवणविप्रपरायणस्य ॥ २ ॥
 प्रातर्भजामि भजतामभयं करोति प्राक्सर्वजन्म-
 कृतपापभयापहत्यै । यो ग्राहवक्रपतितांघ्रिगजे-
 द्वघोरशोकप्रणाशमकरोद्धृतशंखचक्रः ॥ ३ ॥
 श्लोकत्रयमिदं पुण्यं प्रातरुत्थाय यः पठेत् ॥ लोक-
 त्रयगुरुस्तस्मै दद्यादात्मपदं हरिः ॥ ४ ॥ ब्रह्मा
 मुरारिस्त्रिपुरांतकारिर्भानुः शशी भूमिसुतो बुधश्च ।
 गुरुश्च शुक्रः शनिराहुकेतवः कुर्वंतु सर्वे मम सुप्र-
 भातम् ॥ १ ॥ भृगुर्वसिष्ठः क्रतुरंगिराश्च मनुः पुल-
 स्त्यः पुलहश्च गौतमः ॥ रैभ्यो मरीचिश्च्यवन-
 श्च दक्षः कुर्वंतु ॥ २ ॥ सनत्कुमारः सनकः सनं-
 दनः सनातनोप्यासुरिपिंगलौ च ॥ सप्तस्वराः स-
 प्तरसातलानि कुर्वंतु स ॥ ३ ॥ सप्तार्णवाः सप्तकु-
 लाचलाश्च सप्तर्षयो द्वीपवनानि सप्त ॥ भूरादिकृ-
 त्वा भुवनानि सप्त कुर्वंतु स ॥ ४ ॥ पृथ्वी सगंधा स-
 रसास्तथापः स्पर्शी च वायुर्ज्वलितं च तेजः । नभः
 सशब्दं महता सहैव कुर्वंतु स ॥ ५ ॥ इत्थं प्रभाते
 परमं पवित्रं पठेत्स्मरेद्वा शृणुयाच्च तद्वत् । दुःस्वप्न-

नाशस्त्वह सुप्रभातं भवेच्च नित्यं भगवत्प्रसादा-
त् ॥ ६ ॥ पुण्यश्लोकजनस्मरणमाचारमयूखे-पु-
ण्यश्लोको नलो राजा पुण्यश्लोको जनार्दनः ॥ पुण्य-
श्लोका च वैदेही पुण्यश्लोको युधिष्ठिरः ॥ ७ ॥ अश्व-
त्थामा बलिव्यासो हनुमांश्च विभीषणः ॥ कृपः
परशुरामश्च सप्तैते चिरजीविनः ॥ ८ ॥ सप्तैतान्सं-
स्मरेन्नित्यं मार्कण्डेयमथाष्टमम् ॥ जीवेद्वर्षशतं सोपि
सर्वव्याधिविवर्जितः ॥ ९ ॥ अहल्या द्रौपदी सीता
तारा मंदोदरी तथा । पंचकं ना स्मरेन्नित्यं महा-
पातकनाशनम् ॥ १० ॥ अविमुक्तचरणयुगलं
दक्षिणमूर्तेश्च कुक्कुटचतुष्कम् ॥ स्मरणमपि वाराण-
स्या निहन्ति दुःस्वप्नमपशकुनम् ॥ ११ ॥ पद्म-
पुराणे-उमा उषा च वैदेही रमा गंगेति पंचकम् ॥
प्रातरेव स्मरेन्नित्यं सौभाग्यं वर्धते सदा ॥ १२ ॥
सोमनाथो वैद्यनाथो धन्वंतरिरथाश्विनौ ॥ पंचैता-
न्स्मरतो नित्यं व्याधिस्तस्य न विद्यते ॥ १३ ॥
कपिला कालियोऽनंतो वासुकिस्तक्षकस्तथा ॥ पंचै-

(६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

तान्स्मरतो नित्यं विषबाधा न जायते ॥ १४ ॥ हरं
हरिं हरिश्चंद्रं हनुमंतं हलायुधम् ॥ पंचकं वै स्मरेन्नित्यं
घोरसंकटनाशनम् ॥ १५ ॥ रामं स्कंदं हनुमंतं
वैनतेयं वृकोदरम् ॥ पंचैतान्संस्मरेन्नित्यं भवबाधा
विनश्यति ॥ १६ ॥ आदित्यश्च उपेंद्रश्च चक्रपा-
णिर्महेश्वरः ॥ दंडपाणिः प्रतापी स्यात्क्षुत्तृड्बाधा
न जायते ॥ १७ ॥ वसुर्वरुणसोमौ च सरस्वती च
सागरः ॥ पंचैतान्संस्मरेद्यत्र तृषा तत्र न बाधते ॥ १८ ॥
सनत्कुमारदेवर्षिशुकभीष्मपुष्पवंगमाः ॥ पंचैता-
न्स्मरतो नित्यं कामस्तस्य न बाधते ॥ १९ ॥ राम-
लक्ष्मणौ सीता च सुग्रीवो हनुमान्कपिः ॥ पंचैता-
न्स्मरतो नित्यं महाबाधा प्रमुच्यते ॥ २० ॥ कर्को-
टकस्य नागस्य दमयंत्या नलस्य च । ऋतुपर्णस्य
राजर्षेः कीर्तनं कलिनाशनम् ॥ २१ ॥ वैन्यं पृथुं
हैहयमर्जुनं च शाकुन्तलेयं भरतं नलं च । रामं च
सीतां स्मरति प्रभाते तस्यार्थलाभो विजयश्च नि-
त्यम् ॥ २२ ॥ छंदोगपरिशिष्टे-श्रोत्रियं शुभगां

गां च अग्निमग्निचितिं तथा । प्रातरुत्थाय यः प-
श्येदापद्रव्यः स विमुच्यते ॥ १ ॥ इत्यादिपुराणमं-
त्रान्पठित्वा ॥ समुद्रवसने देवि पर्वतस्तनमंडले ।
विष्णुपत्नि नमस्तुभ्यं पादस्पर्शं क्षमस्व मे ॥ १ ॥
इति प्रार्थ्योत्थाय रविं गुरुं तुलसीं गां च नमस्कृत्य
शौचं कुर्यात् ॥ इति प्रातःस्मरणम् ॥

अथ मूत्रपुरीषोत्सर्गः ॥ तत्र क्रमः ॥ ग्रामाद्वहि-
नैर्ऋत्यामिषुविक्षेपात्यये शुद्धमृत्तिकां ससिकतां जल-
पात्रं चादाय कीटादिरहितस्थलं गत्वा मृज्जलपात्रे
निधाय अयज्ञियैरनाद्रैस्तृणैर्भूमिमाच्छाद्य प्रावृतशि-
राः पृष्ठतः कंठलंबितयज्ञोपवीत एकवस्त्रश्चेदक्षिणकर्ण-
निहितयज्ञोपवीतो मौनी घ्राणास्ये पिधाय दिवोद-
ङ्मुखो रात्रौ दक्षिणामुखः प्राणबाधादिषु यथासुख-
मुखो वा मूत्रपुरीषे उत्सृज्य लोष्टादिना गुदं परिमृज्य
गृहीतशिश्नश्चोत्थाय पूर्वगृहीतमृज्जलपात्रे गृहीत्वार्द्रा-
मलकमात्रमृज्जलैर्द्विवारं लिंगशौचं कृत्वाऽर्धप्रसृतित-
दर्धार्धमृज्जलैस्त्रिवारमपानं संशोध्य पुनर्जलैरेव लिंग-
गुदे प्रक्षाल्य शुद्धमृत्तिकया एकवारं हस्तं प्रक्षाल्य

(८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

शुद्धभूमिमागत्य अन्यमृज्जलैर्दशवारं वामकरं प्रक्षाल्य ततः करद्वयं सप्तवारं तावद्विरेवं मृज्जलैः प्रक्षाल्य वामदक्षिणपादौ प्रत्येकं त्रिः प्रक्षाल्य अन्यजलेन द्वादशगंडूषान्वामभागे कृत्वा जलपात्रं त्रिः पर्युक्ष्य उपवीती द्विराचामेत् (मूत्रमात्रोत्सर्गे तु) पूर्ववदे कवारं लिंगं प्रक्षाल्य वामकरं त्रिः प्रक्षाल्य करद्वयं द्विः प्रक्षाल्यैकैकया मृदा पादौ प्रक्षाल्य गंडूषचतुष्टयं विधायाचामेत् ॥ एवमेव मैथुने ज्ञेयम् ॥ इति शौचप्रकारः ॥

अथाचमनप्रयोगः ॥ शुचौ देशे भूमिष्ठपादांतर्जानुहस्तः प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा उपविश्य संहतांगुलिना शुद्धं जलं गृहीत्वा मुक्तांगुष्ठकनिष्ठेन पाणिना ब्रह्मार्थेन केशवनारायणमाधवेति संबुद्धयंतैस्त्रिभिर्नामभिस्त्रिः पिबेत् ॥ ततः करौ प्रक्षाल्य अंगुष्ठमूलेन ओष्ठौ संमृज्य तं प्रक्षालयेदित्याचमनम् ॥

अथ दंतधावनम् ॥ प्रतिपत्षष्ठी-अष्टमी-नवमी-एकादशी-चतुर्दशी-पंचदशी-संक्रांति-व्यतीपात-

व्रतोपवासश्राद्धदिनार्कदिनातिरिक्तदिनेषु ब्राह्मणो
द्वादशांगुलप्रमाणेन क्षत्रियवैश्यौ तु दशाष्टाङ्गुलमा-
नेन च कनिष्ठिकाग्रवत्स्थूलेन तित्तिण्यादिविहितवृ-
क्षोद्धवेन चूर्णीकृताग्रेण प्रक्षालितेन शुष्केणाद्रेण वा
प्राङ्मुखो मौनेन दन्तधावनं कुर्यात् । प्रतिषिद्धदि-
नेषु च पर्णादिना तर्जनीवज्र्यांगुल्या अपां द्वादश-
गण्डूषैर्वा दंतान्संशोधयेत् । दन्तधावनमंत्राः—ॐ
अत्राद्याय व्यूहध्वठं सोमो राजायमागमत । स मे
मुखं प्रमाक्ष्यते यशसा च भगेन च इति ॥ ॐ आयु-
र्बलं यशो वर्चः प्रजाः पशुवसूनि च । ब्रह्म प्रज्ञां च
मेधां च त्वं नो देहि वनस्पते ॥ १ ॥ इति मंत्रेणा-
भिमंत्र्य ॥ मुखदुर्गंधिनाशाय दंतानां च विशुद्धये ।
ष्ठीवनाय च गात्राणां कुर्वेहं दंतधावनम् ॥ १ ॥ इति
मंत्रमुक्त्वा दंतान्संशोध्य जिह्वोल्लेखं च कृत्वा
द्वादशगण्डूषांश्च वामभागे कृत्वा ॐकारं गायत्रीं च
स्मृत्वा स्नानं कुर्यात् ॥ इति दंतधावनम् ॥

अथ स्नानप्रयोगः ॥ आचारादर्शे कात्यायनः—
यथोक्तमृत्तिकामार्द्रं गोमयं कुशान्कृष्णतिलान्सुर-

(१०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

भीणि पुष्पाण्यादाय सुमना नद्यादिकं गत्वा त-
त्तीरे शुचौ देशे पृथक् पृथक् स्थापयेत् । तदनंतरं
सूर्याभिमुखस्तीर्थानि प्रार्थयेत् । ॐ पुष्कराद्यानि
तीर्थानि गंगाद्याः सरितस्तथा । आगच्छंतु पवि-
त्राणि स्नानकाले सदा मम ॥ १ ॥ त्वं राजा सर्वतीर्था-
नां त्वमेव जगतः पिता ॥ याचितं देहि मे तीर्थं सर्व-
पापैः प्रमुच्यते ॥ २ ॥ अपामधिपतिस्त्वं च तीर्थे-
षु वसतिस्तव ॥ वरुणाय नमस्तुभ्यं स्नानानुज्ञां प्र-
यच्छ मे ॥ ३ ॥ गंगे च यमुने चैव गोदावरि सरस्व-
ति ॥ नर्मदे सिंधुकावेरि जलेऽस्मिन्सन्निधिं कुरु
॥ ४ ॥ इति प्रार्थ्य ततः पाणिपादं प्रक्षाल्य नाभि-
मात्रजलं गत्वा कुशहस्तो बद्धशिख आचम्य
देशकालौ संकीर्त्य मम कायवाङ्मनःकृतकर्म-
दोषपरिहारद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं प्रातःस्ना-
नं करिष्ये इति संकल्प्य ॐ उरु १७ हिराजुव्वरु
णश्चकारसूर्यायपंथामन्वेतवाऽऽ । अपदुपादाप्र-
तिधातवेकरुतापं वृक्ताहृदयाव्विधश्चित् । नमोव्वरु

णायाभिष्टितो व्वरुणस्युपाशः ÷ इति न्युजांजलि-
हस्तेन तोयमामंत्र्य ॥ ॐ ये ते शतं व्वरुण ये सहस्रं
यज्ञियाः पाशा वितता महातः । तेभिर्त्रो अद्य सवि
तोत व्विष्णुर्विश्वे मुंचंतु मरुतः स्वर्काः ॥ इति त्रिः
प्रदक्षिणं जलमावर्त्तयेत् ॥ ततः ॥ ॐ सुमित्रियानुऽ
आपोऽभोधयः संतु इति जलांजलिमादाय ॐ इति
दुर्मित्रियास्तस्मै संतु योऽस्माद्वेष्टि यंचव्वयं द्विष्मः
इति तीर्थतटे द्वेष्ट्यं प्रति निषिंचेत् ॥ ततः कटिं बस्त्यू-
रु जंघे चरणौ प्रत्येकं मृत्तोयाभ्यां त्रिस्त्रिः प्रक्षा-
ल्य एकं पादं जलेऽपरं स्थले निधायाचामेत् ॥ ततः
उदकं नमस्कृत्य ॐ इदं विष्णुर्व्विचक्रमेत्रेधानि
दधेपदं समूढमस्य पाथं सुरे स्वाहा इति मृत्तिक-
यांगानि संस्पृश्य नाभिमात्रं जलं प्रविशेत् ॥ ॐ
आपोऽस्मान्मातरं ÷ शुंधयंतु घृतेन नो घृतुष्वं ÷
पुनंतु विश्वं ÷ हिरिप्रं प्रवहंति देवीरिति मंत्रेण सू-

(१२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

र्याभिमुखो निमज्जेत् ॥ ततः स्नात्वा । ॐ उदि
दादिभ्यः शुचिरापूत ऽर्पमि ॥ इति निमज्ज्योन्म-
ज्ज्याऽऽचम्य ॐ मानस्तोकेतनयेमानु ऽआयुषि
मानोगोषुमानोऽअश्वेषुरीरिषः ॥ मानो वीरान् रुद्र
भामिनो विधीर्हविष्मंतुहं सदमित्वाहवामहे इति
मंत्रेण गोमयेनांगानि विलिपेत् ॥ ततो मार्ज-
नम्—ॐ इमम्मेव्वरुणश्रुधीहवमद्याचमृडयत्वामवस्यु
राचके ॥ १ ॥ ॐ तत्त्वायामिब्रह्मणावन्दमानुस्तदा
शास्तेयजमानो हविर्भिः ÷ अहं डमानो व्वरुणे हवो
द्ध्युरुशर्त्तुसमानुऽआयुः प्रमोषीः ॥ २ ॥ ॐ त्वं नो
ऽअग्ने व्वरुणस्य विद्वानुदेवस्य हेडो ऽअवयासि सीष्टाह्य
जिष्ठो वह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेषां सि प्रमुमुग्ध्य
स्मत् ॥ ३ ॥ ॐ सत्वन्नोऽअग्ने वुमो भवोतीने दिष्टो
ऽअस्या उषसो व्युष्टौ ॥ अवयक्ष्वनो व्वरुणं ठरराणो व्वी

हिमृडीक७मुहवोनऽएधि ॥ ४ ॥ ॐ मापोमौष
धीर्हि७सीद्धाम्नोधाभोराजुंस्ततोव्वरुणनोमुंच यद्वाहु
रुभ्याइति वरुणेतिशर्पामहेततोवरुणनोमुंच ॥५॥ ॐ
उदुत्तुमंव्वरुणपाशमुस्मदवाधुमंविमंध्युम७श्रथाय ॥
अथावुयमादित्यव्रतेतवानागसोऽअदितयेस्याम ॥६॥
ॐमुंचंतुमाशपृथ्यादथोव्वरुण्यदुत ॥ अथोयमस्यषड्ही
शात्सर्वस्मादेवकिल्बिषात् ॥ ७ ॥ ॐ अवभृथ
निचुंपुणनिचेरुरसिनिचुंपुणः॥अवदेवैदेवकृतमेनो या
सिष्टमवमर्त्यैर्मर्त्यकृतंपुरुराव्णोदेवरिषस्याहि ॥ ८ ॥
इत्यष्टभिर्मंत्रैर्हस्तेन प्रत्येकं शिरसि जलं प्रक्षिपेत् ॥
ततो वहति जले प्रवाहाभिमुखः स्थिरे सूर्याभि-
मुखो मौनी मज्जेत् ॥ तत आचम्य वक्ष्यमा-
णैरोंकारादिभिर्मंत्रैः प्रतिमंत्रं कुशत्रयेण जलेन
प्रदक्षिणमात्मानं पावयेत् ॥ ॐ पुनातु ॥ १ ॥
ॐ भूः पुनातु ॥२॥ ॐ भुवः पुनातु ॥ ३ ॥ ॐस्वः

(१४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

पुनातु ॥ ४ ॥ ॐ महः पुनातु ॥ ५ ॥ ॐ जनः पुना
तु ॥ ६ ॥ ॐ तपः पुनातु ॥ ७ ॥ ॐ सत्यं
पुनातु ॥ ८ ॥ ॐ तत्सवितुरितिसर्वं पुनातु ॥ ॐ
आपोहिष्ठामयोभुवस्तान् ऽ ऊर्जैर्दधात नमो हेरणा यचक्ष
से ॥ ६ ॥ यो वः शिवतो रसस्तस्य भाजयते हनः
उशतीरिंव मातरः ॥ ७ ॥ तस्मा ऽ अरङ्गमामवो
यस्युक्षया युजिन्वथ ॥ आपा जुनयथा चनः ॥ ८ ॥ ॐ
इदमाप् प्रवहता वद्यश्च मलंचयत् यच्चाभिदुद्रोहानृतुं
यच्च शेपे ऽ अभिरुणम् ॥ आपो मा तस्मा देन सह पर्वमानश्च
मुचतु ॥ ९ ॥ ॐ हविष्मती रिमा ऽ आपो हवि
ष्मा २ ॥ ऽ आवि वासति हविष्मा न्देवो ऽ अध्वरो हवि
ष्मा २ ॥ ऽ अस्तु सूर्यः ॥ १० ॥ ॐ देवी रापो ऽ अ-
पात्र पाद्यो वै ऽ उर्मिर्ह विष्य ऽ इन्द्रियावा न्मदिन्त मह । तं
देवेभ्यो देवत्रा दत्त शुक्रप्रेभ्यो येषां भागस्थ स्वाहा ॥ ११ ॥

ॐ कार्ष्णिंरसिसमुद्रस्यु' त्वाक्षित्याऽवन्नयामिसमापोऽ
 अद्रिर्गमतसमोषधीभिरोषधी ॥ १२ ॥ ॐ अ
 पोदेवामधुमतीरगृभ्णन्नूर्जस्वतीराजस्वश्चिताना ॥ या
 भिर्मित्रावरुणावभ्यर्षिचुत्र्याभिरिन्द्रमनयन्नत्यराती ॥
 ॥ १३ ॥ ॐ द्रुपदादिवमुमुचान १ स्विन्न १ स्नातो
 मलादिवपूतंपवित्रेणैवाज्यमार्पः शुंघन्तुमैनसः ॥ १४ ॥
 ॐ शन्नोदेवीरभिष्टयुऽआपोभवन्तुपीतयेशंयोरभिस्रवं
 तुनः ॥ १५ ॥ ॐ अपाथंरसमुद्रयसठः सूर्येसन्तठः
 सुमाहितअपाथंरसस्ययोरसस्तम्बो गृह्णाम्युत्तममुपया
 मगृहीतोसीन्द्रायत्त्वाजुष्टङ्क गृह्णाम्येषतेयो निरिन्द्राय-
 त्वाजुष्टतमम् ॥ १६ ॥ ॐ अपोदेवीरुपसृजम
 धुमतीरयक्ष्मायप्रजाभ्यः ॥ तासामास्थानादुज्जिता
 मोषधयस्तुपिप्पला १ ॥ १७ ॥ ॐ पुनर्तुमापि

(१६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

तरः सोम्यासः पुनन्तुमापितामहाः पुनन्तुप्रपितामहाः पुवित्रेणशुतायुषा ॥ १८ ॥ ॐ पुनन्तुमापितामहाः पुनन्तुप्रपितामहाः पुवित्रेणशुतायुषाव्विश्वमायुर्व्यष्णवै ॥ १९ ॥ ॐ अग्नऽआयूषंषिपवसुऽआसुवोज्जर्मिषंचनः॥आरेबाधस्वदुच्छुनाम् ॥ २० ॥ ॐ पुनन्तुमादेवजुनाः पुनन्तु मनसाधियः पुनन्तु विश्वाभूतानि जातवेदः पुनीहिमा ॥ २१ ॥ ॐ पुवित्रेणपुनीहिमाशुकेणदेवदीद्य ॥ त्वाग्नेकत्वा क्रतूँ रन् ॥ २२ ॥ ॐ यत्तैपुवित्रमूर्ध्निष्यमेविततमंतराब्रह्मतेनपुनातुमा ॥ २३ ॥ ॐ पवमानः सोऽअद्यनःपुवित्रेणविचर्षणिः ॥ यःपोतासपुनातुमा ॥ २४ ॥ ॐ उभाभ्यांदेवसवितःपुवित्रेणसुवेनच॥ मांपुनीहिब्विश्वतः ॥ २५ ॥ ॐ वैश्वदेवीपुनतीदेव्यागाद्यस्यामिमाबह्वचस्तन्वांस्वीतपृष्ठास्तयामदंतः

सधुमादेषुव्ययंस्यामपतयोरयीणाम् । २६ ॥ ॐ चित्प
 तिर्मापुनातुदेवोमासवितापुनात्वच्छिद्रेणपवित्रेणसू-
 र्यस्यरश्मिभिः तस्यतेपवित्रपतेपवित्रपूतस्ययत्काम
 हपुनेतच्छेकेयं ॥ २७ ॥ एवं मार्जनंकृत्वा ॐ अपाघमपुकि
 त्विषमपकृत्यामपोरपः अपामार्गत्वमस्मदपदुःष्व
 ण्यर्ठसुव ॥ इतिमंत्रेणापामार्गैस्त्रिभिर्मार्जयेत् । तत
 ॐ काण्डात्काण्डात्प्ररोहंतीपरुषः परुषस्परि ॥ एवानो
 दूर्ध्वेप्रतनुसहस्रेणशतेनच ॥ २८ ॥ इति मंत्रेण दूर्वाभि-
 स्त्रिभिर्मार्जयेत् । ततः पूर्ववत् ॐ इमं मे व्वरुणेत्यादि-
 मंत्रैः शिरसि जलं निक्षिपेत् । ततः ऋष्यादिकं स्मृ-
 त्वाऽन्तर्जले मग्नोऽघमर्षणं द्रुपदां च आयं गौरिति
 वा ऋचं त्रिरावर्त्तयेत् ॥ ॐ ऋतं च सत्यं चाभीद्धा
 त्तपसोऽध्यजायत । ततो राज्यजायत ततः समुद्रो
 अर्णवः ॥ समुद्रादर्णवादधिसंवत्सरो अजायत
 अहोरात्राणि विदधद्विश्वस्य मिषतो वशी ॥ सूर्याचंद्र

(१८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

मसौ धाता यथापूर्वमकल्पयत् । दिवं च पृथिवीं चान्त
रिक्षमथो स्वः॥ सशिरसं प्राणायामं वा त्रिः कुर्यात् ॥
यद्वा परमात्मानं विष्णुं शेषशायिनं सायुधं सश्रीकं
ध्यायेत् ॥

ततस्तीर्थप्रार्थना । ॐ विष्णोः पादप्रसूतासि
वैष्णवी विष्णुपूजिता ॥ पाहि नस्त्वेनसस्तस्मा-
दाजन्ममरणांतकात् ॥ १ ॥ तिस्रः कोट्योऽर्धकोटी
च तीर्थानां वायुरब्रवीत् । दिवि भुव्यंतरिक्षे च ता-
नि ते संति जाह्नवि ॥ २ ॥ नंदिनीत्येव ते नाम देवे
षु नलिनीति च ॥ वृंदा पृथ्वी च शुभगा विश्वकाया
शिवासिता ॥ ३ ॥ विद्याधरी सुप्रसन्ना तथा लोकप्र-
साधनी ॥ क्षेम्या च जाह्नवी चैव शांता शांतिप्रदा-
यिनी ॥ ४ ॥ एतानि पुण्यनामानि स्नानकाले प्रकी-
र्तयेत् । भवेत्संनिहिता तस्य गंगा त्रिपथगामिनी
॥ ५ ॥ नमामि गंगे* तव पादपंकजं सुरासुरैर्वदि-
तदिव्यरूपम् ॥ भुक्तिं च मुक्तिं च ददासि नित्यं
भावानुसारेण सदा नराणाम् ॥ ६ ॥ या गतिर्यो-

गयुक्तानां मुनीनामूर्ध्वरेतसाम् । सा गतिः सर्वजं-
तूनां जाह्नवीतीरवासिनाम् ॥ ७ ॥ इति पठित्वा ना-
भिमात्रजलं गतः सन् स्नानांगतर्पणं कुर्यात् ॥

अथ तर्पणप्रयोगः ॥ ॐ मोदस्तृप्यताम् ॥ १ ॥
ॐ प्रमोदस्तृप्य० ॥ २ ॥ ॐ सुमुखस्तृ० ॥ ३ ॥ ॐ दु-
र्मुखस्तृप्य० ॥ ४ ॥ ॐ अविघ्नस्तृ० ॥ ५ ॥ ॐ वि-
घ्नकर्ता तृ० ॥ ६ ॥ ॐ ब्रह्मादयो देवास्तृप्यंताम्
॥ ७ ॥ ॐ गौतमादय ऋषयस्तृप्यंताम् ॥ ८ ॥ इति
देवतीर्थेन एकैकमंजलिं जले प्राङ्मुखः क्षिपेत् ।
अथोदङ्मुखो निवीत्यूर्ध्वजुषः प्राजापत्येन ती-
र्थेन सनकादींस्तर्पयेत् । ॐ सनकादयो मनुष्या-
स्तृप्यंताम् ॥ २ ॥ ततोपसव्यं दक्षिणाभिमुखः पि-
तृतीर्थेन कृष्णतिलोदकैः कव्यवाडनलादींस्तर्प-
येत् ॥ ॐ कव्यवाडनलादयो देवपितरस्तृप्यंता-
म् ३ ॥ (इति त्रयोंजलयः) ॐ अस्मत्पितृपितामहप्र-
पितामहास्तृप्यंताम् ३ ॥ ॐ अस्मन्मातामहप्र-
मातामहवृद्धप्रमातामहास्तृप्यंताम् ॥ ३ ॥ ॐ आब्र-

(२०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

हस्तम्बपर्यन्तं जगत्तृप्यताम् ॥ एवं स्नानांगतर्प-
णं कृत्वा यक्ष्मणे जलं दद्यात् ॥ ॐ यन्मया दूषितं
तोयं मलैः शारीरसम्भवैः । तस्य पापस्य शुद्धयर्थं
यक्ष्मैतत्ते तिलोदकम् ॥ १ ॥ ततस्तीरमागत्य । अ-
ग्निदग्धाश्च ये जीवा येऽप्यदग्धाः कुले मम । भू-
मौ दत्तेन तृप्यन्तु तृप्ता यांतु परां गतिम् ॥ इति जलां-
जलिं तटे निःक्षिपेत् ॥ इति स्नानांगतर्पणं कृत्वा
जलाद्बहिर्निष्क्रम्य अहतं श्वेतं धौतं वस्त्रं परिधाय
उपवस्त्रं गृहीत्वानंतरं कुशासने प्रागास्यो वोद-
गास्य उपविशेत् ॥ इति नद्यादिषु स्नानप्रयोगः ॥

अथ गृहस्थानां गृहे नित्यस्नानम् ॥ गृहे उष्णो-
दकेन स्नानं न तु शीतोदकेन । तद्विधिश्च पात्रे
शीतोदकं प्रक्षिप्य तदुपरि उष्णोदकेनापूर्य ॐ शन्नो
देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये शंयोरभिस्रवन्तु
नः ॥ १ ॥ आपः पुनंतु० ॥ २ ॥ द्रुपदादिव ॥३॥
ऋतं च सत्यं० ॥ ४ ॥ आपोहिष्ठा० ॥ ५ ॥ इति
पंचभिर्ऋग्भिर्भिमंज्य इमं मे वरुणेत्यादिना तीर्थानि

नित्यस्नानं तिलकधारणं च । (२१)

स्मरन् स्नायात् ॥ गृहस्नाने संकल्पाचमनमघमर्षणं
तर्पणं च न कार्यम् । एवं स्नात्वा वस्त्रेण पाणिना वा
जलापनयनं कृत्वा शुष्कं शुभ्रमहतं कार्पासवस्त्रं परि-
धाय स्नानार्द्रवस्त्रमूर्ध्वमुत्तारयेत् ॥ (विकच्छोनु-
त्तरीयश्च नग्नश्चावस्त्र एव च ॥ श्रौतस्मात्ते नैव
कुर्यात्) इति गृहे प्रातर्नित्यस्नानम् ॥

अथ तिलकधारणम् ॥ तत्रादौ वामहस्ते दक्षिण-
हस्तेन गंगादितीर्थमृत्तिकां वा गार्हपत्यौपासनाग्नि-
भस्म गृहीत्वा पश्चादुदकमिश्रणानंतरं दक्षिणहस्तेन
भस्म मर्दयेत् । तत्र मंत्राः ॐ अग्निरिति भस्म ॐ वायु-
रिति भस्म ॐ जलमिति भस्म ॐ स्थलमिति भस्म
ॐ व्योमेति भस्म सर्वठः ह वा इदं भस्म ॐ मन
एतानि चक्षुषि भस्मानीति भस्माभिमन्त्र्य । ॐ त्र्यं-
बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ॥ उर्वारुकमिव बन्धना-
न्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् ॥ ॐ त्र्यायुषं जमदग्नेरिति
ललाटे । कश्यपस्य त्र्यायुषमिति ग्रीवायाम् । यदेवे-
षु त्र्यायुषमिति दक्षिणांसे । तन्नो अस्तु त्र्यायुषमिति

(२२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

हृदि । एतैर्मंत्रैर्ललाटादिषु धारयेत् । ततो रुद्राक्षधारणम् ॥

अथ संध्याप्रयोगः ॥ वामे बहून् कुशान् दक्षिणे पाणौ सपवित्रं कुशत्रयं च धृत्वा सप्रणवगायत्र्या शिखां बद्ध्वा ऐशान्यभिमुख आचम्य ऋतमित्यभिमन्त्र्य पुनराचामेत् ॥ १ ॥ ॐ ऋतं च सत्यं चाभीद्धात्तपसोध्यजायत । ततो राज्यजायत ततः समुद्रो अर्णवः ॥ समुद्रादर्णवादधिसंवत्सरो अजायत । अहोरात्राणि विदधद्विश्वस्य मिषतो वशी ॥ सूर्याचंद्रमसौ धाता यथापूर्वमकरूपयत् । दिवं च पृथिवीं चांतरिक्षमथो स्वः ॥ ॐ अपवित्रः पवित्रो वेत्यस्य वामदेव ऋषिः ॥ विष्णुर्देवता गायत्री छंदः हृदि पवित्रकरणे विनियोगः ॥ ॐ अपवित्रः पवित्रो वा सर्वावस्थां गतोपि वा । यः स्मरेत्पुण्डरीकाक्षं स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥ इत्यात्मानं जलेन संप्रोक्ष्य । ॐ पृथ्वीत्यस्य मेरुपृष्ठ ऋषिः । कूर्मो देवता सुतलं छंदः । आसने विनियोगः ॥ ॐ

पृथिव त्वया धृता लोका देवि त्वं विष्णुना धृता ।
 त्वं च धारय मां देवि पवित्रं कुरु चासनम् ॥ इति
 भूमिं प्रार्थयेत् ॥ अथ संकल्पः ॥ ॐ तत्सद्व्य श्री-
 मद्भगवतो महापुरुषस्य विष्णोराज्ञया प्रवर्त्तमा-
 नस्य ब्रह्मणो द्वितीयपराद्धं तदादौ श्रीश्वेतवाराह-
 कल्पे सप्तमे वैवस्वतमन्वन्तरे अष्टाविंशतितमे
 कलियुगे कलिप्रथमचरणे जंबूद्वीपे भरतखण्डे
 तत्रापि परमपवित्रे भारते वर्षे आर्यावर्त्तातर्गत-
 ब्रह्मावर्त्तैकदेशे कुमारिकानामक्षेत्रे श्रीगंगायमु-
 नयोरमुकदिग्भागे नर्मदाया उत्तरे तटे श्रीबौ-
 द्धावतारे अमुकनामसंवत्सरे अमुकायने अमु-
 कऋतौ अमुकमासे अमुकपक्षे अमुकनक्षत्रे
 अमुकराशिस्थिते चंद्रे अमुकराशिस्थिते सूर्ये अ-
 मुकदेवगुर्वादिशेषेषु ग्रहेषु यथास्थानस्थितेषु
 एवं ग्रहगुणविशिष्टायां तिथौ अमुकगोत्रोऽमुक-
 शर्माहं श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलसिद्धयर्थं मम
 उपात्तदुरितक्षयद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं प्रातः-

(२४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

संध्योपासनमहं करिष्य इति संकल्प्य वारिणा-
त्मानं वेष्टयित्वा सप्रणवगायत्र्या रक्षां कुर्यात् ॥
ततः ॐकारस्य ब्रह्मा ऋषिर्गायत्री छंदोऽग्निर्देव-
ता शुक्लो वर्णः सर्वकर्मरंभे विनियोगः ॥ ॐ सप्त-
व्याहतीनां प्रजापतिः ऋषिर्गायत्र्युष्णिगनुष्टु-
ब्बृहतीपंक्तित्रिष्टुब्जगत्यश्छंदांसि । अग्निवाय्वा-
दित्यबृहस्पतिवरुणैर्द्रविश्वेदेवा देवताः । अना-
दिष्टप्रायश्चित्ते प्राणायामे विनियोगः ॐ गाय-
त्र्या विश्वामित्रऋषिर्गायत्रीछंदः सविता देव-
ताऽग्निर्मुखमुपनयने प्राणायामे विनियोगः ॥ ॐ
शिरसः प्रजापतिर्ऋषिर्ब्रह्माग्निवायुसूर्या देवताः
यजुश्छन्दः प्राणायामे विनियोगः ॥ इति ऋष्या-
दिकं स्मृत्वा । बद्धासनः सम्मीलितनयनो मौनी
प्राणायामत्रयं कुर्यात् ॥ तत्र वायोरादानकाले पृ-
रकनामा प्राणायामस्तत्र श्यामं चतुर्भुजं विष्णुं
नाभौ ध्यायेत् । धारणकाले कुंभकस्तत्र कमलास-
नं रक्तवर्णं ब्रह्माणं चतुर्मुखं हृदि ध्यायेत् । त्याग-

काले रेचकस्तत्र श्वेतं त्रिनेत्रं शिवं ललाटदेशे ध्या-
येत् । त्रिष्वप्येतेषु प्रत्येकं त्रिर्मंत्राभ्यासः । प्रत्येक-
मोंकारादिसप्तव्याहृतयः ॥ ॐकारादिसावित्री
ॐकारद्वयमध्यस्थं शिरश्चेति मंत्रस्तस्य स्वरूपं
(ॐ भूः ॐ भुवः ॐस्वः ॐमहः ॐजनः ॐ
तपः ॐसत्यं ॐतत्सवितुर्वरेण्यं भर्गोदेवस्य
धीमहि धियो योनः प्रचोदयात् ॐ आपो ज्यो-
ती रसोमृतं ब्रह्म भूर्भुवः स्वरोम्) इति प्राणायामः ॥ तत ॐसूर्यश्चमेति ब्रह्मा ऋषिः प्रकृतिश्छंदः
सूर्यो देवता अपामुपस्पर्शने विनियोगः ॥ ॐसूर्य-
श्च मामन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः पाषे-
भ्यो रक्षतां यद्रात्र्या पापमकार्षं मनसा वाचा ह-
स्ताभ्यां पद्भ्यामुदरेण शिश्रा रात्रिस्तदवलुपतु
यत्किंचिद्दुरितं मयि इदमहमापोऽमृतयोनौ सूर्ये
ज्योतिषि जुहोमि स्वाहा इति प्रातराचामेत् ॥ (ॐ
आपः पुनन्त्विति विष्णुर्ऋषिरनुष्टुप्छंद आपोदे-

(२६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

वता अपामुपस्पर्शने विनियोगः ॥ ॐ आपः पुन-
न्तु पृथ्वी पृथ्वी पूता पुनातु मां पुनंतु ब्रह्मणस्पतिं
ब्रह्मपूता पुनातु मां यदुच्छिष्टमभोज्यं च यद्वा दु-
श्चरितं मम सर्वं पुनातु मामापोऽसतां च प्रतिग्रह-
७ स्वाहा इति मध्याह्न आचामेत्) (ॐ अग्निश्च
मेति रुद्र ऋषिः प्रकृतिश्छंदोग्निर्देवता अपामुप-
स्पर्शने विनियोगः ॥ ॐ अग्निश्च मामन्युश्च मन्यु-
पतयश्च मन्युकृतेभ्यः पापेभ्यो रक्षतां यदह्ना पा-
पमकार्षं मनसा वाचा हस्ताभ्यां पद्भ्यामुदरेण
शिश्रा अहस्तदवलुपतु यत्किञ्चिदुरितं मयि इद-
महमापोऽमृतयोनौ सत्ये ज्योतिषि जुहोमि स्वा-
हा इति सायमाचामेत्) (तत आपोहिष्ठेत्यादि
व्युचस्य सतभिः पदैः शिरसि अष्टमेन भूमौ
नवमेनापि शिरसि कुशत्रयेण जलं क्षिपेत्) ॐ
आपोहिष्ठेत्यादिव्युचस्य सिंधुद्वीप ऋषिर्गाय-
त्री छंद आपो देवता मार्ज्जने विनियोगः ॥ ॐ
आपोहिष्ठामयोभुवः ॐ तान्ऽऽर्ज्जेदधातन

ॐ मुहेरणांयचक्षसे ॐ योवः शिवतमोरसः ॐ
तस्य भाजयतेहनः ॐ उशतीरिवमातरः ॐ
तस्माऽअरङ्गमापवः ॐ यस्यक्षयाय जिन्वथ
ॐ आपोजुनयथाचनः ॥ इति मार्जनम् ॥ ततः
(करेण जलमादाय वारत्रयं द्रुपदां पठित्वा त-
ज्जलं शिरसि क्षिपेत्) ॐ द्रुपदादिवेति कोकिलो
राजपुत्र ऋषिः आपो देवता अनुष्टुप्छंदः । अघ-
मर्षणे विनियोगः ॥ ॐ द्रुपदादिवमुमुचानः स्वि-
न्नः स्नातोमलादिव पूतंपवित्रेणैवाज्यमापः शु-
धंतुमैनसः (ततः करस्थजलं नासायां संयोज्य
आयतासुरनायतासुर्वा त्रिः सकृद्वाऽघमर्षणं जपे-
त्) ॐ ऋतं च सत्यं चेति अघमर्षणसूक्तस्याघम-
र्षणं ऋषिरनुष्टुप्छंदो भाववृत्तो देवता अश्वमेधव-
भृत्ये विनियोगः ॥ ॐ ऋतं च सत्यं चाभीक्षात्तपसो-
ध्यजायत । ततो राज्यऽजायत ततः समुद्रो अर्ण-
वः ॥ समुद्रादर्णवादधि संवत्सरो अजायत । अहो

(२८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

रात्राणि विदधद्विश्वस्य मिषतो वशी ॥ सूर्याचंद्रम-
सौ धाता यथापूर्वमकल्पयत् । दिवं च पृथिवीं चां-
तरिक्षमथो स्वः ॥ ततः ॐ अंतश्चरसीति तिरश्ची-
न ऋषिरनुष्टुप्छंदः आपो देवता आचमने विनियो-
गः ॥ ॐ अंतश्चरसि भूतेषु गुहायां विश्वतोमुखः ।
त्वं यज्ञस्त्वं वषट्कार आपोज्योती रसोमृतमित्य-
नेनाचामेत् ॥ तत अर्घ्यदानम् ॥ उत्थाय ॐभू-
भुवः स्वरिति गायत्र्या पुष्पमिश्रं जलं सूर्याभिमु-
खं वारत्रयं प्रक्षिपेत् ॥ (कालातिक्रमे सति ॐआ-
कृष्णेन इति मंत्रेण चतुर्थार्घ्यं दद्यात्) ॐभूभु-
वःस्वरिति महाव्याहृतीनां परमेष्ठी प्रजापति-
ऋषिः । अग्निवायुसूर्या देवताः । गायत्र्युष्णिगनु-
ष्टुभश्छन्दांसि । ॐतत्सवितुरित्यस्य विश्वामित्र
ऋषिः । सविता देवता । गायत्री छंदः । अर्घ्यदाने
विनियोगः ॥ ॐभूभुवःस्वः ॐतत्सवितु० ब्रह्मस्व-
रूपिणे सूर्यनारायणाय नमः । इदमर्घ्यं दत्तं न
मम असौ आदित्यो ब्रह्म । इत्यर्घ्यं दत्त्वा (प्रातः
सायं च कृताञ्जलिर्मध्याह्ने ऊर्ध्वबाहुः सूर्यं ध्याय-

नृपतिष्ठेत् (एभिर्मन्त्रैः) ॐ उद्वयंतमित्यस्य हिर-
 ण्यस्तूप ऋषिरनुष्टुप्छंदः । सूर्यो देवता । सूर्योप-
 स्थाने विनियोगः ॥ ॐ उद्वयंतमसुस्परिस्वहपश्यं
 तु ॥ उत्तरं देवं देवत्रासूर्यमगन्मज्योतिरुत्तमम् ॥
 ॥ १ ॥ ॐ उदुत्यमित्यस्य प्रस्कण्व ऋषिर्गायत्री
 छंदः । सूर्यो देवता । सूर्योपस्थाने विनियोगः ॥
 ॐ उदुत्यंजातवेदसं देवं वहंतिकेतवं ॥ दृशे विश्वायुसूर्यम
 ॥ २ ॥ ॐ चित्रमित्यस्य कौत्स ऋषिस्त्रिष्टु-
 प्छंदः सूर्यो देवता सूर्योपस्थाने विनियोगः ॥
 ॐ चित्रं देवानामुदगादनीकंचक्षुर्मित्रस्य ब्वरुणस्या
 ग्रेहः ॥ आप्राद्यावापृथिवीऽअंतरिक्षं सूर्यऽआत्मा जगत
 स्तुस्थुषश्च ॥ ३ ॥ ॐ तच्चक्षुरिति दध्यङ्गाथर्वण
 ऋषिरक्षरातीतिपुर उष्णिक्छंदः सूर्यो देवता
 सूर्योपस्थाने विनियोगः ॥ ॐ तच्चक्षुर्देवहितं
 पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत् । पश्येमशरदं शतं जीवेम

(३०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

शरदः शतं शृणुयामशरदः शतं प्रब्रवामशरदः शतम्
दीनाहस्यामशरदः शतं भूर्यश्चशरदः शतात् ॥
इत्युपस्थायोपविश्यः ॥ ततः ॐ हृदयाय नमः ।
ॐ भूः शिरसे स्वाहा । ॐ भुवः शिखायै वषट् ।
ॐ स्वः कवचाय हुं । ॐ भूर्भुवः स्वनैत्राभ्यां वौष-
ट् । ॐ भूर्भुवः स्वः अस्त्राय फट् ॥ इत्यंगानि त्रिराव-
र्त्य ॥ ॐ तत्पदं पातु मे पादौ जंघे मे सवितुः प-
दम् ॥ वरेण्यं कटिदेशं तु नाभिं भर्गस्तथैव च
॥ १ ॥ देवस्य मे तु हृदयं धीमहीति गलं तथा ॥
धियो मे पातु जिह्वायां यः पदं पातु लोचने ॥ २ ॥
ललाटे नः पदं पातु मूर्ध्ना मे प्रचोदयात् ॥ इति
गायत्रीन्यासं च कुर्यात् ॥ ततः ॐ कारस्य ब्रह्मा
ऋषिर्गायत्री छंदोऽग्निर्देवता जपे विनियोगः ।
ॐ त्रिव्याहतीनां प्रजापतिर्ऋषिर्गायत्र्युष्णिगनुष्टुप्छं-
दांस्यग्निवाय्वादित्या देवताः जपे विनियोगः ॥
ॐ गायत्र्या विश्वामित्र ऋषिः गायत्री छंदः
सविता देवता जपे विनियोगः ॥ इति ऋण्या-

दिकं स्मृत्वा ॥ ॐ मुक्ताविट्टमहेमनील-
धवलच्छायेर्मुखैस्त्रीक्षणैर्युक्तामिन्दुनिबद्धरत्नमुकुटां त-
त्त्वार्थवर्णात्मिकाम् ॥ गायत्रीं वरदाभयाङ्कुश-
कशां शूलं कपालं गुणं शंखं चक्रमथारविंदयुग-
लं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥ १ ॥ गायत्रीं ध्यायेत् ॥
तत ॐ तेजोसीति देवा ऋषयः शुक्रं दैवतं
गायत्री छंदो गायत्र्यावाहने विनियोगः ॥
ॐ तेजोसिशुक्रमस्यमृतमसिधामनामासिप्रियंदेवाना-
मनाधृष्टंदेवयजनमसि ॥ इति गायत्रीमावाह्य
ॐ तुरीयस्य विमल ऋषिः परमात्मा देवता गा-
यत्री छंदः गायत्र्युपस्थाने विनियोगः ॥ ॐ गा-
यत्र्यस्येकपदी द्विपदी त्रिपदी चतुष्पद्यपदसि न
हि पद्यसे नमस्तेः तुरीयाय दर्शताय पदाय परोर-
जसे सावदोम् ॥ इत्युपस्थाय प्रातः प्राङ्मुखो
मध्याह्ने सूर्याभिमुखस्तिष्ठन् सायं पश्चिमाभिमु-
ख उपविष्ट उक्तविधिना सहस्रं शतं वा गायत्रीं
जपेत् ॥ जप्यस्वरूपं यथा ॐ भूर्भुवःस्वः तत्सवि

(३२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

तुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचो
दयात् ॐ जपांते कवचं पठित्वा देवागात्विति पठेत् ।
ततः प्रणिपत्य विसर्जयेत् ॥ इति संध्याप्रयोगः ॥

अथ ब्रह्मयज्ञः ॥ तत्र कात्यायनः देशकालौ सं
कीर्त्य श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं ब्रह्मयज्ञेनाहं यक्ष्ये
इति संकल्प्य कुशासने प्राङ्मुखोपविष्टः ब्रह्म
यज्ञं कुर्यात् तद्यथा । ॐ विभ्राड्बृहत्पिबतुसो
म्यम्मध्वायुर्दधद्युज्ञपतावविहृतम् ॥ व्यातजृतो
ग्रोऽभिरक्षति त्मनां प्रजाः पुंपोष पुरुधाव्विराज
ति ॥ १ ॥ उदुत्यजातवेदसं देवम्बंहति केतवः
हृशेव्विश्वायसूठर्यम् ॥ २ ॥ येनापावकुचक्षसाभु
रुण्यन्तजनाः ॥ ३ ॥ त्वम्ब्वरुणपश्यसि ॥ ४ ॥ दै
व्यावध्वर्युऽआगतुः स्थेनसूठर्यत्वचा मद्धायु
ज्ञः समं जायते तम्प्रत्नथायुम्ब्वेनश्चित्रं देवानाम् ॥
॥ ५ ॥ तम्प्रत्नथापूर्वथाव्विश्वेमेथाज्ज्येष्ठताति

म्बर्हिषदं१७स्वर्विदं प्रतिचीनंवृजनं दोहसेधुनि-
 माशुंजयन्तमनुयासुवर्धसे ॥ ५ ॥ अयम्बेन-
 श्वोदयतृष्टश्रिगर्भाज्ज्योतिर्जरायूरजसो विमानेदमम
 पा१७ सङ्गमे सूर्यस्यशिशुव्रविप्रामुतिभीरिहन्ति ॥
 ६ ॥ चित्रन्देवानामुदंगादनीकंचक्षुर्मित्रस्यव्वरुण-
 स्याग्नेः१आप्राद्यावापृथिवीऽअन्तरिक्षे० सूर्येऽआत्मा
 जगतस्तस्थुषश्च ॥ ७ ॥ आनृद्धाभिर्विदथंसुशु-
 स्तिव्विश्वानरहसवितादेवऽएतु अपियथायवानोमत्स
 थानोव्विश्वजगदभिपित्वेमनीषा ॥ ८ ॥ यदुद्यकञ्चवृ-
 ब्रह्मदुदगाऽअभिसूठ्यसर्व्वन्तदिन्द्रतेवशे ॥ ९ ॥ तुर-
 णिर्विश्वदंशतोज्योतिष्कृदसिसूर्य विश्वमाभांसिरोचन-
 म् ॥ १० ॥ तत्सूर्यस्यदेवत्वन्तन्महित्वम्मध्याकर्तो-
 व्वित्तु१तु०सअभारयदेदयुक्तहरितंसुधस्थादाद्रात्रीव्वा

(३४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

संस्तनुतेसिमस्मै ॥ ११ ॥ तन्मित्रस्यव्वरुणस्याभिचक्षु
सुय्योरूपंकृणुतेद्योरुपस्थे अनन्तमन्यदृशदस्यपाजः
कृष्णमन्यद्वरितुःसम्भरन्ति ॥ १२ ॥ बण्महारँ असिमूर्य्य
बडादित्यमहारँ असि महस्तेसुतो महिमापन-
स्यतेद्वादिवमहारँ असि ॥ १३ ॥ बदसूर्य्यश्रव-
सामहारँ असि सुत्रादिवमहारँ असिमहादेवा-
नामसूर्य्यः पुरोहितो विभुज्योतिरदाभ्यम् ॥ १४ ॥
श्रायन्तऽइव सूर्य्यविश्वेदिन्द्रस्य भक्षत ॥ वसूनि
जातेजनमानुऽ ओजसाप्रतिभागन्नदीधिम ॥ १५ ॥
अग्रेवाऽ उदितासूर्य्यस्यनिरठः हंसः पिपुता
निरवुद्यात् तन्नोमित्रोव्वरुणोमा महन्तामदितिः
सिन्धुः पृथिवीऽउतद्यौः ॥ १६ ॥ आकृष्णेनरजसाव-
र्त्तमानोनिवेशयन्न मृतम्मर्त्य्यञ्च ॥ हिरण्ययेनसवि-
तारथेनादेवोयातिभुवनानिपश्यन् ॥ १७ ॥ अथ

पुरुषसूक्तम् ॥ सहस्रं शीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सह-
 स्रपात् ॥ सभूमिष्ठः सर्वतस्पृत्वात्यतिष्ठदशाङ्गु-
 लम् ॥ १ ॥ पुरुषऽएवेदं सर्वं यद्वृत्तं व्यञ्चभाव्यम्
 उतामृतत्त्वस्येशानो यदत्रेनातिरोहति ॥ २ ॥
 एतावानस्यमहिमातो ज्यायांश्च पुरुषः ॥ पादोऽस्य
 विश्वाभूतानि त्रिपादस्यामृतं दिवि ॥ ३ ॥ त्रिपा-
 दूर्ध्व उदैत्पुरुषः पादोऽस्येहाभवत्पुनः ततोऽविष्णुं
 इव्यक्रामत्साशनानशनेऽभि ॥ ४ ॥ ततोऽविरा-
 डजायत विराजोऽधिपुरुषः ॥ सजातोऽत्यं
 रिच्यत पश्चाद्भूमि मथोऽपुरः ॥ ५ ॥ तस्माद्यज्ञा
 त्सर्वदुतः सम्भृतं पृषदाज्यम् ॥ पशून्तांश्चैवायु-
 व्यानारण्याग्राम्याश्च ये ॥ ६ ॥ तस्माद्यज्ञात्स-
 र्वदुतऽक्रचुः सामानि जज्ञिरे ॥ छन्दाँऽसि ज-
 ज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मादजायत ॥ ७ ॥ तस्मा

(३६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

दश्वाऽअजायन्तुग्रेकेचोभुयादतः ॥ गावोहजज्ञि
 रेतस्मात्तस्माज्जाताअजावयः ॥ ८ ॥ तंयज्ञं
 बर्हिषिप्रौक्षन्पुरुषंजातमग्रतः ॥ तेनदेवाऽ अयज-
 न्तसाध्याऽऽकृषयश्चये ॥ ९ ॥ यत्पुरुषंव्यदधुः
 कतिधाव्यकरूपयन् ॥ मुखंकिमस्यासीत् किम्बाहु
 किमूरूपादाऽउच्येते ॥ १० ॥ ब्राह्मणोस्यमुखं
 मासीद्ब्राह्मराजन्यः कृतः ॥ ऊरू तदस्यबद्वैश्यः
 पुद्ग्याऽशूद्रोअजायत ॥ ११ ॥ चन्द्रमामनसो
 जातश्चक्षुः सूर्योऽअजायत ॥ श्रोत्राद्रायुश्चप्राणश्चमुखा
 दुग्धिरजायत ॥ १२ ॥ नाभ्याऽआसीदुन्तरि
 क्ष्णं शीर्ष्णोद्यौः समवर्तत ॥ पुद्ग्याभूमिर्दिशः
 श्रोत्रात्तथालोका १ अकरूपयन् ॥ १३ ॥ यत्पु-
 रूषेणहविषादेवायज्ञमतन्वत वसन्तोस्यासीदाज्यं
 ग्रीष्मऽइध्मं शरद्धविः ॥ १४ ॥ सप्तास्या

सन्परिधयस्त्रिः सप्तसमिधः कृताः । देवाय दध्ना
 न्तन्वाना अबध्नं पुरुषं पशुम् ॥ १५ ॥ यज्ञेन यज्ञम
 यजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ॥ ते ह नार्क
 म्महिमानः सचंत यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः
 ॥ १६ ॥ अथ शिवसंकल्पः ॥ ॐ यज्जामतो हू
 रमुदैतिदैवं तदुमुत्तस्य तथैवैति ॥ दूरं ह्यमञ्जोतिषां ज्यो
 तिरेकान्तन्मेमनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ १ ॥
 येन कर्माण्युपसोमनीषिणो यज्ञे कृण्वन्ति विदथेऽपुधी
 राः ॥ यदपूर्वं यक्षमुन्तः प्रजानान्तन्मेमनः शिवसं-
 कल्पमस्तु ॥ २ ॥ यत्प्रज्ञानं मृतचेतो धृतिश्च यज्ज्योति
 रन्तरमृतम्प्रजासु यस्मान्न ऋते किञ्चन कर्म क्रियते तन्मे
 मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ३ ॥ येनेदम्भुतम्भुवनं भवि
 ष्यत्परिगृहीतममृतं न सर्वम् ॥ येन यज्ञस्तायते सप्तर्होता
 तन्मेमनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ४ ॥ यस्मिन्मृचः

(३८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

सामुयज्जुंषियस्मिन्प्रतिष्ठितारथनाभाविंवाराः ॥
यस्मिंश्चित्तर्हः सर्वमोतंप्रजानान्तन्मेमनः शिवसं
कल्पमस्तु ॥ ५ ॥ सुषारथिरश्वानिवयन्मनुष्या
न्नेनीयतेभीशुभिर्व्याजिनइवहृत्प्रतिष्ठुंषद जिरञ्जविष्ठ
न्तन्मेमनः शिवसकल्पमस्तु ॥ ६ ॥ अथ मण्ड
लब्राह्मणम् ॥ ॐ षदेतन्मंडलं तुपतितुन्महुदुक्थ
न्ताक्रुचः सुक्रुचालोकोथयदेतदर्चिर्दीप्यते तुन्म
हाव्रतं तानिसामानिससाम्नां लोकोथयऽएषऽए
तुस्मिन्मंडलेपुरुषः सोमिस्तानियज्जुंषि सयजुषां
लोके ॥ १ ॥ सैषात्रय्येवविद्यातपतितुद्धैतदप्यविद्वा
जं सऽऽआहुस्त्रयीवाऽऽएषा विद्यातपतीतिव्याग्धैवत
त्पश्यन्तीव्वदति ॥ २ ॥ सुएषएवमृत्युः सुऽएषएव
मृत्युर्येष एतस्मिन्मण्डलेपुरुषोऽथैतदमृतंयदेतद्विर्दी

प्यते तुस्मान्मृत्युर्नृम्रियतेमृतेह्यन्तस्तुस्मादुनदृश्यतेमृ
तेह्यन्तः ॥ ३ ॥ तुदेषश्लोकोभवति तुदेषश्लोकोभ
वत्युतरंमृत्योरमृतमित्यवरुं ह्येतन्मृत्योरमृतंमृत्या
वमृतमाहितमित्येतस्मिन्नहि पुरुषएतन्मण्डलं प्रति
ष्ठितं तुपतिमृत्युविवस्वन्तं वस्तुइत्यत्सौवाऽआदि
त्योविवस्वानेषह्यहोरात्रेविवस्तेतुमेषवस्तेसर्वतो ह्यने
नपरिवृतोमृत्योरात्माविवस्वतीत्येतस्मिन्नहिमण्डल
ऽएतस्य पुरुषस्यात्मैतदेष श्लोको भवति ॥ ४ ॥
तयोर्वाएतयोरुभयोरेतस्यचार्चिषऽएतस्यच पुरुषस्यै-
तन्मण्डलं प्रतिष्ठातुस्मान्महदुक्थम्परस्मैनशठं सेन्ने-
देतांप्रतिष्ठांछि नदाऽइत्येता ७हसंप्रतिष्ठांछितेयोमहदु
क्थम्परस्मैशुं सतितुस्मादुक्थशसंभुयिष्ठंपरिचक्षते
प्रतिष्ठाछिन्नोहिभवतीत्यधिदैवतम् ॥ ५ ॥ अथाधिय-

(४०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

ज्ञम् । यदेतन्मण्डलंतुपत्ययठः सुरुक्मोथयदेतदर्चिर्दी-
प्यतुऽइदन्तुत्पुष्करपर्णमापोह्येताआपःपुष्करपर्णमथ-
यएषएतस्मिन्मण्डले पुरुषोयमेवसुयोय७७हिरण्मयः
पुरुषस्तुदेतदेवैतत्रय७७संस्कृत्येहोपधत्ते तद्यज्ञस्यैवा-
नुस७७स्थामूर्द्धमुत्क्रामतितुदेतुमप्येतिअएषतपति तु-
स्मादग्निनाद्रियेतपरिहन्तुममुत्रह्येष तदाभवतीत्यु एवा-
धियज्ञम्॥६॥अथाध्यात्मम् । यदेतन्मण्डलंतुपतियश्चै-
षुरुक्मइदंतच्छुक्लमक्षन्थयदेतदर्चिर्दीप्यते यश्चैतत्पुष्क-
रपर्णमिदंतत्कृष्णमक्षन्नययएषएतस्मिन्मण्डलेपुरुषो-
यश्चैषहिरण्मयः पुरुषोयमेवसुयोयंदक्षिणेक्षन्पुरुषः
॥७॥असुएषएवलोकंपृणतामेषसुर्वो॥गिरभिसुम्पद्यतेतुस्यै-
तन्मिथुनंयोय७७सुव्येक्षन्पुरुषोर्द्धमुहैतदात्मनोयन्मि-
थुनंयदावैसहमिथुनेनाथ सर्वोथकृत्स्नःकृत्स्नतायैतद्यत्ते

द्वेभुवतोद्वन्द्वं हि मिथुनं प्रजननन्तस्माद्देद्वेलोकं पृणेषु
 पधीयेते तस्मादुद्राभ्यां द्राभ्यां चित्तिं प्रणयन्ति ॥ ८ ॥ स ए
 ष एवेन्द्रो यो यं दक्षिणे क्षत्रपुरुषो ये यमिन्द्राणीताभ्यां देवा
 एतां विधृतिमकुर्वन्नासिकां तस्माज्जायया अन्तेनाशनी
 याद्वीर्यवान् हास्माज्जायते वीर्यवन्तमुहसा जनयति य
 स्या अन्तेनाश्रुति ॥ ९ ॥ तदेतदेव व्रतं राजन्यव
 न्भवो मनुष्याणां मनुतमांगोपायन्ति तस्मादुतेषु वीर्य-
 वान् जायते मृतवाकाव्ययसां साक्षिप्रश्येनं जनयति
 ॥ १० ॥ तौ हृदयस्य आकाशं प्रत्यवेत्यमिथुनी भव-
 तस्तौ यदामिथुनस्यान्तं गच्छतोथ हैतत्पुरुषः स्व-
 पितितद्यथा हैवेदं मानुषस्य मिथुनस्यान्तं गत्वा सन्नि-
 त्तु इव भवत्येव ठु हैवैतदसंविदु इव भवति देवः ह्येतन्मि-
 थुनं परमो ह्येष आनन्दः ॥ ११ ॥ तस्मादेवं ब्रूत-
 स्वप्याल्लोक्य ठु हैते एव तदेव ते मिथुनेन प्रियेण धाम्नासु

(४२) नित्यकर्मयोगमालायां—

मर्द्दयति तस्मादुहस्वपंतंधुरेवनुबोधयेन्नेदेतेदेवतेमिश्र-
नीभवन्त्यौ हिनृसानीतितस्मादुहैतत्सुषुपुषः श्लेष्म-
णमिवमुखंभवत्येतेएवतद्देवतेरेतःसिञ्चतस्तस्माद्रेतसुइ-
दठ्सर्वं७संभवतियदिदंकिञ्च ॥ १२ ॥ सुएषएवमृ-
त्युर्येषएतस्मिन्मण्डलेपुरुषोयश्चायंदक्षिणेक्षन्पुरुष-
स्तस्यहैतस्यहृदयेपादावतिहतौतौहैतदाच्छिद्योत्क्राम-
ति सुषदोत्क्रामत्यथहैतत्पुरुषोभ्रियते तस्मादुहैतत्प्रे-
तमादुराच्छेद्यस्येति ॥ १३ ॥ एषउएवप्राणः एष
हीमाः सर्वाः प्रजाः प्रणयतितस्यैतेप्राणाः स्वाः
सुयदास्वपित्यथैनमेते प्राणाः स्वा अपियन्ति तत्स्वा-
प्ययः स्वाप्ययो हवैत ७ स्वप्न इत्याचक्षते परो
क्षंपरोक्षकामाहि देवाः ॥ १४ ॥ सुऽएतैः सेऽएतैः
सुतो नृकस्यचनृब्बेदनमनसा संकल्पयति नृब्बा

चान्नस्यरसंविजानातिनुप्राणेनगंधं विजानाति नचक्षु-
 षापश्यतिन श्रोत्रेणशणोत्येतुं ह्येतेतदा पीताभवन्ति-
 सुषण्णकःसुप्रजासुबहुधाव्यावि घृस्तस्मादेकासती-
 लोकंपृणा सर्वमग्निमनुविभव त्यथयदेकएवतस्मादेकः
 ॥ १५ ॥ तदाहुरेकोमृत्यु बहवइत्येकश्चबहवश्चेति
 ब्रूयाद्यदहासावमुत्रते नैकोथयदिहप्रजासुबहुधाव्या-
 विघृस्तेनोबहवः ॥ १६ ॥ तदाहुरन्तिकेमृत्युर्दूराइत्य-
 न्तिकेचदूरेचे तिहब्रूयाद्यदहायमिहाध्यात्मन्तेनान्ति-
 केथ यदसावमुत्र तेनोदूरे ॥ १७ ॥ तदेषश्चोकोभवति
 तदेषश्चोकोभवत्यन्नेभात्यपश्रितोरसाना ७ संक्षरेमृत
 इति यदेतन्मण्डलंतपतितदन्नमथय एषएतस्मिन्मण्ड-
 लेपुरुषः सोत्तासएतस्मिन्नन्ने पश्रितोभातीत्यधिदै-
 वतं ॥ १८ ॥ अथाध्यात्मं । अथाध्यात्ममिदमेवश-
 रीरमन्नमथयोयंदक्षिणे क्षत्रपुरुषः सोता सु एतस्मिन्न-

(४४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

नेपश्रितोभाति ॥ १९ ॥ तुमेतुमग्निरित्यध्वर्यव उपा-
 सते यजुरित्येषुहीदठं सर्वयुनक्तिसामेतिच्छन्दोगाए
 तस्मिन्हीदठं० सुर्व्वठं० समानमुक्थमितिबह्वृचाए-
 षुहीदठं० सर्वमुत्थापयतिथातुरितिथातुविदपतेनही-
 दठं सुर्व्वषतंविषमितिसर्पाःसर्प इति सर्पविदऊर्गिति-
 देवारयिरितिमनुष्या मायेत्यसुराःस्वधेतिपितरोदेव-
 जन इति देवजनविदोरूपमितिगंधर्वागन्धइत्यप्सर-
 सस्तंमथायथोपासते तुदेवभवति तुद्धैनान् भूत्वावति
 तुस्मादेनमेवंवित्सर्वैरेवैतैरुपासीतसुर्व्वठं० हैतुद्भवतिसु-
 र्व्वठं हैनमेतुद्भूत्वावति ॥ २० ॥ सुएषत्रीष्टकोभिःक्रगे-
 कायजुरेकासामैकातद्यां काश्चात्रचोपदधाति रुक्म
 एवतस्या आयुतनमथयां यजुषापुरुषऽएवतस्याआयु-
 तनमथयां७साम्रापुष्करपर्णमेव तस्या आयुतन्मेवंत्री-
 ष्टकः ॥२१॥तेवाएतेउभेएषचरुक्मएतच्चपुष्करपर्णमेतं

पुरुषमुपीत उभेद्युक्तामे यजुरपीतएवम्वेकेष्टकः
 ॥ २२ ॥ सुएषएवमृत्युः सुएषएवमृत्युर्येषएत
 स्मिन्मंडलेपूरुषोयश्चायंदक्षिणेक्षन्पुरुषः सुएषएवं
 विदआत्माभवतिसुषदैवम्विदस्माँल्लोकात्प्रैत्यथैतमेवा
 त्मानमभिसुम्भवतिसोमृतोभवतिमृत्युर्ह्यस्यात्माभुव-
 ति ॥ २३ ॥ इति मंडलब्राह्मणम् ॥ इत्युपस्थाय
 प्रदक्षिणीकृत्य नमस्कृत्य प्रागग्रदर्भेषु उपविशेत् ॥
 ततो दर्भपाणिः स्वाध्यायं च यथाशक्ति इषेत्वो
 जैत्वेत्यादि पठेत् ॥ तत्र तावन्न्यासः ॥ ॐ गौतमभर
 द्वाजाभ्यां नमः नेत्रयोः ॥ ॐ विश्वामित्रजमदग्निभ्यां
 नमः श्रोत्रयोः ॥ ॐ वसिष्ठकश्यपाभ्यां नमः नासि
 कायाम् ॥ ॐ अत्रये नमः वाचि ॥ ॐ गायत्र्यग्नि
 भ्यां नमः शिरसि ॥ ॐ उष्णिक्सवितृभ्यां नमः
 ग्रीवायाम् ॥ ॐ बृहतीबृहस्पतिभ्यां नमः हनौ ॥
 ॐ बृहद्रथंतरद्यावापृथिवीभ्यां नमः बाह्वोः ॥

(४६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

ॐ त्रिष्टुबिन्द्राभ्यां नमः नाभौ ॥ ॐ जगत्यादित्या-
भ्यां नमः श्रोण्योः ॥ ॐ अतिच्छंदः प्रजापतिभ्यां
नमः लिङ्गे ॥ ॐ यज्ञायज्ञियवैश्वानराभ्यां नमः
गुदे ॥ ॐ अनुष्टुब्विश्वेभ्यो देवेभ्यो नमः ऊर्वोः ॥
ॐ पक्तिमरुद्भ्यो नमः जान्वोः ॥ ॐ द्विपदाविष्णु-
भ्यां नमः पादयोः ॥ ॐ विच्छंदो वायुभ्यां नमः
नासापुटस्थप्राणेषु ॥ ॐ न्यूनाक्षराछंदोभ्यो नमः
सर्वाङ्गेषु ॥ एवमेवाङ्गानि योजयित्वा वेदमयः
संपद्यते । न कुतश्चिद्भयं विंदते । शापानुग्रहसाम-
र्थ्यं ब्राह्मं तेजश्च वर्द्धते । स्वर्गलोकः परं साधनं
धर्मार्थकाममोक्षस्य च तस्य दारिद्र्यदुःख-
शोकरोगभयं न भवति । ततः ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ
तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धियो नो ज्ञानं प्रचोद ॥
ॐ इषेत्वोर्जेत्वाव्यायवस्त्यदेवोवः-
सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमायु कर्मणः ॥ आप्यायद्धमघ्न्याऽ
इंद्राय भगम्प्रजावतीरनमीवाऽअयुक्षमामावस्तेन ईश-
तुमाघशर्ठः सोधुवाऽअस्मिन् गोपतौ स्यात बुद्धीर्यजमा

नस्यपुशून्पादि ॥ २ ॥ ॐ अग्निमीळिपुरोहितंयुज्ञस्य
 देवमृत्विजंम होतारंरत्नुधातमम् ॥ ३ ॥ ॐ अग्न
 आयाद्विवीतयेगृणानोहव्यदातयेनिहोतासत्सिबुर्दिषि
 ४ ॥ ॐ शन्नोदेवी रुभिष्टंयऽआपो भवंतुपीतये ।
 शंयोरुभिस्तवंतुनः ॥ ५ ॥ इति चतुर्वेदमंत्रान्पठि-
 त्वा । सइसं शतं वा गायत्रीं जपेत् (अत्र योगि-
 याज्ञवल्क्यः - वेदार्थर्वपुराणानि सेतिहासानि शक्तिः
 ॥ जपयज्ञार्थसिध्यर्थं विद्यां चाध्यात्मिकीं जपेत् ॥)
 ततः ॐ यस्य स्मृत्या० अनेन ब्रह्मयज्ञाख्येन कर्मणा
 श्रीभगवान् परमेश्वरः प्रीयतां न मम ॥ ॐ तत्सद्ब्र-
 ह्मार्पणमस्तु ॥ इति ब्रह्मयज्ञप्रयोगः ॥ एवं ब्रह्मयज्ञं
 विधाय तर्पणं कुर्यात् ॥

अथ तर्पणप्रयोगः । तत्रादौ आचम्य देशका-
 लौसंकीर्त्य देवर्षिपितृतर्पणं करिष्ये इति संक-
 ल्प्य सव्येन प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा देवान्ध्यात्वा

(४८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

सव्यकरान्वारब्धसकुशदक्षिणकरेण तृतीयं गृहीत्वाऽ
क्षतांश्च देवतीर्थेन ॐकारपूर्वं ब्रह्मादिदेवांस्तर्पयेत् ।
तत्र प्रयोगः ॥ ॐ ब्रह्मा तृप्यताम् १ ॥ ॐ विष्णुस्तृ-
प्यताम् १ ॥ ॐ रुद्रस्तृ० १ ॥ ॐ प्रजापतिस्तृ०
१ ॥ ॐ देवास्तृ० १ ॥ ॐ छन्दांसि तृ० १ ॥ ॐ
वेदास्तृ० १ ॥ ॐ ऋषयस्तृ० १ ॥ ॐ पुराणाचार्या
स्तृ० १ ॥ ॐ गंधर्वास्तृ० १ ॥ ॐ इतराचार्यास्तृ०
१ ॥ ॐ संवत्सरः सावयवस्तृ० १ ॥ ॐ देव्यस्तृ०
१ ॥ अप्सरसस्तृ० १ ॥ ॐ देवानुगास्तृ० १ ॥ ॐ
नागास्तृ० १ ॥ ॐ सागरास्तृ० १ ॥ पर्वतास्तृ०
१ ॥ ॐ सरितस्तृ० १ ॥ ॐ मनुष्यास्तृ० १ ॥ ॐ
यक्षास्तृ० ॥ १ ॐ रक्षांसि तृ० १ ॥ ॐ पिशाचास्तृ०
१ ॥ ॐ सुपर्णास्तृ० १ ॥ भूतानि तृ० १ ॥ ॐ पश-
वस्तृ० १ ॥ ॐ वनस्पतयस्तृ० १ ॥ ॐ ओषधय-
स्तृ० १ ॥ ॐ भूतग्रामश्चतुर्विधस्तृ० १ ॥ एवमेव
ॐ मरीचिस्तृ० १ ॥ ॐ अत्रिस्तृ० १ ॥ ॐ अंगि-
रास्तृ० १ ॥ ॐ पुलस्त्यस्तृ० १ ॥ पुलहस्तृ० १ ॥

ॐ क्रतुस्तृ० १ ॥ ॐ प्रचेतास्तृ० १ ॥ ॐ वसिष्ठ-
स्तृ० १ ॥ ॐ भृगुस्तृ० १ ॥ ॐ नारदस्तृ० १ ॥
ततो निवीती उदङ्मुख उत्तराग्रेण कुशेन प्रजापति-
तीर्थेन यवोदकेन च सनकादीन् प्रत्येकं द्विवारम् ॥ ॐ
सनकस्तृप्यताम् २ ॥ ॐ सनंदनस्तृ० २ ॥ ॐ सना-
तनस्तृ० २ ॥ ॐ कपिलस्तृ० २ ॥ ॐ आसुरिस्तृ०
२ ॥ ॐ वोढुस्तृ० २ ॥ ॐ पंचशिखस्तृ० २ ॥ त-
तोऽपसव्यं दक्षिणामुखः पितृतीर्थेन मोटक रूपकुशत्र-
येण सतिलचंदनोदकेन कव्यवाडादीन् प्रत्येकं त्रिः
॥ ॐ कव्यवाडस्तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्मै स्वधा
नमः ३ ॥ ॐ नलस्तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्मै स्वधा
नमः ३ ॥ ॐ सोमस्तृप्यतामिदं तिलो० ३ ॥ यमस्तृ-
प्यतामिदं ० ३ ॥ ॐ अर्यमास्तृप्यतामिदं ० ३ ॥ ॐ अग्नि-
ष्वात्तास्तृप्यन्तामिदं तिलोदकं तेभ्यः स्वधा नमः ३ ॥
ॐ सोमपास्तृप्यन्तामिदं तिलोदकं तेभ्यः स्वधा नमः
३ ॥ ॐ बर्हिषदस्तृप्यन्तामिदं तिलोदकं तेभ्यः स्वधा
नमः ३ ॥ ततः ॐ यमाय नमः ३ ॥ ॐ धर्मराजाय न०

(५०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

३ ॥ ॐ मृत्यवे न० ३॥ ॐ अंतकाय न० ३॥ ॐ
वैवस्वताय न० ३ ॥ ॐ कालाय० ३ ॥ ॐ सर्व-
भूतक्षयाय० ३॥ ॐ उदुंबराय० ३ ॥ ॐ दध्राय० ३॥
ॐ नीलाय० ३॥ ॐ परमेष्ठिने० ३॥ ॐ वृकोदराय० ३॥
ॐ चित्राय० ३॥ ॐ चित्रगुप्ताय० ३॥ इति चतुर्दश
यमान् प्रत्येकं सतिलांजलित्रयेण तर्पयेत् ॥ ॐ आग-
च्छंतु मे पितर इमं गृह्णन्त्वपोश्चलिमिति पितृ-
नावाह्य ॥ उदीरतामवरुत्परासु उन्मध्यमा-
पितरः सोम्यासः असुंध्य ऽईश्वरवृकाऽऋतज्ञास्ते
नोवंतु पितरोहवेषु ॥ ॐ अद्यामुकगोत्रोऽ-
स्मत्पितामुकशर्मा तृप्यतामिदं जलं सतिलं त-
स्मै स्वधा इति मंत्रेण वाक्येन च प्रथमांजलिं दद्या-
त् ॥ ॐ अंगिरसोनः पितरोनवग्वा अथर्वाणोभृगवः
सोम्यासः तेषां व्ययं सुमतौ षष्ठ्यानामपि भु-
द्रेसौमनुसेस्याम इति मंत्रेण वाक्येन च द्वितीयांजलिं
दद्यात् ॥ ॐ आयंतुनः पितरः सोम्यासोऽग्निष्वा-

ता ऽ पृथिभिर्देवयानैः अस्मिन्यज्ञेस्वधयामदंतोधि-
 ब्रुवंतुतेवंत्वस्मानिति मंत्रेण वाक्येन च तृतीयांजलिं
 दद्यात् ॥ ॐ ऊर्जुं वंदंतीरमृतं घृतं पर्यः क्रीलालं
 परिश्रुतंस्वधास्थं तर्पयंतमेपितृन् ॥ ॐ अद्यामुक-
 गोत्रोऽस्मत्पितामहोऽमुकशर्मा तृप्यतामिदं जलं स-
 तिलं तस्मै स्वधा इति मंत्रेण वाक्येन च पितामहाय
 प्रथमांजलिं दद्यात् ॥ ॐ पितृभ्यः ÷ स्वधायिभ्यः
 स्वधानमः ÷ पितामहेभ्यः ÷ स्वधायिभ्यः स्वधानमः
 प्रपितामहेभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधानमः अक्षन्
 पितरोमीमदंतपितरोतीतृपंतपितरुः पितरुः शुंधध्व
 मिति द्वितीयांजलिं ० ॥ ॐ येचेहपितरो येचनेहयां
 श्रं विद्ययां उचनप्रविद्य ॥ त्वंवेत्थयतितेजातवेदः स्व
 धाभिर्ष्यज्ञं सुकृतं जुषस्व इति तृतीयांजलिं दद्यात् ॥
 ॐ मधुवाताः क्रतायुतेमधुक्षरं तिसिंधवः ॥ माध्वीर्निः

(५२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

मुंत्वोषधीः ॥ ॐ अद्यामुकगोत्रोऽस्मत्प्रपितामहोऽ-
मुकशर्मा तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्मै स्वधा इति
मंत्रेण वाक्येन च प्रपितामहाय प्रथमांजलिं दद्यात् ॥
ॐ मधुनक्तमुतोषसुमधुमत्पार्थिवं रजः ॥ मधुद्यौर-
स्तुनः पिता इति द्वितीयांजलिं दद्यात् ॥ ॐ मधुमा-
नो वनस्पतिर्मधुमांस्तुसूर्यः ॥ माध्वीर्गावो भवंतुनः
इति मंत्रेण वाक्येन च तृतीयांजलिं प्रपितामहाय द-
द्यात् ॥ ततः ॐ तृप्यध्वं तृपध्वं तृप्यध्वमिति पित्रादि-
भ्योऽजलित्रयं दद्यात् ॥ ॐ अद्यामुकगोत्राऽस्मन्माता
अमुकदेवी तृप्यतामिदं जलं सतिलं तस्यै स्वधा इति
मातरं तर्पयेत् ॥ एवमेव पितामहीं प्रपितामहीं च तर्प-
येत् ॥ एवं सापत्नमातरमपि ॥ ततः ॐ नमोवः
पितरोरुसाय नमोवः पितरुः शोषाय नमोवः पितरो
जीवाय नमोवः पितरुः स्वधायै नमोवः पितरोघो-
राय नमोवः पितरोमुन्यवे नमोवः पितरुः पितरो
नमोवो गृहान्नः पितरोदत्तसुतोवः पितरोदेष्वैतद्वः पि-

तरो ब्वासुऽआधत्त इति भंत्रं पठित्वा ॥ ॐ अद्यामुक-
 गोत्रोऽस्मन्मातामहोऽमुकशर्मा तृप्यतामिदं तिलोदकं
 तस्मै स्वधा ॥ इति मातामहायांजलित्रयं दद्यात् ॥
 एवं प्रमातामहाय वृद्धप्रमातामहाय च दद्यात् ॥ ततः
 ॐ अद्यामुकगोत्राऽस्मन्मातामही अमुकदेवी तृप्य-
 तामिदं जलं सतिलं तस्यै स्वधा ॥ इति मातामहीं
 एवमेव प्रमातामहीं वृद्धप्रमातामहीं च तर्पयेत् ॥
 ततः ॥ आचार्यं तत्पत्नीं भार्यां पुत्रं पितृव्यं तत्पत्नीं
 मातुलं तत्पत्नीं भ्रातरं तत्पत्नीं पितृष्वसारं
 मातृष्वसारं श्वशुरं श्वश्रून् पुत्रिकां भगिनीं पितृव्यपुत्रं
 भ्रातृपुत्रं मातुलपुत्रं श्यालकं गुरुपुत्रं जामातरं भामं
 पौत्रं भागिनेयं दौहित्रं मित्रं सुहृच्छिष्यांश्च तर्पयेत् ॥
 ततः ॥ ॐ देवासुरास्तथा यक्षा नागा गंधर्वराक्षसाः ॥
 पिशाचा गुह्यकाः सिद्धाः कूष्मांडास्तरवः खगाः ॥
 ॥ १ ॥ जलेचरा भूनिलया वायवाधाराश्च जंतवः
 प्रीतिमेते प्रयात्वाशु मदत्तेनांबुनाखिलाः ॥ २ ॥ नर-
 केषु समस्तेषु यातनासु च ये स्थिताः ॥ तेषामाप्या-

(५४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

यनायैतद्दीयते सलिलं मया ॥ ३ ॥ ॐ ये बान्धवा-
बान्धवाश्च येऽन्यजन्मनि बान्धवाः ॥ ते तृप्तिमखिला
यांतु यश्चास्मत्तोऽभिवाञ्छति ॥ ये मे कुले लुप्तपिं-
डाः पुत्रदारविवर्जिताः ॥ तेषां हि दत्तमक्षय्यमि-
दमस्तु तिलोदकम् ॥ ५ ॥ आब्रह्मस्तंबपर्यंतं दे-
वर्षिपितृमानवाः ॥ तृप्यंतु पितरः सर्वे मातृमा-
तामहादयः ॥ ६ ॥ अतीतकुलकोटीनां सप्तद्वीप-
निवासिनाम् ॥ आब्रह्मभुवनाल्लोकादिदमस्तु तिलो-
दकम् ॥ ७ ॥ इति मंत्रैः पृथक् पृथक् सतिलमुदकं
दद्यात् ॥ ततः ॥ ये के चास्मत्कुले जाता अपुत्रा
गोत्रिणो मृताः ॥ ते गृह्णन्तु मया दत्तं वस्त्रनिष्पीड-
नोदकमिति स्नानवस्त्रं निष्पीडयेत् ॥ ततः सव्यमा-
चमनं च कृत्वा तर्पणोत्तरकर्म कुर्यात् ॥ तत्र क्रमः ॥
ॐ नमो विवस्वते ब्रह्मन् भास्वते विष्णुतेजसे ॥ जग-
त्सवित्रे शुचये नमस्ते कर्मदायिने ॥ १ ॥ इति मंत्रेण
सूर्याय सतिलांजलिं दत्त्वा आचम्य ब्रह्मादीन् पुष्पै-
रर्चयेत् ॥ तत्र क्रमः ॥ ॐ ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुर ता

द्विर्सीमृतः सुरुचोऽवेन आवह ॥ स बुध्या उपमा अस्य
 विष्टाः सुतश्च योनिमसतश्च विवः ॐ ब्रह्मणे नमः ॥
 ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदं समूढमस्य पाठं
 सुरे ॐ विष्णवे नमः ॥ ॐ नमस्ते रुद्र मुन्यव
 उतोतु इषं वे नमः । बाहुभ्यामुतते नमः । ॐ रुद्राय
 नमः ॥ ॐ आकषणेन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतं
 मर्त्यं च हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति भुवनानि
 पश्यन् ॐ सूर्याय नमः ॥ ॐ मित्रस्य चर्षणीधृतो वो
 देवस्य सानसि द्युम्नं चित्रं श्रवस्तमं ॐ मित्राय नमः ॥
 ॐ इमम्मेवरुणश्चुधीहवमद्याचमृडय त्वामवस्युराचके
 ॐ वरुणाय नमः ॥ इति ब्रह्मादीन्संपूज्योत्थाय ॥
 ॐ अहश्चमस्य केतवो विरश्मयोजनां २ ॥ ऽअनुं भ्राजं
 न्तो ऽअग्नयो यथा उपयामगृहीतोऽसि सूर्याय त्वा भ्राजा-
 यैष ते योनिः सूर्याय त्वा भ्राजाय सूर्य्य भ्राजिष्ट भ्राजिष्ट

(५६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

स्त्वंदेवेष्वसिभ्राजिष्ठोहम्मनुष्येषुभूयासम् ॥ १ ॥
ॐ हुँसंशुचिषद्रसुरन्तरिक्षसद्भोताब्वेदिषदतिथि-
र्दुरोणसत् नषद्रसद्भुतसद्भयोमसद्भुजागोजाऽक्रतुजाऽ
अद्रिजाऽक्रतुबृहत् ॥ २ ॥ इत्याभ्यां सूर्यमुपस्थाय प्रदक्षि-
णीकृत्य ॥ आदित्याय नमः इत्यादित्यं नमस्कृत्य
॥ ॐ दिग्भ्यो नमः । ॐ दिग्देवताभ्यो नमः । ॐ
ब्रह्मणे नमः । ॐ अग्नये नमः । ॐ पृथिव्यै नमः ।
ॐ ओषधिभ्यो नमः । ॐ वाचे नमः । ॐ वाचस्प-
तये नमः । ॐ विष्णवे नमः । ॐ महद्भ्यो नमः ।
ॐ अद्भ्यो नमः । ॐ अपांपतये नमः । ॐ वरुणाय
नमः ॥ इति नमस्कृत्य उदकं च दत्वा ॥ ॐ सव-
र्चासापयसासंतनूभिरगन्महिमनसासंशिवेनत्वष्टा-
सुसदत्रोविदधातुरायोनुमार्ष्टुतन्वीपद्विलिष्टं इति जप-
न्करद्वयेन मुखं संस्पृश्य ॐ देवागातुविदोगातुंवित्वा-
गातुमिंतमनसस्यतइमंदेवयज्ञं स्वाहावातं धा ॥

इति विसर्जयेत् ॥ एवं विधिना जीवत्पितृकेणापि
ब्रह्मादिचित्रगुप्तपर्यन्तं तर्पणं कृत्वा स्वपित्रादितर्पणं
वस्त्रनिष्पीडनं च वर्जयित्वा ब्रह्मार्चनादिस्नानादि-
कर्मांगभूतदेवताविसर्जनपर्यन्तं तर्पणविधिर्विधेयः ॥
इति तर्पणप्रयोगः ॥

अथ पञ्चदेवपूजाप्रयोगः ॥ तत्रादौ आचम्य प्रा-
णानायम्य देशकालौ संकीर्त्य श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं
यथाशक्ति यथामिलितोपचारैः श्रीमहाविष्णुपूजां
करिष्ये (पञ्चायनतपक्षे तु श्रीरुद्रविनायकसूर्यशक्ति-
परिवृतश्रीमहाविष्णुपूजां करिष्ये) इति संकल्प्य आ-
सनादि विधाय घंटानादं च कृत्वा शंखोदकेनात्म-
सहितं पूजासंभारं प्रोक्ष्य पुरुषसूक्तेन न्यासं कुर्यात्
॥ ॐ सहस्रशीर्षेति षोडशर्चस्य सूक्तस्य नारायण
ऋषिः पुरुषोदेवताऽनुष्टुप्छंदोऽन्त्यायास्त्रिष्टुप्छंदोन्या-
से षृजायां च विनियोगः ॥ ततः ॥ ॐ सहस्रं
शीर्षेति वामकरे ॥ १ ॥ ॐ पुरुषऽएवेदं सर्वमिति

(५८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

दक्षिणकरे २ ॥ ॐ एतावानस्य महिमेति वामपादे ३ ॥ ॐ
त्रिपादूर्ध्व इति दक्षिणपादे ४ ॥ ॐ तं तां विराडिति वामजा
नुनि ५ ॥ ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुत इति दक्षिणजानुनि ६ ॥
ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतऽऋच इति वामकटौ ॥ ७ ॥ ॐ
तस्मादश्वा इति दक्षिणकटौ ८ ॥ ॐ तं यज्ञमिति
नाभौ ९ ॥ ॐ यत्पुरुषं व्यदधुरिति हृदि १० ॥ ॐ
ब्राह्मणोऽस्य मुखमिति कंठे ११ ॥ ॐ चंद्रमामनस
इति वामबाहौ १२ ॥ ॐ नाभ्यांऽआसीदिति दक्षि-
णबाहौ १३ ॥ ॐ यत्पुरुषेणेति मुखे १४ ॥ ॐ सु-
तास्यासन्निति अक्षणोः १५ ॥ ॐ यज्ञेन यज्ञमिति
मूर्ध्नि १६ ॥ अथ पंचाङ्गन्यासः ॥ ॐ अद्र्यः
सम्भूतरिति हृदये १ ॥ ॐ वेदाहमेतमिति शिरसि २ ॥
ॐ प्रजापतिश्च इति शिखायाम् ३ ॥ ॐ यो देवेभ्य
आतपति इति कवचाय हुम् ४ ॥ ॐ रुचं ब्राह्ममिति
अस्त्राय फट् ५ ॥ इति स्वदेहे न्यासं कृत्वा एवमेव

देवाङ्गन्यासं कुर्यात् ॥ ततः ॥ कलशं शंखघटे च
 संपूज्य देवं ध्यायन् पूजां कुर्यात् ॥ तत्र प्रयोगः ॥
 ॐ सहस्रशीर्षापुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपातसभूमिर्ऋ-
 त्सुर्वतस्पृत्वात्यतिष्ठद्दशांगुलं ॐ श्रीमहाविष्णवे नमः
 आवाहनं समर्पयामि (पंचायतनपक्षे श्रीविष्णुरुद्र-
 विनायकसूर्यशक्तिभ्यो नमः आवाहनं ० एवं सर्वत्र)
 इत्यावाहनं ० १ ॥ (शालिग्रामबाणलिंगादावावा-
 हनाभावान्मंत्रेण पुष्पं निवेदयेत्) ॐ पुरुषऽएवेदं
 सर्व्वयद्भुतं यच्च भव्यम् ॥ उतामृतत्वस्येशानो यदनेना-
 तिरोहति इत्यासनं ० २ ॥ ॐ एतावानस्यमहि-
 मातोज्यायान् पुरुषः ॥ पादोऽस्य विश्वामृतानि त्रिपा-
 दस्यामृतं न्दिवि इति पाद्यं ० ३ ॥ ॐ त्रिपादूर्ध्वऽउ-
 दैत्पुरुषः पादोऽस्येहाभवत्पुनः ॥ ततोऽब्रुवद्भ्य-
 क्रामत्साशनानशनेऽभि इत्यर्घ्यं ० ४ ॥ ॐ ततो-
 ब्रिराडजायत ब्रिराजोऽधिपुरुषः ॥ सजातोऽत्य-

(६०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

रिच्यत पश्चाद्भूमिमथोपुरः इत्याचमनं० ५ ॥ ॐ
तस्माद्यज्ञात्सर्व्वहुतः सम्भृतम्पृषदाज्यम् ॥ पशूँस्तौ-
श्चक्रेव्यायव्यानारुण्या ग्राम्याश्च ये इति स्नानं० ६ ॥
(अत्र संभवे सति ॐ पयः पृथिव्यामित्यादि पृथक्
पृथक् मंत्रेण पंचामृतस्नानानि कारयित्वा पुरुषसूक्ते-
नाभिषेकः कार्यः) ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्व्वहुतः ऽऋचुः
सामानिजज्ञिरे ॥ छंदोऽंमि जज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मा-
दजायत इति वस्त्रं० (वस्त्राते आचमनीयं०) ॥ ७ ॥
ॐ तस्मादश्वाऽअजायन्तयेकेचोभयादतः ॥ गावोह-
जज्ञिरेतस्मात्तस्माज्जाताऽअजावयः इति यज्ञोपवीतं०
(आचमनीयं०) ८ ॥ ॐ तंयज्ञंब्रुहिषिप्रौक्षन्पुरुष-
ज्जातममृतं ॥ तेन देवाऽअयजन्तसाध्याऽऋषयश्च ये इति
गंधं० ९ ॥ ॐ यत्पुरुषं व्यदधुः कतिधाव्यकरुपयन् ॥
मुखं किमस्यासीत्किं बाहू किमूरुपादाऽउच्येते इति

तुलसीपत्रपुष्पाणि० १० ॥ ॐ ब्राह्मणोऽस्यमुखमासी-
 द्वाहूराज्जन्यः कृतः॥ ऊरू तदस्य यद्वैश्वः पद्मचा७
 शुद्धोऽअजायत इति धूपं० ११ ॥ ॐ चंद्रमा मनसो
 जातश्चक्षुः सूर्योऽअजायत ॥ श्रोत्राद्वायुश्च प्राणश्च
 मुखादग्निरेजायत इति दीपं० १२ ॥ ॐ नाभ्याऽ
 आसीदुतरिक्षः शीर्ष्णोद्यौः समवर्तत॥ पद्मचाम्भूमि-
 दिशः श्रोत्रात्तथालोकाः अकल्पयन् इति नैवेद्यं०
 आचमनं च० १३ ॥ ॐ षत्पुरुषेण हविषा देवा यज्ञम-
 तन्वत॥ व्यसन्तो स्यासीदाज्ज्यं इग्नीष्मः इध्मः शरद्ध-
 विः इति नमस्कारं० १४ ॥ ततः कर्पूरेण नीराजनं
 कार्यम् ॥ ॐ सुप्तास्यासन्परिधयस्त्रिःसप्तसमिधः
 कृताः ॥ देवायद्यज्ञन्तन्वानाऽअबध्नन्पुरुषं पशुम् इति
 प्रदक्षिणम् ॥ १५ ॥ ॐ यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्ता-

१ विष्णोश्चतस्रः ४, शिवस्य तिस्रः ३, गणपतेरपि तिस्रः ३, देव्या
 एका १, सूर्यस्य सप्त ७ ॥

निधर्माणिप्रथमान्यासन् तेहनाकम्महिमानं सचन्तु-
यत्रपूर्वैस्माध्याहसंति देवा इति पुष्पांजलिं च दत्त्वा
१६॥ ततः॥ ॐ प्रपन्नं पाहि मामीश भीतं मृत्युग्रहार्ण-
वात् ॥ इतिवदन्नमेत् । ततो यथाशक्तिः गायत्रीं द्वाद-
शाक्षरमंत्रं पंचाक्षरं वा जपित्वा महापुरुषविद्यास्तवे-
न स्तुत्वा कर्मेश्वरार्पणं च कृत्वा देवं प्रार्थयेत् ॥ ॐ
आवाहनं न जानामि न जानामि विसर्जनम् । पूजां
चैव न जानामि क्षम्यतां परमेश्वर ॥ १ ॥ मंत्रहीनं क्रि-
याहीनं भक्तिहीनं सुरेश्वर । यत्पूजितं मया देव परि-
पूर्णं तदस्तु मे ॥ २ ॥ अन्यथा शरणं नास्ति त्वमेव
शरणं मम । तस्मात्कारुण्यभावेन क्षमस्व परमेश्वर ॥
३ ॥ इति प्रार्थ्य शंखोदकं शिरसि अभ्युक्ष्य निर्मा-
ल्यं देवदत्तमंगुष्ठतर्जनीभ्यां गृहीत्वा शिरसि धारयेत् ।
ततो विष्णुपादोदकं विप्रपादोदकं च पिबेत् । एवं
देवं संपूज्य मातृपितृमुखान् गुरुन् वृद्धांश्च प्रपूजयेत्॥
इति पञ्चदेवपूजनप्रयोगः ॥

अथ विष्णुप्रीतिकरमार्तिक्यं लिख्यते ॥ वंदे

गोपालं मृगमदशोभितभालं करुणाकल्लोलं जय देव
जय देव ॥ निर्गुणसगुणाकारं संहतभूभारं, मुरहरनंदकु-
मारं मुनिजनसुखकारम् । वृंदावनसंचारं कौस्तुभम-
णिहारं, करुणापारावारं गोवर्धनधारम् । जय देव देव
॥ १ ॥ कुंचितकुन्तलनीलं शरदिन्दुवदनं, मणिगण-
मण्डितकुण्डलराजितश्रुतियुगलम् । विकसत्पंकजन-
यनं विलसद्भूयुगलं, बिंबाधरमत्तिसुंदरनासामणिलो-
लम् ॥ जयदेव० ॥ २ ॥ कंबुग्रीवं कौस्तुभमणिकण्ठा-
भरणं, श्रीवत्सांकितवक्षोलंबितवनमालम् । भूषि-
तबाहुयुगलं करतलधृतवेणुं त्रिवलीशोभितमध्यं
करधृतनवपद्मम् ॥ जयदेव० ॥ ३ ॥ मुरलीवादन-
लीलासप्तस्वरगीतं जलचरस्थलचरवनचरराजित-
संगीतम् । स्तंभितयमुनातोयं त्वघभित्तव चरितं,
गोपीजनमनमोहनकारं श्रीकान्तम् ॥ जय देव० ॥ ४ ॥
रासक्रीडामण्डलवेष्टितद्विजललनं, मध्ये तांडवसं-
गितकोमलदलनयनम् । कुसुमाकारितरंजितमंदस्मि-
तवदनं, कालियफणिवरदमनं यक्षेश्वरहननम् ॥ जय-

(६४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

देव ० ॥ ५ ॥ किंकिणिमेखलमध्यं पीताम्बरवसनं,
शोभितनूपुरगर्जितविलसत्पदयुगलम् । गोगोपीपरि-
वेष्टितयमुनातटसंस्थं व्यासाभयदं सुखदं भुवनत्रय-
पालम् ॥ जयदेव जयदेव ॥ ६ ॥ इति विष्णुनीरा-
जनार्तिक्यं समाप्तम् ॥

अथ पंचायतनार्तिक्यम् । करुणापारावारं कलि-
मलपरिहारं कद्रुसुतशायितारं करधृतकल्लारम् । घन-
पटलाभशरीरं कमलोद्भवपितरं कलये विष्णुमुदारं
कमलाभर्तारम् ॥ जय देव २ जयकेशव हर गजमुख
सवितर्नगतनयेऽहं चरणौ तव कलये जय देव जय
देव ॥ १ ॥ भूधरजारतिलीलं मङ्गलकरशीलं, भुज-
गेशस्मृतिलीलं भुजगावलिमालम् । भूषाऽकृतिमति-
विमलं संधृतगाङ्गजलं, भूयो नौमि कृपालं, भूतेश्वर-
मतुलम् ॥ जय देव ० ॥ २ ॥ विघ्नारण्यहुताशं
विहितानयनाशं, विपदवनीधरकुलिशं विधृताङ्कुश-
पाशम् ॥ विजयार्कज्वलिताशं विदलितभवपाशं,
विनतास्मो वयमनिशं विद्याविभवेशम् ॥ जय

देव० ॥ ३ ॥ कश्यपसूनुमुदारं कालिंदीपितरं, कालत्रित-
यविहारं कामुकमंदारम् । कारुण्याब्धिमपारं कालान-
लमदरं, कारणतत्त्वविचारं कामय ऊष्मकरम् ॥ जय
देव० ॥ ४ ॥ निगमैर्नुतपदकमले निहतासुरजाले,
हस्ते धृतकरवाले निर्जरजनपाले । नितरां कृष्णकृपा-
ले निरवधिगुणलीले, निर्जरनुतपदकमले नित्योत्स-
वशीले ॥ जय देव जय देव जय केशव हर गजमुख
सवितर्नगतनयेऽहं चरणौ तव कलये जय देव जय
देव ॥ ५ ॥ इति पंचायतनार्तिक्यम् ॥

अथ महापुरुषस्तुतिः ॥ जितं ते पुण्डरीका-
क्ष नमस्ते विश्वभावन । सुब्रह्मण्य नमस्तेऽस्तु
महापुरुष पूर्वज ॥ १ ॥ नमो हिरण्यगर्भाय प्रधाना-
व्यक्तरूपिणे । ॐ नमो वासुदेवाय शुद्धज्ञानस्वरूपि-
णे ॥ २ ॥ देवानां दानवानां च सामान्यमसि दैवत-
म् । सर्वदा चरणद्वंद्वं ब्रजामिशरणं तव ॥ ३ ॥ एक-
स्त्वमसि लोकस्य स्रष्टा संहारकस्तथा । अध्यक्षश्चा-

(६६)

नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

नुमंता च गुणमायासमावृतः ॥ ४ ॥ संसारसागरं
घोरमनंतं क्लेशभाजनम् । त्वामेव शरणं प्राप्य निस्त-
रंति मनीषिणः ॥ ५ ॥ न ते रूपं न चाकारो नायुधा-
नि न चास्पदम् । तथापि पुरुषाकारो भक्तानां त्वं
प्रकाशसे ॥ ६ ॥ नैव किञ्चित्परोक्षं ते प्रत्यक्षोऽसि न
कस्यचित् । नैव किञ्चिदसाध्यं तेन च साध्योऽसि
कस्यचित् ॥ ७ ॥ कार्याणां कारणं पूर्वं वचसा वा-
च्यमुत्तमम् । योगिनां परमां सिद्धिं परमं ते परं विदुः
॥ ८ ॥ अहं भीतोऽस्मि देवेश संसारेऽस्मिन्महाभये ।
ब्राहि मां पुण्डरीकाक्ष न जाने शरणं परम् ॥ ९ ॥ का-
लेष्वपि च सर्वेषु दिक्षु सर्वासु चाच्युत । शरीरेऽपि
गतौ चापि वर्तते मे महद्भयम् ॥ १० ॥ त्वत्पादकम-
लादन्यत्र मे जन्मांतरेष्वपि । निमित्तं कुशलस्यास्ति
येन गच्छामि सद्गतिम् ॥ ११ ॥ विज्ञानं यदिदं प्रा-
प्तं यदिदं ज्ञानमर्जितम् । जन्मांतरेऽपि मे देव मा भू-
दस्य परिक्षयः ॥ १२ ॥ दुर्गतावपि जातायां त्वं ग-

तिस्त्वं मतिर्मम । यदि नाथं च विज्ञेयं तावता-
स्मि कृती सदा ॥ १३ ॥ अकामकलुषं चित्तं मम ते-
पादयोः स्थितिम् । कामये वैष्णवत्वं तु सर्वजन्मसु
केवलम् ॥ १४ ॥ इति महापुरुषविद्यास्तुतिः समाप्ता ॥

अथ निरग्निकानां वाजसनेयिनां नित्यहोमप्र-
योगः (ब्राह्मणसर्वस्वे) तत्रादौ अग्न्यायतनात्प-
श्चिमतः प्राङ्मुख उपविश्य आचम्य प्राणानायम्य ।
देशकालौ संकीर्त्य । ॐ तत्सत् अमुकगोत्रोऽमु-
कशर्माहं श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलावाप्तये नित्यकर्मा-
नुष्ठानसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं नित्यहोमं करि-
ष्ये । इति संकल्प्य । कुण्डे स्थण्डिले वा दग्धैः परि-
समुह्य १, गोमयोदकेनोपलिप्य २, सुवेण त्रिरुल्लि-
ख्य ३, अनामिकाङ्गुष्ठाभ्यां मृदमुद्धृत्य ४, उदकेना-
भ्युक्ष्य ५, एवं पंचभूतसंस्कारान् कृत्वा आत्मदक्षिणे
अग्निमुपस्थाप्य ज्वलत्कुशेन ॐ क्रव्यादमग्निमिति
मन्त्रस्य प्रजापतिर्ऋषिस्त्रिष्टुप्छंदोऽग्निदेवताऽग्निसं-

(६८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

स्कारे विनियोगः । ॐ ऋव्यादमुग्निं प्रहिणोमि दूरं य-
मराज्यं गच्छतुरिप्रवाहः । इहैवायमितरो जातर्वेदादे-
वेभ्योऽहुव्यंवहतु प्रजानन् ॥ १ ॥ इति मंत्रेण ऋव्या-
दांशं परित्यज्य । अयन्ते योनीति प्रजापतिर्ऋषिरनुष्टु-
प्छंदोऽग्निर्देवताऋषयोऽपि अश्व्युपस्थापने विनियोगः ।
ॐ अयन्ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः । तं जान-
न्नम्रारोहाथानो वर्धयारयिम् ॥ १ ॥ इति मंत्रेणाग्निं
कुण्डे संस्थाप्य । परिस्तरणं कुर्यात् । तद्यथा । पूर्वं
उदगग्रं कुशत्रयं ॐ अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृ-
त्विजम् । होतारं रत्नधातमम् ॥ १ ॥ इति मंत्रेण
दद्यात् । ततो दक्षिणे प्रागग्रं कुशपत्रत्रयं ॐ इषेत्त्वो-
ज्जेत्वा वायवस्थ देवोवः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमायु कर्म-
णऽआप्यायद्धर्मघ्न्याऽइन्द्राय भागम् प्रजावती रनमीवा
ऽअयक्ष्मा मावस्तेन ईशतु मावशं ठः सोधुवाऽअस्मिन्

गोपतौ स्यात बुद्धीर्यजमानस्यपशून् पाहि ॥ २ ॥
 इति मंत्रेण ० ॥ ततः पश्चिमे उदगग्रं कुश-
 पत्रत्रयम् ॐ अग्रआयाहि वीतयेगृणानोहव्यदातये ।
 निहोतासत्सिबर्हिषि ॥ ३ ॥ इति मंत्रेण दद्यात् ॥
 उत्तरे प्रागग्रं कुशपत्रत्रयम् ॐ शन्नो देवीरुभिष्टयुऽ
 आपोभवन्तुपीतये । शंयोरुभिस्त्वन्तु नः ॥ ४ ॥
 इति मंत्रेण दद्यात् ॥ एवं परिस्तरणं कृत्वा वेणु-
 धमन्याऽग्निं प्रज्वालय ध्यायेत् ॥ (अग्निध्यानम्)
 ॐ चत्वारिशृङ्गात्रयोऽस्य पादाद्वे शीर्षेसप्तहस्तासोऽ
 अस्य । त्रिधाबुद्धोवृषभोरोरवीतिमुहोदेवोमर्त्या ५२॥
 ऽआर्विवेश ॥ १॥ ॐ मुखं यः सर्वदेवानांहव्यभुक्कव्य-
 भुक्तथा । पितॄणां च नमस्तुभ्यं विष्णवे पावका-
 त्मने ॥ २ ॥ इति ध्यात्वा अग्रे शाण्डिल्यगोत्र मेष-
 ध्वज प्राङ्मुखं मम संमुखो भव इति प्रार्थ्य ॥ ॐ पा-
 वकाग्रये नम इति गंधादिभिः संपूज्य पर्युक्ष्य घृताक्तं

(७०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

हविष्यान्नं हस्तेन जुहुयात् ॥ (होमः) ॐ भूः स्वाहा
इदमग्नये न मम ॥ १ ॥ ॐ भुवः स्वाहा इदं वायवे
न मम ॥ २ ॥ ॐ स्वः स्वाहा इदं सूर्याय न मम ॥
॥ ३ ॥ इति व्याहृत्याहुतित्रयं हुत्वा ॥ ततः ॐ
अग्नये स्वाहा इदमग्नये न मम ॥ १ ॥ ॐ धन्वतरये
स्वाहा इदं धन्वतरये न मम ॥ २ ॥ ॐ विश्वेभ्यो
देवेभ्यः स्वाहा इदं विश्वेभ्यो देवेभ्यो न मम ॥ ३ ॥
ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये न मम ॥ ४ ॥
ॐ अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा इदमग्नये स्विष्टकृते न मम
॥ ५ ॥ इति गौतमोक्ताभ्यादिपञ्चाहुतीश्च हुत्वा
शाकलमंत्रैः षडाहुतयः ॥ तत्र मंत्राः ॥ ॐ देवकृत
स्यैर्नसोऽव्यजनमसि स्वाहा इदमग्नये न मम ॥ १ ॥
ॐ मनुष्यकृतस्यैर्नसोऽव्यजनमसि स्वाहा इदमग्नये न
मम ॥ २ ॥ ॐ पितृकृतस्यैर्नसोऽव्यजनमसि स्वाहा
इदमग्नये न मम ॥ ३ ॥ ॐ आत्मकृतस्यैर्नसोऽव्य-
जनमसि स्वाहा इदमग्नये न मम ॥ ४ ॥ ॐ एनसऽए-

नसोऽवुयजनमसि स्वाहा इदमग्नये न मम ॥ ५ ॥
 ॐ यच्चाहमेनो विद्वाँश्चकारयच्चा विद्वाँस्तस्य सर्व्वस्यै-
 नसोऽवुयजनमसि स्वाहा इदमग्नये न मम ॥ ६ ॥
 इति होमं समाप्य अग्निं संपूज्य ॐ सुप्ततेऽअग्नेसुमिधः
 सुप्तजिह्वाः सुप्तऋषयः सुप्तधामप्रियाणि । सुप्तहोत्राः
 सप्तधात्वायजन्ति सुप्तयोनीरापृणस्वधूतेन स्वाहा इति
 प्रार्थयेत् ॥ अनेन होमेन श्रीपरमेश्वरः प्रीयतां न
 मम ॥ ॐ तत्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु ॥ इति नित्यहोम-
 प्रयोगः ॥ ॥ ॥ ॥

अथ वैश्वदेवबलिकर्म ॥ पारस्करगृह्यसूत्रे हरिहरभा-
 ष्ये च ॥ तत्रादौ वैश्वदेवार्थं पाकं विधाय समुद्धृत्या-
 भिघार्य्य पश्चादग्नेः प्राङ्मुख उपविश्य दक्षिणजान्वा-
 च्य देशकालौ संकीर्त्य अमुकगोत्रोऽमुकशर्माहं मम
 गृहे पंचसूनाजनितसकलदोषपरिहारपूर्वकं नित्यकर्मा-
 नुष्ठानसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं श्रीवैश्वदेवाख्यं-
 पंचमहायज्ञं करिष्ये इति संकरुष्य । मणिकोदकेना-

(७२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

ग्निं पर्युक्ष्य हस्तेन द्वादशपर्वपूरकमोदनमादाय ॐ ब्र-
ह्मणे स्वाहा इदं ब्रह्मणे न मम ॥ ॐ प्रजापतये स्वा-
हा इदं प्रजापतये० ॥ ॐ गृह्याभ्यः स्वाहा-इदं गृह्या-
भ्यः० ॥ ॐ कश्यपाय स्वाहा इदं कश्यपाय० ॥
ॐ अनुमतये स्वाहा इदमनुमतये० ॥ इति देवयज्ञः
इति पंचाहुतीर्हुत्वा । ॐ विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा
इदं विश्वेभ्यो देवभ्यो न मम ॥ ॐ अग्नये स्विष्टकृते
स्वाहा इदमग्नये स्विष्टकृते इत्याहुतिद्वयं दद्यात् ॥ ततो
मणिकसमीपे प्राक्संस्थमुदक्संस्थं वा हुतशेषात्रेन
बलित्रयं दद्यात् ॥ तद्यथा ॥ पर्जन्याय नमः इदं पर्ज-
न्याय ॥ ॐ अद्भ्यो नमः इदमद्भ्यः ॥ ॐ पृथिव्यै
नमः इदं पृथिव्यै ॥ इति दद्यात् ॥ ततो द्वारशा-
खयोर्दक्षिणोत्तरयोर्यथाक्रमम् ॐ धात्रे नमः इदं धात्रे
॥ ॐ विधात्रे नमः इदं विधात्रे ॥ इति द्वौ बली दत्त्वा
प्रतिदिशम् ॐ वायवे नमः इत्यनेनैव चतसृषु दिक्षु च-
तुरो बलीन् दद्यात् ॥ इदं वायवे इति त्यागः ॥ ४ ॥
ततो दिशां च ॥ ॐ प्राच्यै दिशे नमः इदं प्राच्यै दिशे

ॐ दक्षिणायै दिशे नमः इदं दक्षिणायै दिशे ।
 ॐ प्रतीच्यै दिशे नमः इदं प्रतीच्यै दिशे ।
 ॐ उदीच्यै दिशे नमः इदमुदीच्यै दिशे ।
 इत्यादिदिग्भ्यश्च बलीन्दद्यात् ॥ दत्तानां बलीनामं-
 तराले ॐ ब्रह्मणे नमः इदं ब्रह्मणे ॥ ॐ अंतरिक्षाय
 नमः इदमंतरिक्षाय । ॐ सूर्याय नमः इदं सूर्याय ॥
 इति प्राक्संस्थं बलित्रयं दद्यात् ॥ ततो ब्रह्मादीनां
 बलित्रयाणामुत्तरप्रदेशे ॐ विश्वेभ्यो देवेभ्यो नमः
 इदं विश्वेभ्यो देवेभ्यः । ॐ विश्वेभ्यो भूतेभ्यो नमः
 इदं विश्वेभ्यो भूतेभ्यः । इति द्वौ बली दद्यात् ॥ त-
 योरुत्तरे ॐ उषसे नमः इदमुषसे । ॐ भूतानां पत-
 ये नमः इदं भूतानां पतये । इति द्वौ बली दद्यात् ॥
 इति भूतयज्ञः ॥ ततो ब्रह्मादीनां बलीनां दक्षिणप्रदेशे-
 अपसव्येन दक्षिणामुखः ॐ पितृभ्यः स्वधा नमः
 इति मंत्रेणैकं बलिं पात्राऽवशिष्टात्रेण दद्यात् ॥ इति
 पितृयज्ञः ॥ तत्पात्रं प्रक्षाल्य सव्येन निर्णेजनजलं
 ब्रह्मादिबलीनां वायव्ये निनयेत् ॥ ॐ यक्ष्मै-

(७४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

तत्ते निर्णेजनं नम इत्यनेन मंत्रेण इदं यक्षमणे० ॥
ततः काकादिबलीन् बहिर्दद्यात् ॥ तद्यथा ॐ ऐंद्रवा-
रुणवायव्याः सौम्या वै नैर्ऋतास्तथा । वायसाः
प्रतिगृह्णंतु भूमावन्नं मयार्पितम् ॥ इदं वायसेभ्यः ॥ १ ॥
ॐ श्वानौ द्वौ श्यामशबलौ वैवस्वतकुलोद्भवौ । ताभ्या-
मन्नं प्रदास्यामि स्यातामेतावहिंसकौ ॥ इदं श्वभ्यां
नमः ॥ २ ॥ ॐ देवा मनुष्याः पशवो वयांसि सिद्धाश्च
यक्षोरगदैत्यसंघाः ॥ प्रेताः पिशाचास्तरवः समस्ता
ये चान्नमिच्छन्ति मया प्रदत्तम् ॥ इदं देवादिभ्यो नमः
॥ ३ ॥ ॐ पिपीलिकाकीटपतंगकाद्या बुभुक्षिताः क-
र्मनिबंधबद्धाः । तृप्त्यर्थमन्नं हि मया प्रदत्तं तेषामिदं ते
मुदिता भवंतु ॥ इदं पिपीलिकादिभ्यो नमः ॥ ४ ॥
ततो हस्तौ पादौ प्रक्षाल्य आचम्य अतिथिप्राप्तौ
पादप्रक्षालनपूर्वकं गंधमाल्यादिभिरभ्यर्च्य अन्नं परि-
वेष्ट्य (ॐ हंत तेन्नमिदं मनुष्याय) इति संक-
ल्प्य तमाशयेत् ॥ तदभावे षोडशग्रासपरिमितं
चतुर्ग्रासपरिमितं वा अन्नं पात्रे कृत्वा निवीती

भूत्वोदङ्मुख उपविष्टो हंत तेन्नमिदं मनुष्यायेति
संकल्प्यं कस्मैचिद्ब्राह्मणाय दद्यात् मनुष्ययज्ञसि-
द्धये ॥ अकृते वैश्वदेवे तु भिक्षौ तु गृहमागते । उद्धृ-
त्य वैश्वदेवार्थं भिक्षां दत्त्वा विसर्जयेत् ॥ एवं तत्सद्ब्र-
ह्मार्पणमस्तु ॥ अनेन वैश्वदेवाख्येन कर्मणा श्रीपर-
मेश्वरः प्रीयताम् ॥ ततो बलिदानानंतरम् ॐ ऋचं
वाचमित्यध्यायेन शान्तिं कुर्यात् ॥ इति वैश्वदेवब-
लिकर्मप्रयोगः ॥

(मण्डलम्) भूमौ चतुरस्रं वितस्तिमात्रं जलेन मण्डलं कृत्वा तदुपरि बलीन्दध्यात् ।

पूर्वे

ॐ विधात्रे नमः इदं वि० २ ॐ प्राच्यै दिशे इदं ७ (भूतबन्धः)

ॐ वायवे नमः इदं ३ ॐ धात्रे नमः

वाय० ३ इदं धात्रे १

(निवीती.)

ॐ इतं तेन्नमिदं मनुष्याय २०

ॐ सनकादिमनुष्येभ्यो नमः इदं २१

ॐ उदीच्यै दिशे

ॐ अवाच्यै दिशे इदं अ० ८

इदं १० ॐ भूतानांपत ॐ सूर्याय ० इदं १३ ॐ वायवे ० इदं ४

ॐ वायवे नमः येनमइदं १७ ॐ विश्वेभ्योभूतेभ्यो ॐ अंतरिक्षाय ० इदं १२

इदं वा० ६ ॐ उषसेन ० इ० नमः इदं १५ ॐ ब्रह्माणे ० इदं ० पितृयज्ञः

(सव्यं) १६ ॐ विश्वेभ्यो देवेभ्यो ११ (अपसव्यं) १

ॐ यक्षैतत्ते निर्णोजनं नमः इदं १४ ॐ पितृभ्यः स्व-

नमः इदं यक्षणे ॐ वायवे नमः इदं ० वा० ५ धा नमः इदं ० १८

१९ ॐ प्रतीच्यै दिशे ० इदं ९

(बहिः काकादिभ्यो बलिदानम्.) पश्चिम.

(७६)

वैश्वदेवमण्डलम्.

दक्षिण

मणिक

ॐ ऋषिर्व्ये

नमः इदं ३

ॐ अङ्गो

नमः इदं २

ॐ पर्जन्याय

नमः इदं १

ततो नित्यश्राद्धं कुर्यात् ॥ तत्र प्रयोगः ॥ आच-
म्य प्राङ्मुख उपविश्य पुंडरीकाक्षं श्रीवासुदेवं च
संस्मृत्य पुंडरीकाक्षः पुनात्विति कुशत्रयजलेन श्राद्धी-
यद्रव्याण्यात्मानं च सिंचेत् ॥ ततः कुशतिलजलमा-
दाय ॐ अमुकगोत्राणामस्मत्पितृपितामहप्रपिताम-
हानाम् अमुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां तथा अमु-
कगोत्राणामस्मन्मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाना
ममुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां नित्यश्राद्धमहं करि-
ष्ये इति प्रतिज्ञाय गायत्रीं देवताभ्यश्च इति त्रिर्जपित्वा
प्राचीनावीती दक्षिणामुखः सव्यं जान्वन्वाच्य द्विगु-
णभुग्नकुशत्रयादीन्यादाय ॐ अद्यामुकगोत्रास्मत्पि-
तृपितामहप्रपितामहा अमुकामुकशर्माणः नित्यश्राद्धे
इदमासनं त्रिधा विभज्य युष्मभ्यं स्वधा इति तिलजलप्रो-
क्षितं द्विगुणभुग्नकुशरूपमासनं दक्षिणाग्रं पित्रादिभ्यो
दद्यात् ॥ एवमेव मातामहादिभ्योऽप्यासनमुत्सृजेत् ॥
ॐ अपहताऽअसुरारक्षाऽसिवेदिषदः ॥ इति श्राद्ध-
देशे तिलान् विकीर्य । ततः गंधादि धृत्वा ॐ

(७८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

अद्यामुकगोत्रास्मत्पितृपितामहप्रपितामहा अमुकामु-
कशर्माणः सपत्नीका नित्यश्राद्धे एतानि गंधपुष्पधू-
पदीपतांबूलानि युष्मभ्यं स्वधा इति यथासंभवं
पित्रादिभ्यो गंधादि दद्यात् ॥ एवमेव मातामहादि-
भ्योऽप्युत्सृजेत् ॥ ततो जलेन मंडलं चतुष्कोणमन्न-
पात्रस्य चतुर्दिशं कृत्वाऽन्नपरिवेषणं कुर्यात् ॥ ततो
मधु दत्त्वा ॐ मधुच्चाता इति पठित्वा ॥ ॐ मधु मधु
मध्वित्यभिमंत्रयेत् ॥ ततोऽन्नपात्रं व्यस्ताभ्यामधोमु-
खाभ्यां पाणिभ्यां स्पृशन् ॐ पृथिवी ते पात्रं द्यौ-
रपिधानं ब्राह्मणस्य मुखेऽमृते अमृतं जुहो-
मि स्वधा ॥ ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदं
समूढमस्यपा॑त्सुरे इति जपित्वा वामहस्तेनान्नपात्र-
मत्यजन् ॐ विष्णो कव्यमिदं रक्ष मदीयमिति
पठित्वा ॐ इदमन्नम् ॐ इमा आपः ॐ इदमाज्यम्
ॐ इदं हविरित्यन्नजलघृतेषु पुनरन्ने च दक्षिणांगुष्ठं
निवेश्य ॐ अपहता असुरा रक्षा॑त्सि वेदिषदः ॥
इत्यन्नपात्रपरितः तिलान्प्रक्षिप्य द्विगुणभुमकुशत्रया-

दीन्यादाय ॐ अद्यामुकगोत्राः अस्मत्पितृपितामह-
प्रपितामहा अमुकामुकशर्माणः सपत्नीका नित्यश्राद्धे
इदमन्नं सोपस्करं युष्मभ्यं स्वधा इति पित्रादिभ्यो-
ऽन्नमुत्सृजेत् ॥ एवं मातामहादिभ्योऽप्यन्नमुत्सृजेत् ॥
ततः—अन्नहीनं क्रियाहीनं विधिहीनं च यद्भवेत् ।
तत्सर्वमच्छिद्रमस्तु पित्रादीनां प्रसादतः ॥ इति
जपेत् ॥ ततो गायत्रीं मधुच्वाता इत्यादि त्र्यृचम् ॐ
मधुमधुमध्विति जपेत् ॥ ततः कृणुष्वपाज इत्या-
दिरक्षोग्रान्मंत्रान्पठित्वा तिलान्भूमौ क्षित्वा ॐ उदी-
रतामित्यादिपितृमंत्रान् ॐ सहस्रशीर्षेत्यादिपुरुषसू-
क्तम् ॐ आशुःशिशान इत्यादिकमप्रतिरथम् अन्या-
नि पवित्राणि च यथाशक्ति जपेत् ॥ नमस्तुभ्यं
विरूपाक्ष नमस्तेऽनेकचक्षुषे । नमः पिनाकहस्ताय
वज्रहस्ताय वै नमः ॥ इति पठेत् ॥ ततः ॐ अद्या-
मुकगोत्राणां पितृपितामहप्रपितामहानाममुकामुक-
शर्मणां सपत्नीकानां तथा अमुकगोत्राणां मातामह-
प्रमातामहवृद्धप्रमातामहानाम् अमुकामुकशर्मणां सप-

(८०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

त्नीकानां कृतैतन्नित्यश्राद्धप्रतिष्ठार्थमिदं रजतं चंद्रदै-
वतं यथानामगोत्राय ब्राह्मणाय दक्षिणां दातुमहमु-
त्सृजे ॥ इति दक्षिणां दद्यात् असंभवे फलमूलादिकं-
दद्यात् ॥ ततः सव्यं कृत्वा ॐ देवताभ्य इति त्रिः
पठेत् ॥ ॐ प्रमादादिति पठित्वा विष्णुं स्मरेत् ॥
नित्यश्राद्धीयमन्नं ब्राह्मणाय प्रतिपादयेत् जले वा
क्षिपेत् ॥ इति नित्यश्राद्धप्रयोगः ॥

ततो गोघ्रासं दद्यात् ॥ तत्र मंत्रः ॥ ॐ सौरभे-
य्यः सर्वहिताः पवित्राः पुण्यराशयः ॥ प्रतिगृह्णंतु मे
घ्रासं गावस्त्रैलोक्यमातरः ॥ इति मंत्रेण गोघ्रासं तृण-
जलयुतं दद्यात् ॥ ततो यथार्हं भिक्षुकादिभ्योऽन्नं-
संविभज्य बालज्येष्ठाश्च गृह्या यथायोग्यमश्रीयुः । ततो
जायापती अश्रीताम् पूर्वो वा गृहपतिः पत्नीतः ॥
आतिथ्यादीनाशयित्वाऽश्रीयादिति ॥

अथ भोजनविधिः ॥ सुप्रक्षालितपाणिपादो धृतो-
त्तरीयवस्त्रो भोजनशालायामागत्य आचम्य शुचौ
संवृते देशे प्राङ्मुखः प्रत्यङ्मुखो वा उपविश्य भूमिं

प्रोक्ष्य चतुरस्रं मंडलं कृत्वा तदुपरि प्रक्षालितं सुवर्णा-
दिविहितपात्रं निधाय पंचयज्ञावशिष्टं घृतादियुतमन्न-
मुपसंगृह्य परिवेषणं कृत्वा ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितु-
रिति गायत्रीमंत्रेणान्नमभ्युक्ष्य ॐ पितृब्रह्मस्तोषम्महो-
धर्म्माणन्तविषीम् । यस्य त्रितोष्योजसावृत्रं विपर्व-
मर्हयत् ॥ १ ॥ इत्यन्नं स्तुत्वा ॐ मानस्तोकेतनयेमा-
नऽआयुषि मानोगोषु मानोअश्वेषुरीरिषः।मानोव्वीरा-
नरुद्रभामिनोव्वधीर्हविष्मन्तः सदमित्त्वाहवामहे ॥१॥
ॐ नमोवः किरिकेभ्यो देवानां७हृदयेभ्योनमोव्वि-
चिन्वत्केभ्योनमोव्विक्षीणत्केभ्योनमऽआनिर्हतेभ्यः॥
२ ॥ ॐ नमः शंभवाय च मयोभवाय च नमः
शंकराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च
शिवतराय च ॥ ३ ॥ इत्यभिमंत्र्य ॥ सत्यन्त्वर्तेन
परिषिञ्चामि इति मंत्रेण प्रातः अन्नप्रोक्षणम् ॥ तद्व-
त् । ऋतं त्वासत्येन परिषिञ्चामि इति मंत्रेण सायम-
न्नप्रोक्षणम् ॥ ॐ तेजोसिशुक्रमस्यमृतमसिधामना-
मासिप्रियं देवानामनाधृष्टन्देवयजनमसि इत्यभिमृश्य

(८२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

ॐ अग्निरस्मि जन्मनाजातवेदाघृतम्मेचक्षुरमृतं मऽ
आसन् ॥ अर्कस्त्रिधातूरजसोऽबिमानोजस्रोऽघर्मोऽहविर-
स्मि नाम ॥ १ ॥ इत्यात्मानमग्निं ध्यात्वा ॥ पात्रादक्षि-
णे भूमौ ॐ भूपतये स्वाहा नमः ॥ ॐ भुवनपतये
स्वाहा नमः ॥ ॐ भूतानां पतये स्वाहा नमः ॥ इति
बलित्रयं दत्त्वा ॥ ॐ अन्तश्चरसि भूतेषु गुहायां विश्व
तोमुखः । त्वं ब्रह्मा त्वं यज्ञस्त्वं वषट्कारस्त्वमोङ्कार-
स्त्वं विष्णोः परमं पदम् ॥ १ ॥ ॐ अमृतोपस्तरण
मसि स्वाहा इत्याचम्य अन्नममृतं ध्यायन्मौनी ह-
स्तचापल्यादिरहितो मुखे सर्वांगुलीभिः पंचप्राणाहु-
तीर्जुहोति । ॐ प्राणाय स्वाहा । ॐ अपानाय स्वा-
हा । ॐ व्यानाय स्वाहा । ॐ उदानाय स्वाहा । ॐ
समानाय स्वाहा इति । ततो मौनेन यथासुखं भुञ्जीत ।
एवं यथारुचि भुक्त्वा भुक्तशेषमन्नमादाय ॥ मद्भुक्तो-
च्छिष्टशेषं ये भुञ्जते पितरोऽधमाः । तेषामन्नं मया द-
त्तमक्षय्यमुपतिष्ठतु ॥ १ ॥ इति पितृतीर्थेन दक्षिणतो
दत्त्वा । अमृतापिधानमसि स्वाहा ॥ इति हस्ते गृ-

हीतानामपामर्द्धं पीत्वाऽर्द्धं भूमौ निःक्षिप्य तस्मादेशा-
दपसृत्य गण्डूषशलाकादिना तर्जनीवर्जमास्यं संशो-
धयेत् ॥ इति भोजनविधिः ॥

अथ भोजनोत्तरकर्म ॥ ततो भोजनान्ते शुद्धज-
लैः पाणिमुखं संशोध्य षोडश गण्डूषान् कृत्वा दंतान्
संशोध्य हस्तौ पादौ प्रक्षाल्य भोजनपात्रप्रक्षालनं त-
द्देशमार्जनं कारयित्वा ॥ शर्यातिं च सुकन्यां च च्य-
वनं शक्रमश्विनौ । भोजनान्ते स्मरेन्नित्यं तस्य चक्षु-
र्न नश्यति ॥ १ ॥ इत्यक्ष्णोर्निषिंचेत् ॥ ततः शतप-
दानि गत्वा स्वासने उपविश्य ॥ ॐ अगस्तिरग्नि-
र्वडवानलश्च भुक्तं मयात्रं जरयत्वशेषम् ॥ सुखं ममै-
तत्परिणामसंभवं यच्छत्वरोगं मम चास्तु देहे ॥ १ ॥
आतापी भक्षितो येन वातापी च निपातितः ।
समुद्रः शोषितो येन स मेऽगस्त्यः प्रसीदतु ॥
॥ २ ॥ इत्युदरं परिमृज्य तांबूलं निर्माल्यतुल-
सीपत्रं च भक्षयेत् ॥ अनंतरकृत्यमाह (अत्रिः)
इतिहासपुराणानि धर्मशास्त्राणि चाभ्यसेत् ॥ वृथा

(८४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

विवादवाक्यानि परीवादांश्च वर्जयेत् ॥ १ ॥ दिवा
स्वापं न कुर्वीत स्त्रियं चैव विवर्जयेत् ॥ आयुर्हन्ति
दिवा निद्रा दिवा स्त्री पुण्यनाशिनी ॥ २ ॥ ततः
सायंसन्ध्यामुपास्य सूर्याग्री नमस्कृत्य दीपकस्था-
पनं कुर्यात् ॥ दीपकालमाह ॥ रवेरस्तं समारभ्य
यावत्सूर्योदयो भवेत् ॥ यस्य तिष्ठेद्गृहे दीपस्तस्य
नास्ति दरिद्रता ॥ १ ॥ आयुर्दः प्राङ्मुखो दीपो
धनदः स्यादुदङ्मुखः ॥ प्रत्यङ्मुखो दुःखदोऽसौ
हानिदो दक्षिणामुखः ॥ २ ॥ इति भोजनोत्तरकर्म ॥

अथ शयनविधिराचारादर्शे विष्णुपुराणे-कृतपा-
दादिशौचस्तु भक्त्या सायं ततो गृही ॥ गच्छेदस्फु-
टितां शय्यामपिदारुमयीं दृढाम् ॥ १ ॥ न विशालां
न वा भग्नां न क्षामां मलिनां न च ॥ न च जंतुमयीं
शय्यां त्वधितिष्ठेदनास्तृताम् ॥ २ ॥ प्राच्यां दिशि
शिरः शस्तं याम्यायामथ वा नृप । सदैव स्वपतः
पुंसो विपरीतं तु रोगदम् ॥ ३ ॥ मात्स्ये-मांगल्यं
पूर्णकुंभं च शिरःस्थाने निधापयेत् । रात्रिसूक्तं जप-

ब्रात्रौ रात्रिक्षामो भवेन्नरः ॥ ४ ॥ स्कादे-उपानहौ
 वेणुदंडमंबुपात्रं तथैव च ॥ तांबूलादीनि सर्वाणि समीपे
 स्थापयेद्ब्रूही ॥ ५ ॥ तत्र प्रयोगः ॥ तावच्छर्वरीप्रथम
 भागं ग्रंथाद्यवलोकनेन नीत्वा स्वापकाले विष्णुं
 नमस्कृत्य ॐ नमो नंदीश्वराय इति पठित्वा सुख-
 शायिनां स्मरणं कुर्यात् ॥ ॐ अगस्तिर्माधवश्चैव
 मुचुकुंदो महाबलः । कपिलो मुनिरास्तीकः पंचैते
 सुखशायिनः ॥ १ ॥ अथ गारुडमंत्राः ॥ ॐ
 नर्मदायै नमः प्रातर्नर्मदायै नमो निशि । नमोस्तु
 नर्मदे तुभ्यं त्राहि मां विषसर्पतः ॥ १ ॥ सर्पापसर्प
 भद्रं ते दूरं गच्छ महाविष । जनमेजयस्य यज्ञाति
 आस्तीकवचनं स्मर ॥ २ ॥ आस्तीकवचनं
 श्रुत्वा यः सर्पो न निवर्तते । शतधा भिद्यते मूर्ध्नि
 शिशवृक्षफलं यथा ॥ ३ ॥ यो जरत्कारुणाजातो
 जरत्कन्या महायशाः । तस्य सर्पोपि भद्रं ते दूरं
 गच्छ महाविष ॥ ४ ॥ एतान् गारुडमंत्रांस्तु निशायां
 पठते यदि । मुच्यते सर्वबाधाभ्यो नात्र कार्या विचा-

(८६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

रणा ॥ ५ ॥ एवं पठित्वा समाधिस्थमव्ययं विष्णुं
नमस्कृत्य रात्रौ स्वप्यात् ॥ इति शयनविधिः ॥

अथ दारोपगमः ॥ ऋतुदर्शनमारभ्य षोडशदिव-
सेष्वद्यदिनचतुष्टयमेकादशं त्रयोदशं विहायावशि-
ष्टेषु दिवसेषु पुत्रार्थी युग्मदिवसे कन्यार्थ्ययुग्मदिने
चतुर्थीषष्ठ्यष्टमीचतुर्दशीपंचदशीश्राद्धपूर्वदिनव्रतोप-
वासश्राद्धनिमन्त्रिततद्भुक्तशनिरविभौमवारभरणीकृ-
त्तिकार्द्रामघापूर्वात्रयविशाखाज्येष्ठामूलजन्मनक्षत्रस-
ङ्क्रान्तिव्यतीपातवैधृतिरिक्ते शय्यान्तरे उपवीती
मन्मथगृहं स्पृष्ट्वा ईश्वरं स्मृत्वोपेत्योत्थाय स्नायात् ॥
इति दारोपगमप्रयोगः ॥

एवं यथायोगं शुद्धः सन्स्वशय्यायां यथामुखं
प्रबोधपर्यंतं सुत्वा पुनः प्रभाते उत्थाय प्रातःस्मरणा-
दीनि कर्माणि प्रतिदिनं कुर्यात् ॥ एषामकरणे दोषो
मार्कण्डेयपुराणे—यस्य चानुदिनं हानिर्गृहे नित्यस्य
कर्मणः ॥ यश्च ब्राह्मणसंत्यक्तः किल्बिषी स नरा-
धमः ॥ १ ॥ नित्यस्य कर्मणो हानिं न कुर्वीत कदा-

चन । तस्य त्वकरणे बंधः केवलं मृतजन्मसु ॥ २ ॥
 स्मृत्यर्थसारे-नास्तिक्यात्कर्महानौ तु मासेन पतितः
 स्मृतः । द्वादशाब्दव्रतेनैव तस्य शुद्धिस्तु नान्यथा
 ॥ १ ॥ कूर्मपुराणे-इत्येतदखिलं प्रोक्तमहन्यहनि वै
 मया । ब्राह्मणानां कर्मजातमपवर्गफलप्रदम् ॥ २ ॥
 नास्तिक्यादथ वाऽऽलस्याद्ब्राह्मणो न करोति यः । स
 याति नरकान्घोराङ्कालयोनौ प्रजायते ॥ ३ ॥
 नान्यो विमुक्तये पन्था मुक्त्वा श्रमविधिं स्वकम् ।
 तस्मात्कर्माणि कुर्वीत तुष्टये परमेष्ठिनः ॥ ४ ॥

इति श्रीरत्नगढनगरनिवासिना श्रीवसिष्ठकुलोद्भवेन
 श्रीरामकृष्णपौत्रेण कस्तूरीचन्द्रसूनुना नानानि-
 बन्धकर्त्रा श्रीमहादेवभक्तगौडपण्डितश्रीचतु-
 र्थीलाल (चौथमल) शर्मणा कृताया
 बाजसनेयिनां नित्यकर्मप्रयोगमाला-
 या नित्यकर्मात्मकः प्रथमो वि-
 भागः समाप्तः ॥ १ ॥

(८८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

अथ नैमित्तिककर्मात्मको द्वितीयो विभागः ।
तत्र तावत्पार्थिवशिवपूजाप्रयोगः ॥ तत्रादौ आचम्य
प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य । अमुकगोत्रोऽ-
मुकशर्मा अमुककामोऽहं पार्थिवलिंगपूजां करिष्ये
इति संकल्प्य विभूतिरुद्राक्षधारणं कृत्वा यथाशक्ति
पंचाक्षरं जपित्वा न्यासं कुर्यात् ॥ तत्र वेदोक्तमं-
त्रविधिना न्यासं चैव समाचरेत् ॥ संध्यादेवार्च-
नादौ च प्रतिष्ठादिकर्मसु ॥ १ ॥ न्यासमूलमिदं
सर्वं न्यासं पूर्वं तु कारयेत् ॥ न्यासेन रहितं कर्म
अर्द्धं शूलंति राक्षसाः ॥ २ ॥ ॐ नमो भगवते रुद्राय
॥ ॐ कारं मूर्ध्नि विन्यस्य नकारं नासिकाग्रतः ॥
मोकारं तु ललाटे वै भकारं मुखमध्यतः ॥ ३ ॥ गकारं
कण्ठदेशे च वकारं हृदये न्यसेत् ॥ तेकारं दक्षिणे हस्ते
वामे रुकारमेव च ॥ ४ ॥ द्राकारं नाभिदेशे च यकारं
पादयोर्द्वयोः ॥ एवं न्यासविधानेन निष्पापात्मा भवे-
न्नरः ॥ ५ ॥ एवं न्यासं कृत्वा सूर्यायार्घ्यं दत्त्वा ॥
ॐ सर्वाधारे धरे देवि त्वद्रूपां सृत्तिकामिमाम् ॥ ग्रही-

प्यामि प्रसन्ना त्वं लिंगार्थं भव सुप्रभे ॥ १ ॥ इति
भूमिं प्रार्थ्य ॥ ॐ ह्रां पृथिव्यै नम इति षड्वर्णेनाभिमं-
त्र्य ॥ उद्धृतासि वराहेण कृष्णेन शतबाहुना ॥ मृत्तिके
त्वां च गृह्णामि प्रजया च धनेन च ॥ १ ॥ ॐ हराय नम
इति शुचिस्थानान्मृदमाहृत्य शोधितायां तस्यां वै इ-
त्यमृतबीजाभिमंत्रितजलप्रक्षेपेण संपीड्य तेन पिं-
डेन ॐ महेश्वराय नमः ॥ इति लिंगं कृत्वा स्वपुरतः-
ॐ शूलपाणये नमः इति पीठादौ प्रतिष्ठाप्य प्राणा-
नायम्य ॥ ततः ॐ अस्य श्रीशिवपंचाक्षरमंत्रस्य वा-
मदेव ऋषिरनुष्टुप्छंदः श्रीसदाशिवो देवता ॐ बीजं
नमः शक्तिः शिवाय कीलकं मम सांबसदाशिवप्री-
त्यर्थं न्यासे पूजने जपे च त्रिनियोगः ॥ ॐ वामदे-
वाय ऋषये नमः शिरसि । ॐ अनुष्टुप्छंदसे न० मुखे ।
ॐ श्रीसदाशिवदेवतायै न० हृदि । ॐ बीजाय न० गुह्ये ।
ॐ शक्तये नमः पादयोः । ॐ शिवाय कीलकाय
न० सर्वांगे । ॐ नं तत्पुरुषाय नमो हृदये । ॐ मं अ-
घोराय नमः पादयोः ॐ शिं सद्योजाताय नमो गुह्ये ।

(९०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

ॐ वां वामदेवाय नमो मूर्ध्नि ॥ ॐ यं ईशानाय न-
मो मुखे । ॐ ॐ अंगुष्ठाभ्यां नमः । ॐ नं तर्जनी-
भ्यां स्वाहा । ॐ मं मध्यमाभ्यां वषट् । ॐ शिं अ-
नामिकाभ्यां हुं । ॐ वां कनिष्ठिकाभ्यां वौषट् ।
ॐ यं करतलकरपृष्ठाभ्यां फट् । ॐ ॐ हृदयाय न-
मः । ॐ नं शिरसे स्वाहा । ॐ मं शिखायै वषट् ।
ॐ शिं कवचाय हुं । ॐ वां नेत्रत्रयाय वौषट् ।
ॐ यं अस्त्राय फट् ॥ एवं न्यासं कृत्वा कुंभपूजां वि-
धाय । ॐ ध्यायेन्नित्यं महेशं रजतगिरिनिभं चारुचं-
द्रावतंसं रत्नाकरपोज्ज्वलांगं परशुमृगवराभीतिहस्तप्र-
सन्नम् ॥ पद्मासीनंसमंतात्स्तुतममरगणैर्व्याघ्रकूर्तिवसा-
नं विश्वाद्यं विश्ववद्यं निखिलभयहरं पंचवक्त्रं त्रिनेत्रम् ॥
इति ध्यात्वा प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् ॥ अस्य श्रीप्राणप्रति-
ष्ठामंत्रस्य ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा ऋषयः ऋग्यजुःसामानि
छंदांसि क्रियामयवपुः प्राणाख्या देवता आं बीजं
ह्रीं शक्तिः क्रौं कीलकं देवप्राणप्रतिष्ठापने विनियोगः ।
ब्रह्मविष्णुरुद्रऋषिभ्यो नमः शिरसि । ऋग्यजुःसाम-

च्छंदोभ्यो नमो मुखे । प्राणाख्यदेवतायै न० हृदि ।
 आं बीजाय नमो गुह्ये । ह्रीं शक्तये नमः पादयोः ।
 क्रौं कीलकाय नमः सर्वाङ्गे । इति कृत्वा ॐ आं ह्रीं
 क्रौं यं रं लं वं शं पं सं हं सः सोहं शिवस्य प्राणा इह
 प्राणाः ॥ ॐ आं ह्रीं क्रौं यं रं ० शिवस्य जीव इह
 स्थितः ॥ ॐ आं ह्रीं क्रौं यं रं ० शिवस्य सर्वेन्द्रिया-
 णि ॐ वाङ्मनस्त्वक्चक्षुःश्रोत्रघ्राणजिह्वापाणिपा-
 दपायूपस्थानि इहागत्य सुखं चिरं तिष्ठतु स्वाहा ॥
 एवं प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा स्थापितं लिङ्गं स्पृशन् ॐ
 भूः पुरुषं सांबसदाशिवमावाहयामि । ॐ भुवः पुरुषं
 सांबसदाशिवमावाहयामि । ॐ स्वः पुरुषं सांबसदा-
 शिवमावाहयामि । इत्यावाहयेत् ॥ ॐ स्वामिन्सर्व-
 जगन्नाथ यावत्पूजावसानकम् । तावत्त्वं प्रीतिभावेन
 लिंगेऽस्मिन्सन्निधौ भव ॥ १ ॥ इति पुष्पांजलिं दत्त्वा
 गणेशप्रमुखान्स्वनाममंत्रेण संपूज्य शिवपूजनं कुर्यात्
 ॥ तद्यथा ॥ ॐ नमोस्तु नीलग्रीवाय सहस्राक्षाय
 मीढुषे ॥ अथोयेऽस्य सत्त्वानोहंतेभ्योऽकरं नमः ॥
 ॐ शिवाय नमः पाद्यं समर्पयामि । इति पाद्यम् ॥ १ ॥

(९२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

ॐ गायत्रीत्रिष्टुब्जगत्यनुष्टुप्पञ्चम्या सह बृहत्युष्णि
हाककुप्सूचीभिः । सम्यन्तुत्वा ॐ शिवाय नमः
अर्घ्यं समर्पयामि । इत्यर्घ्यम् ॥ २ ॥ एवं चतुर्थ्यतेन
सर्वत्र ॥ ॐ त्र्यम्बेकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।
उर्वारुकमिव बंधनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् ॥ इत्याच-
मनम् ॥ ३ ॥ ॐ मधुवाताऋतायुते इति मधुपर्कम् ॥
॥ ४ ॥ ॐ शिवाय नमः आचमनीयम् ॥ ५ ॥ ॐ
वरुणस्योत्तंभेनमसिवरुणस्यस्कंभुसर्जनीस्थोवरुण-
स्यऽऋतुसदंयसिवरुणस्यऽऋतुसदनमसिवरुणस्य-
ऋतुसदनुमासीद॥ इति जल स्नानम् ॥ ६ ॥ ॐ पर्य-
पृथिव्यां पय ओषधीषु पयो दिव्यं तं रिक्षे पयो धातपयस्व-
तीः प्रदिशे संतु मद्भ्यम् ॥ इति पयःस्नानं पुनर्ज-
लस्नानम् ॥ ७ ॥ ॐ दुधिक्राव्णो अकारिषं जिष्णो रश्व-
स्य व्याजिनं सुरभि नो मुखी कुरु त्प्रण आयूँषितारिष-

त् ॥ इति दधिसनानं पुनर्जलस्नानम् ॥ ८ ॥ ॐ घृतं-
 घृतपावानंऽपिबतुव्वसां व्वसापावानंऽपिबतांतंरिक्षस्य
 हविरंसिस्वाहादिशऽप्रदिशऽआदिशोव्विदिशऽउद्दि-
 शोदिग्भ्यःस्वाहा ॥ इति घृतस्नानं पुनर्जलस्नानम् ॥
 ॥ ९ ॥ ॐ मधुवाताक्रतायतेमधुक्षरंतिंसिधवऽमा-
 ध्वीर्नऽसुत्वोषधीऽमधुनक्तमुतोषसोमधुमत्पार्थिव७र-
 जऽमधुद्यौरस्तुनऽपिता मधुमान्नोव्वनस्पतिर्मधुमां-
 अस्तुसूर्यऽमाध्वीर्गावोभवन्तुनः ॥ इति मधुस्नानं
 पुनर्जलस्नानम् ॥ १० ॥ ॐ अपा७रसमुद्रयसुठऽसू-
 य्यैसन्त७सुमाहितमअपा७रसस्ययोरसस्तंवोगृह्णा-
 म्पुत्तममुपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वाजुष्टंगृह्णाम्येषतेयोनि
 रिन्द्रायत्वाजुष्टतमम् ॥ इति शर्करास्नानं पुनः शुद्धो-
 दकस्नानम् ॥ ११ ॥ ॐ पंचनद्यैसरस्वतीमर्पियंतिस

(१४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

स्नातसहस्रस्तीतुपचधासोदेशोभवत्सरित् ॥ इति
पंचामृतस्नानम् ॥ १२ ॥ ॐ शुद्धवालःसर्वशुद्धवालो
मणिवालस्तऽश्विनाऽश्वेतःश्वेताक्षोरुणस्तेरुद्रायं
पशुपतयेकर्णायामाऽवलिप्तारौद्रानभौरूपाऽपार्जु-
न्याः ॥ इति शुद्धोदकस्नानम् ॥ १३ ॥ ततः
स्नानांते ॐ नमस्ते रुद्रम् ॥ इति षोडशभिर्ऋग्भिः
अभिषेकं कुर्यात् ॥ ततः ॐ प्रमुञ्चधन्वःहनुस्त्वमुभ-
योरात्न्योर्ज्याम् ॥ याश्चतेहस्तुऽइषवःपराताभगवोव-
प ॥ इति वस्त्रं कौपीनं च ॥ १४ ॥ ततः आचनम् ॥ ॐ
विज्यं धनुःऋपदिनो विशल्यो बाणवाँ ॥ १५ ॥ अनेश
न्नस्य याऽइषवः आभुरस्य निषंगधिः ॥ इत्याभरणम् १५ ॥
ॐ ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्विसीमृतः सुरुचोऽब्जेनऽआव-
ःसबुध्न्याऽऽपमा अस्य विष्टाः सुतश्च योनिमसंतश्च वि-
वः ॥ इति यज्ञोपवीतमाचमनं च ॥ १६ ॥ ॐ

पार्थिवशिवपूजाप्रयोगः । (९५)

नमःश्वभ्यःश्वपतिभ्यश्चोनमोनमोभवायचरुद्रायचुन
मःशुर्वायचपशुपतयेचुनमोनीलग्रीवायचशितिकंठा-
यचुनमःकपर्दिने ॥ इति गंधम् ॥ १७ ॥ ॐ नमःशंभु-
वायचमयोभवायचुनमःशंकरायचमयस्करायचुनमः
शिवायचशिवतरायच ॥ इत्यक्षताः ॥ १८ ॥ ॐ नमः
पाश्यायचावाश्यायचुनमःप्रतरणायचोत्तरणायचुन-
मस्तीर्थ्यायचकुल्यायचुनमःशष्प्यायचफेन्यायचुन-
मः ॥ इति पुष्पाणि ॥ १९ ॥ ॐ नमोबिल्मिनेचकवु-
चिनेचनमोवर्मिणेचवह्निनेचुनमःश्रुतायचश्रुतसेना-
यचुनमोदुंदुभ्यायचाहनन्यायचुनमोधृष्णवे ॥ इति
विल्वपत्राणि ॥ २० ॥ ॐ काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्ती
परुषःपरुषस्परिणवानोदूवेप्रतनुसहस्रेणशतेनच ॥ इति
दूर्वाः ॥ २१ ॥ ॐ नमःकपर्दिनेचव्युत्तकेशायचुनमः
सहस्राक्षायचशतधन्वनेचुनमोगिरिशायचशिपिविष्टा

(९६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

यचुनमोमीदुष्टमायुचेषुमतेचुनमोह्रस्वाय ॥ इति
धूपम् ॥ २२ ॥ ॐ नमोऽशुर्वेचाजिरायचुनमुत्शीभ्यां
यचुशीभ्यायचुनमुऽउभ्यायचावस्वन्यायचुनमोनादे-
यायचुद्वीप्यायच ॥ इति दीपम् ॥ २३ ॥ ॐ नमो-
ज्येष्ठायचकनिष्ठायचुनमोऽपूर्वजायचापरजायचुनमो-
मध्यमायचापगुरुभायचुनमोजघन्यायचबुध्यायचुनम
हसोभ्याय ॥ इति नैवेद्यम् ॥ २४ ॥ ॐ त्र्यंबकं यजा
महेसुगंधिम्पुष्टिवर्द्धनं उर्वारुकमिव बंधनान्मृत्योर्मुक्षीय
मामृतात् ॥ इत्याचमनम् ॥ २५ ॥ ॐ इमारुद्रायतु
वसेंकपदिनेक्षयद्वीरायप्रभरामहेमतीह ॥ यथाशमसद्वि
पदेचतुष्पदेविश्वं पुष्टं ग्रामेऽस्मिन्ननातुरम् ॥ इति तांबू-
लम् ॥ २६ ॥ ॐ हिरण्यगुर्भसमवर्तताम्रेभूतस्यजातः
पतिरेकऽआसीत् ॥ सदाधारपृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै
देवायैहविषाविधेम ॥ इति दक्षिणाम् ॥ २८ ॥

पार्थिवशिवपूजाप्रयोगः । (९७)

ॐ नमः शिवाय इत्यनेन ऋतुफलानि पुष्प-
मालां चार्पयेत् । ततः एकादशरुद्रान्पूजयेत् ॥
ॐ अघोराय नमः ॥ १ ॥ ॐ पशुपतये न०
॥ २ ॥ ॐ शिवाय न० ॥ ३ ॥ ॐ विरूपाय न० ॥ ४
॥ ॐ विश्वरूपाय न० ॥ ५ ॥ ॐ भैरवाय न०
॥ ६ ॥ ॐ त्र्यंबकाय न० ॥ ७ ॥ ॐ शूलपाणये न०
॥ ८ ॥ ॐ कपर्दिने न० ॥ ९ ॥ ॐ ईशानाय न०
॥ १० ॥ ॐ महेशाय न० ॥ ११ ॥ इत्येकादशरुद्रा-
न्संपूज्य ॥ ॐ भगवत्यै न० ॥ १ ॥ ॐ उमादेव्यै
न० ॥ २ ॥ ॐ शंकरप्रियायै न० ॥ ३ ॥ ॐ पार्व-
त्यै न० ॥ ४ ॥ ॐ गौर्यै न० ॥ ५ ॥ ॐ कालिद्यै-
न० ॥ ६ ॥ ॐ काटिद्यै ० ॥ ७ ॥ ॐ विश्वधारि-
ण्यै ० ॥ ८ ॥ ॐ विश्वेश्वर्यै ० ॥ ९ ॥ ॐ विश्वमात्रे ०
॥ १० ॥ ॐ शिवायै ० ॥ ११ ॥ इति शक्तिं पूजयेत् ॥ एवं
सगणं रुद्रं संपूज्य वेद्यामष्टमूर्तिमक्षतादिना पूजयेत्
॥ ॐ शर्वाय क्षितिमूर्तये नमः प्राच्याम् ॥ ॐ भ-
वाय जलमूर्तये नम ईशान्याम् ॥ ॐ रुद्रायाम्निमूर्त-

(९८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

ये नम उदीच्याम्॥ॐ उग्राय वायुमूर्तये नमः वायव्या-
 म् ॥ ॐ भीमायाकाशमूर्तये नमः प्रतीच्याम्॥ॐ प-
 शुपतये यजमानमूर्तये नमः नैऋत्याम् ॥ ॐ महादे-
 वाय सोममूर्तये नमः दक्षिणस्याम् ॥ ॐ ईशानाय
 सूर्यमूर्तये नमः आग्नेय्याम् ॥ एवं संपूज्य साक्षतज-
 लेन तर्पणं कार्यम्॥ॐ भवं देवं तर्पयामि । ॐ शर्वं दे-
 वं तर्पयामि । ॐ ईशानं देवं तर्पयामि । ॐ पशुपतिं दे-
 वं त० ॐ उग्रं देवं तर्प० । ॐ रुद्रं देवं तर्प० । ॐ
 भीमं देवं त० । ॐ महांतं देवं त० । ॐ भवस्य देव-
 स्य पत्नीं तर्प० । ॐ शर्वस्य देवस्य पत्नीं तर्प० ।
 ॐ ईशानस्य देवस्य पत्नीं तर्प० । ॐ पशुपतेर्देवस्य
 पत्नीं त० । ॐ रुद्रस्य देवस्य पत्नीं त० । ॐ
 भीमस्य देवस्य पत्नीं तर्प० । ॐ महतो देवस्य
 पत्नीं त० ॥ एवं तर्पणं कृत्वा आर्तिक्यं कुर्यात् ॥
 ततः ॐ युज्ञेन युज्ञमयजंत देवास्तानि धर्माणि प्रथमा-
 ऋषांसन्नतेहनाकं मद्भिमानं सचंत यत्र पूर्वे साध्याः संति

पार्थिवशिवपूजाप्रयोगः । (९९)

देवाः ॥ इति पुष्पांजलिः ॥ ॐ श्रेतीर्थानि प्रचरन्ति
सृकाहस्तानिषड्भिणः तेषां ॐ सहस्रयोजनेवधन्वानि-
तन्मसि ॥ १ ॥ यानि कानि च पापानि जन्मांतर-
कृतानि च ॥ तानि सर्वाणि नश्यन्तु प्रदक्षिणपदे-
पदे ॥ १ ॥ इति प्रदक्षिणात्रयं कार्यम् ॥ ततः—प्रसन्नं
पाहिमामीश भीतं मृत्युग्रहार्णवादिति वदन् नमेत् ।
ततो यथाशक्ति पंचाक्षरं दशाक्षरं वा मंत्रं जप्त्वा
महिम्नक्षमापराधप्रभृतिपुराणैः प्राकृतैः स्तवैः स्तुत्वा
देवं प्रार्थयेत् ॥ ॐ आवाहनं न जानामि न जा-
नामि विसर्जनम् । पूजां चैव न जानामि क्षमस्व पर-
मेश्वर ॥ १ ॥ मंत्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं सदा-
शिव । यत्पूजितं मया देव परिपूर्णं तदस्तु मे ॥ २ ॥
अन्यथा शरणं नास्ति त्वमेव शरणं मम । तस्मा-
त्कारुण्यभावेन रक्ष मां परमेश्वर ॥ ३ ॥ इति
प्रार्थ्य ॥ अनेन पूजनेन श्रीसांबसदाशिवः प्रीयता-
मिति निवेदयेत् ततो गलताडनं कृत्वा ॐ महा-

(१००) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

देवाय नमः ॥ हरो महेश्वरश्चैव शूलपाणिः पिना-
कधृक् । शिवः पशुपतिश्चैव महादेवविसर्जनम् ॥ १ ॥
इति संहारमुद्रया विसर्जयेत् ॥ नन्दिपुराणे—आयुष्मा-
न्धनवाञ्छीमान्पुत्रवान्धान्यवान्सुखी । वरमिष्टं लभे-
ल्लिगं पार्थिवं यः समर्चयेत् । तस्मात्तु पार्थिवं लिगं
ज्ञेयं सर्वार्थसाधकम् ॥ १ ॥ इति पार्थिवशिवपूजा-
विधिः समाप्तः ॥

अथ शिवनीराजनार्तिः प्रारभ्यते ॥ ॐ जय
गंगाधर हर जय गिरिजाधीशा । त्वं मां पालय
नित्यं कृपया जगदीशा हर हर हर महादेव ॥ १ ॥
कैलासे गिरिशिखरे कल्पद्रुमविपिने । गुञ्जति-
मधुकरपुञ्जे कुञ्जवने गहने ॥ कोकिलकूजितखे-
लतहंसावनललिता । रचयति कलाकलापं नृत्यति
मुदसहिता हर हर हर महादेव ॥ २ ॥ तस्मिंश्छ-
लितमुदेशे शाला मणिरचिता । तन्मध्ये हरनिकटे
गौरी मुदसहिता ॥ क्रीडा रचयति भूषारञ्जितनिज-
मीशम् । इंद्रादिकसुरसेवितनामयते शीशम् । हर

पार्थिवशिवपूजाप्रयोगः । (१०१)

हर० ॥ ३ ॥ विबुधवधू बहु नृत्यति हृदये मुदसहिता ।
 किन्नरगायनकुरुते सप्तस्वरसहिता ॥ धिनकत थैथै धि-
 नकत मृदङ्ग वादयते । कृण कृण ललिता वेणुं मधुरं नाद-
 यते । हर हर० ॥ ४ ॥ रुण रुण चरणे रचयति नृपुरमुज्ज्व-
 लिता । चक्रावर्ते भ्रमयति कुरुते तांधिकतां । तां तांलुप
 चुप तां तां डमरू वादयते । अगुष्ठाङ्गुलिनादं लासक्तां
 कुरुते । हर हर० ॥ ५ ॥ कर्पूरद्युतिगौरं पंचाननसहि-
 तम् । त्रिनयनशशिधरमौलिं विषधरकण्ठयुतम् ॥
 सुंदरजटाकलापं पावकयुतभालं । डमरुत्रिशूलपिना-
 कं करधृतनृकपालम् । हर हर० ॥ ६ ॥ मुण्डै रचय-
 ति माला पन्नगमुपवीतम् । वामविभागे गिरिजारूपं
 अतिललितम् । सुंदरसकलशरीरे कृतभस्माभरणम् ।
 इतिवृषभध्वजरूपं तापत्रयहरणम् । हर हर० ॥ ७ ॥
 शंखनिनादं कृत्वा झल्लरि नादयते । नीराजयते ब्रह्मा
 वेदऋचां पठते ॥ अतिमृदुचरणसरोजं हृदि कमले
 धृत्वा । अवलोकयति महेशं ईशं अभिनत्वा । हर०
 ॥ ८ ॥ ध्यानं आरतिसमये हृदये अति कृत्वा राम-

(१०२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

स्त्रिजटानाथं ईशं अभिनत्वा । सङ्गितमेवं प्रतिदिनपठ-
नं यः कुरुते । शिवसायुज्यं गच्छति भक्त्या यः शृ-
णुते । हर हर हर महादेव ॥ ९ ॥ इति शिवनीराजनं
समाप्तम् ॥

अथ मंत्रपुष्पांजलिमंत्राः ॥ ॐ यज्ञेन यज्ञमय-
जन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमाख्यासन् । तेह ना-
कं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः ॥
॥ १ ॥ ॐ राजाधिराजाय प्रसह्य साहिने । नमो वयं
वैश्रवणाय कुर्महे । स मे कामान् कामकामाय मह्यं
कामेश्वरो वैश्रवणो ददातु । कुबेराय वैश्रवणाय महारा-
जाय नमः ॥ २ ॥ ॐ स्वति । साम्राज्यं भौज्यं स्वारा-
ज्यं वैराज्यं पारमेष्ठ्यं राज्यं माहाराज्यमाधिपत्यमयं
समन्तपर्यायी स्यात्सार्वभौमः सार्वायुष आन्तादा-
परार्धात्पृथिव्यै समुद्रपर्यताया एकराडिति । तद-
प्येष श्लोकोऽभिगीतो मरुतः परिवेष्टारो मरुत्तस्या-
वसन् गृहे ॥ आविक्षितस्य कामप्रेर्विश्वेदेवाः सभा-
सद इति ॥ इति मंत्रैः पुष्पाञ्जलिं समर्प्य ॐ सप्तास्या-

पार्थिवशिवपूजाप्रयोगः । (१०३)

सन्परिधयस्त्रिःसप्तसमिधः कृताः ॥ देशयद्यज्ञन्तन्वा-
नाऽअवध्नन्पुरुषम्पशुम् ॥ १ ॥ यानि कानि चेति
प्रदक्षिणां कृत्वा स्तुतिं कुर्यात् ॥ इति मंत्रपुष्पां-
जलिः ॥

अथ शिवस्तुतिः ॥ ॐ अंगहीनं क्रियाहीनं विधि-
हीनं महेश्वर । पूजितोऽसि मया देव तत्क्षमस्व भ्रमा-
त्कृतम् ॥ १ ॥ यद्यप्युपहतैः पुष्पैरपास्तैर्भावदूषितैः ॥
केशकीटापविद्धैश्च पूजितोसि मया प्रभो ॥ २ ॥ अन्यत्रा-
सक्तचित्तेन क्रियाहीनेन वा प्रभो ॥ मनोवाक्कायदुष्टेन
पूजितोसि त्रिलोचन ॥ ३ ॥ यच्चोपहतपात्रेण कृत-
मर्घ्यादिकं मया ॥ तामसेन च भावेन तत्क्षमस्व
मम प्रभो ॥ ४ ॥ मंत्रेणाक्षरहीनेन पुष्पेण विफलेन
व ॥ पूजितोसि महादेव तत्सर्वं क्षम्यतां मम ॥ ५ ॥
अज्ञानयोगादुपचारकर्म तत्पूर्वमस्माभिरनुष्ठितं ते ॥
तदेव सोद्भासनकं दयालो पितेव पुत्रानतनो जुषस्व ॥
॥ ६ ॥ अयं दानकालस्त्वहं दानपात्रं भवानेव दाता
त्वदन्यं न याचे ॥ भवद्भक्तिमंतः स्थिरां देहि मम

(१०४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

कृपाशील शंभो कृतार्थोस्मि यस्मात् ॥ ७ ॥ ॐ
नमोऽङ्काररूपाय नमोऽक्षरवपुर्धृते ॥ नमो नादात्मने तु-
भ्यं नमो बिंदुकलात्मने ॥ ८ ॥ अलिंगलिंगरूपाय
रूपातीताय ते नमः ॥ त्वं माता सवर्लोकानां त्वमेव ज-
गतः पिता ॥ ९ ॥ त्वं भ्राता त्वं सुहृन्मित्रस्त्वं प्रियः प्रिय-
रूपधृक् ॥ त्वं गुरुस्त्वं गतिः साक्षात्त्वं पिता त्वं पि-
तामहः ॥ १० ॥ नमस्ते भगवान्छुद्र भास्करामितते
जसे ॥ नमो भवाय रुद्राय रसायां बुभुक्षाय च ॥ ११ ॥
शर्वाय क्षितिरूपाय सदा सुरभिणे नमः ॥ पशूनां
पतये तुभ्यं पावकामितते जसे ॥ १२ ॥ भीमाय व्योम-
रूपाय शब्दमात्राय ते नमः ॥ महादेवाय सोमाय अमृताय
नमोस्तु ते ॥ १३ ॥ उग्राय यजमानाय नमस्ते कर्म-
योगिने ॥ पार्थिवस्य च लिंगस्य यन्मया पूजनं
कृतम् ॥ तेन मे भगवान्छुद्रो वाञ्छितार्थं प्रयच्छतु ॥
॥ १४ ॥ इति शिवस्तुतिः समाप्ता ॥ श्रीशिवोऽवतु ॥

अथ रुद्राभिषेकविधिः ॥ आचम्य प्राणानायम्य
देशकालौ संकीर्त्य ॐ ममात्मनः (यजमानस्य वा)

श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलप्राप्त्यर्थधर्मार्थकाममोक्षसिद्धि
 द्वारा सर्वव्याधिनिरासपूर्वकं सर्वाभीष्टसिद्धयर्थं श्रीभ-
 वानीशंकरमृत्युंजयमहारुद्रदेवताप्रीतये रुद्राभिषेकं
 करिष्ये इति संकल्प्य श्रीगणपतिपूजनपूर्वकं श्रीभवा-
 नीशंकरं संपूज्य पंचामृतजलदुग्धाद्यविच्छिन्नधारया
 रुद्राभिषेकं कुर्यात् ॥ तद्यथा । अ० १६ ॥ ॐ नमः
 स्तेरुद्रमन्यवऽउतोतुऽइषवेनमः ॥ बाहुभ्यामुततेनमः
 ॥ १ ॥ यातेरुद्रशिवातुनूरघोरापापकाशिनी ॥ तया-
 नस्तन्न्वाशन्तमयागिरिशन्ताभिर्चाकशीहि ॥ २ ॥
 यामिषुङ्गिरिशन्तहस्तेविभर्ष्यस्तवेशिवाङ्गिरित्रताङ्ग-
 कुरुमादिठंसीहपुरुषजगत् ॥ ३ ॥ शिवेनव्वचसात्त्वा-
 गिरिशाच्छाव्वदामसि ॥ यथानुसर्म्ममिज्जगदयुद्धम
 ठंसुमनाऽअसत् ॥ ४ ॥ अद्दचवोचदधिवक्ताप्प्रथमो-
 देव्योभिषक् ॥ अहीश्वसर्म्माजंभयन्तसर्म्माश्वसातुधा-
 न्न्योधुराचीहपरासुव ॥ ५ ॥ असौयस्ताम्रोऽअरुणऽ

(१०६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

उतबभ्रुःसुमङ्गलः॥येचैनठरुद्राऽभितोदिक्षुश्रिताः
सहस्रशोवैषा७७हंडेऽईमदे ॥ ६ ॥ असौषोवसर्प
तिनीलग्रीवोविलोहितः७उतैनङ्गोपाऽअहः७श्रन्नहः७श्र-
नुदहार्यः७सहृष्टोमृडयातिनः ॥ ७ ॥ नमोऽस्तुनील-
ग्रीवाय सहस्राक्षायमीदृषे ॥ अथोयेऽस्यसत्त्वानो
हन्तेभ्यांकरन्नमः॥ ८ ॥ प्रमुञ्चधन्वनस्त्वमुभयोरा-
त्न्योज्ज्याम् ॥ याश्चतेहस्तुऽइषवःपरातामगवोवप
॥९॥विज्ज्यन्धनुः७कपर्दिनोव्विशंलयोबाणवाँ २ ॥ऽ
उत ॥ अनेशन्नस्ययाऽइषवऽआभुरस्यनिषङ्गधिः
॥ १० ॥ यातेहेतिमीदृष्टमहस्तेबभ्रुवतेधनुः ॥
तयास्मान्निवृश्चतस्त्वमयक्ष्मयापरिभुज ॥ ११ ॥
परितेधन्वनोहेतिरस्मान्बृणक्तुव्विश्वतः॥अथो-
यऽइषुधिस्तवारेऽअस्मन्निधेहितम् ॥ १२ ॥ अत
त्यधनुद्वठसहस्राक्षशतेषुधे ॥ निशीर्व्यशल्याना-

म्मुखाशिवो नः सुमना भव ॥ १३ ॥ नमस्तुऽआ-
 युधायानां तताय धृष्णवे ॥ उभाभ्यामुत ते नमो बाहु-
 ब्यान्तवधन्वने ॥ १४ ॥ मानोमुहान्तमुत
 मानोऽअर्भकम्मानुऽउक्षन्तमुतमानुऽउक्षितम् ॥ मा-
 नोऽवधीः पितरम्मोत मातरम्मनः प्रियास्तन्वोरुद्धरी-
 रिषः ॥ १५ ॥ मानस्तोकेतनयेमानुऽआयुषिमानो-
 गोषु मानोऽअश्वेषुरीरिषः ॥ मानोऽवीरान् रुद्रभामि-
 नोऽवधीर्हविष्मन्तः सदुमित्त्वाहवामहे ॥ १६ ॥
 नमोऽहिरण्यबाहवे सेनायै दिशाश्च पतये नमो नमोऽवक्षे-
 ब्यो हरिः केशेभ्यः तपशूनाम्पतये नमो नमः शष्पिजरा-
 यत्त्विषामते पथीनाम्पतये नमो नमो हरिः केशायोपवीति-
 नेषुष्टानाम्पतये नमो नमो बभ्रुशाय ॥ १७ ॥ नमो
 बभ्रुशाय विष्याधिने त्रानाम्पतये नमो नमो भवस्य-
 हेत्यै जगताम्पतये नमो नमो रुद्राया ततायिने क्षेत्राणाम्प-

(१०८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

तयेनमोनमःसूतायादंत्यैव्वनानाम्पतयेनमोनमोरोहि
ताय ॥ १८ ॥ नमोरोहितायस्थपतयेव्वक्षाणाम्पतये
नमोनमोभुवन्तयेव्वारिवस्कृतायौषधीनाम्पतयेनमो
नमोमंत्रिणैव्वणिजायकक्षाणाम्पतयेनमोनमऽउच्चैर्घो
षायाक्रुन्दयतेपत्तीनाम्पतयेनमोनमःकृत्स्नायतया ॥
॥ १९ ॥ नमःकृत्स्नायतयाधावतेसत्त्वंनाम्पतयेन-
मोनमःसहमानायनिचयुधिनेऽआळ्याधिनिनाम्प-
तयेनमोनमोनिषङ्गिणैककुभायस्तेनानाम्पतयेनमोन
मोनिचेरेवपरिचरायारण्यानाम्पतयेनमोनमोवञ्चते ॥
॥ २० ॥ नमोवञ्चतेपरिवञ्चतेस्तायुनाम्पतयेनमो-
नमोनिषङ्गिणैऽइषुधिमतेतस्कराणाम्पतयेनमोनमः
सृकायिभ्योजिघाँसद्भ्योमुष्णताम्पतयेनमोनमो-
सिमद्भ्योनक्तंचरद्भ्योविक्रुन्तानाम्पतयेनमः ॥ २१ ॥
नमऽउष्णीषिणैगिरिचरायकुलुञ्चानाम्पतयेनमोनमः-

ऽइष्टुमद्रचो धन्वायिभ्यश्चवोनमोनमऽआतन्न्वाने-
 भ्यः प्रतुदधानेभ्यश्चवोनमोनमऽआयच्छुद्रचो-
 स्यद्रचश्चवोनमोनमो विसृजद्रचः ॥ २२ ॥ नमो विसृ-
 जद्रचो विद्रचद्रचश्चवोनमोनमः स्वपद्रचो जाग्रद्रच
 श्चवोनमोनमः शयानेभ्यऽआसिनेभ्यश्चवोनमोनमु-
 स्तिष्ठद्रचो धावद्रचश्चवोनमोनमः सुभाभ्यः ॥ २३ ॥
 नमः सुभाभ्यः सुभापतिभ्यश्चवोनमोनमोऽश्वेभ्योऽ
 श्वपतिभ्यश्चवोनमोनमऽआळ्याधिनीभ्यो विवि-
 द्रचन्तीभ्यश्चवोनमोनमऽउगणाभ्यस्तृहतीभ्यश्च
 वोनमोनमोगुणेभ्यः ॥ २४ ॥ नमोगुणेभ्योगुणप-
 तिभ्यश्चवोनमोनमोव्रातेभ्योव्रातपतिभ्यश्चवोनमो
 नमोगृत्सेभ्योगृत्सपतिभ्यश्चवोनमो नमोविरूपे-
 भ्योविरूपेभ्यश्चवोनमोनमः सेनाभ्यः ॥ २५ ॥

(११०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

नमः॑ सेना॑भ्यः॑ सेना॑नि॒भ्यश्च॑वोनमोनमो॑रथि-
भ्यो॑ऽअ॒रथे॑भ्यश्च॑वोनमोनमः॑ क्ष॒त्तृभ्यः॑सङ्ग॒ही-
त॑भ्यश्च॑वोनमोनमो॑महद्भ्यो॑ऽअ॒र्भुके॑भ्यश्च॑वो नमः॑
॥ २६ ॥ नमस्तक्ष॑भ्योरथ॒कारे॑भ्यश्च॑वोनमोनमः॑
कुल॑ले॒भ्यः॑कु॒म्भारे॑भ्यश्च॑वोनमोनमो॑निषा॒देभ्यः॑ऽपु
त्रि॒ष्ट॑भ्यश्च॑वोनमोनमः॑शु॒निभ्यो॑मृ॒गयु॑भ्यश्च॑वोनमो-
नमः॑श्च॒भ्यः॑ ॥ २७ ॥ नमः॑श्च॒भ्यः॑श्च॒पति॑भ्य-
श्च॑वोनमोनमो॑भवाय॑चरु॒द्राय॑च॒नमः॑ शु॒र्वाय॑चपशु॒पत॑-
ये॒चनमो॑नील॒ग्रीवा॑यच॒शितिक॑ण्ठाय॒चनमः॑ क॒प॒र्दिने॑-
॥ २८ ॥ नमः॑ क॒प॒र्दिने॑चु॒वुत॑केशाय॒चनमः॑ सहस्रा-
क्षाय॑चशु॒तध॑न्वने॒चनमो॑गिरि॒शुया॑यच॒शिपि॑वि॒ष्टाय॑च
नमो॑मी॒दुष्ट॑माय॒चेष्टु॑मते॒चनमो॑ह्रस्वाय॑ ॥ २९ ॥ नमो॑-
ह्रस्वाय॑च॒वाम॑नाय॒चनमो॑बृ॒हते॑च॒वर्षा॑य॒सेच॑नमो॑वृ॒द्धा

यच्चसुवृधेचुनमोऽग्रायचप्रथमायचुनमऽआशवे ॥
 ॥ ३० ॥ नमऽआशवेचाजिरायचुनमुहशीग्याचशी-
 ष्यायचुनमुऽउर्म्यायचावस्वुन्न्यायचुनमोनादेयाय
 चुद्वीप्यायच ॥ ३१ ॥ नमोज्ज्येष्ठायचकनिष्ठाय-
 चुनमःपूर्वजायचापरजायचुनमोमध्यमायचापग-
 र्भायचुनमोजघन्न्यायचबुध्न्यायचुनमःसोभ्याय ॥
 ॥ ३२ ॥ नमुहसोभ्यायचप्रतिसुव्यायचुनमोयाम्या
 यचक्षेम्यायचुनमःश्लोक्यायचावसान्यायचुनमऽउ-
 र्व्यायचखल्यायचुनमोव्वन्न्याय ॥ ३३ ॥ नमोव्व-
 न्न्यायचकक्ष्यायचुनमःश्रवायचप्रतिश्रवायचुनमः
 ऽआशुषेणायचाशुरथायचुनमुहशूरायचावभेदिनेचुन-
 मोविलिम्मने ॥ ३४ ॥ नमोविलिम्मनेचकवचिनेच-
 नमोव्वर्मिणेचव्वह्मिणेचुनमःश्रुतायचश्रुतसेनाय-
 चुनमोदुन्दुभ्यायचाहनन्न्यायचुनमोधृष्णवे ॥ ३५ ॥

(११२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

नमो धष्णवे च प्रमषाय च नमो निषङ्गिणे चैषु धिमते च न-
मस्तीक्ष्णेषवे चायुधिने च नमः स्वायुधाय च सुधन्वने-
च ३६ ॥ नमः सुत्याय च पत्न्याय च नमः काट्याय च नी-
प्याय च नमः कुल्याय च सरस्याय च नमो नादेयार्य च-
वैशंताय च नमः कूप्याय ३७ नमः कूप्याय चावट्याय च
नमो वीङ्ग्याय चातप्याय च नमो मेघ्याय च विद्युत्या-
य च नमो वर्ष्याय चावर्ष्याय च नमो व्वात्याय ॥ ३८ ॥
नमो व्वात्याय च रेष्म्याय च नमो व्वास्तव्याय च व्वा-
स्तुपाय च नमः सोमाय च रुद्राय च नमः स्ताम्राय चारुणा-
य च नमः शङ्खवे ॥ ३९ ॥ नमः शङ्खवे च पशुपतये च न-
मः उग्राय च भीमाय च नमो ग्रेवधाय च दूरेवधाय च नमो
हन्त्रे च हनीयसे च नमो वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यो नमः स्तारा-
य ॥ ४० ॥ नमः शम्भवाय च मयोभवाय च नमः शङ्ख-

रायचमयस्करायचनमः शिवायचशिवतरायच ४१॥
 नमःपाठ्यायचावाठ्यायचनमः प्रतरणायचोत्तरणाय
 चनमस्तीर्थायचकूल्यायचनमः शष्प्यायचफेड्या
 यचनमः सिकत्याय ॥ ४२ ॥ नमः सिकत्यायच
 प्रवाह्यायचनमः किठशिलायचक्षयणायचनमः कप-
 दिनेचपुलस्तयेचनमः इरिण्यायचप्रपत्थ्यायच ४३॥
 नमोव्रज्यायचगोष्ठ्यायचनमस्तल्यायचगेह्यायच-
 नमोहृदयायचनिवेण्यायचनमः कात्यायचगह्वरेष्ठा-
 यचनमः शुष्क्याय ॥ ४४ ॥ नमः शुष्क्यायचहरित्याय-
 चनमः पाथंसव्यायचरजस्यायचनमोलोप्यायचो-
 लप्यायचनमः ऊळ्यायचसूव्यायचनमः पुर्णाय ४५
 नमः पुर्णायचपर्णशदायचनमः उद्धुरमाणायचाभिग्न
 तेचनमः आखिदुतेचप्रखिदुतेचनमः इषुकुङ्गयोधनु-

(११४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

ष्करुद्रयश्चवोनमोनमोवहकिरिकेभ्योदेवानाठहृदये-
 भ्योनमोव्विचिन्वत्केभ्योनमोव्विक्षिणुत्केभ्योन-
 मेऽआनिर्हतेभ्यः ॥ ४६ ॥ द्रापेऽअन्धसस्पते
 दरिद्रीनीललोहित ॥ आसाम्प्रजानामेषाम्पशुना-
 म्माभेम्मरौद्रमोचनकिञ्चनाममत् ॥ ४७ ॥
 इमारुद्रायतुवसेकपर्दिनेक्षयद्वीरायुप्प्रभरामहेमतीह ॥
 यथाशमसद्विपदेचतुष्पदेव्विश्चम्पुष्टुग्रामेऽअस्मिन्न
 नातुरम् ॥ ४८ ॥ यातेरुद्रशिवातनूहशिवाव्विश्वाह-
 भेषजी ॥ शिवारुद्रस्यभेषजीतयानोमृडजीवसे॥४९॥
 परिनोरुद्रस्यहेतिर्वृणक्तुपरित्वेषस्यदुर्मतिरघायोह ॥
 अर्वस्थिरामवर्षद्रुचस्तनुष्वमीद्वस्तोकायुस्तर्नयाय-
 मृड ॥ ५० ॥ मीढुष्टमशिवतमशिवोनःसुप्रनाभव ॥
 पुरमेव्वक्षऽआयुधत्रिधायकृत्तिव्वसानुऽआचरुपिनाक-

म्बिब्रुदागहि ॥ ५१ ॥ विकिरिदुव्विलोहितनर्मस्तेऽ
 अस्तुभगवः ॥ यास्तेसहस्रैर्हेतयोन्यमस्मन्निवप-
 न्तुताः ॥ ५२ ॥ सहस्राणिसहस्रशोबाह्वोस्तर्वाहेतयः ॥
 तासामीशानोभगवः पराचीनामुखाकृधि ॥ ५३ ॥ असं-
 ख्यातासुखाणि वेरुद्राऽअधिभूम्याम् ॥ तेषां० सहस्र-
 योजनेवधन्वानितन्मसि ॥ ५४ ॥ अस्मिन्मह-
 त्यर्णवेन्तरिक्षेभवाऽअधि ॥ तेषां० ॥ ५५ ॥ नील-
 ग्रीवाः शितिकण्ठादिवैठरुद्राऽउपश्रिताः ॥ तेषां०
 ॥ ५६ ॥ नीलग्रीवाः शितिकण्ठाः सुर्वाऽअधःक्षमा-
 चुराः ॥ तेषां० ॥ ५७ ॥ येवक्षेपुःशुष्पिपजरानील-
 ग्रीवाव्विलोहिताः ॥ तेषां० ॥ ५८ ॥ येभूताना-
 मधिपतयोव्विशिखासः कपर्दिनः ॥ तेषां० ॥ ५९ ॥
 येपथाम्पथिरक्षयऽऐलबृदाऽआयुर्बुधः ॥ तेषां० ॥
 ॥ ६० ॥ येतीर्थानिप्रचरन्तिसूकाहस्तानिषुङ्गिणः

(११६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

तेषां ७० ॥ ६१ ॥ येनैषु विविद्धयन्ति पात्रेषु पिबता-
जनान् ॥ तेषां ७० ॥ ६२ ॥ यऽएतावन्तश्च भूयां ७० सश्च दि-
शोरुद्धावितस्तिथिरे ॥ तेषां ७० सहस्रयोजने वधन्वानितन्म-
सि ६३ नमोस्तुरुद्वेभ्यो ये दिविषेषीं वर्षमिषवः ॥ तेभ्यो
दशप्राचीर्दशदक्षिणादशप्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्द्धाः
नमोऽस्तुते नो वन्तुते नो मृडयन्तुते यन्दिष्टमोषश्च-
नोद्वेष्टितमेषां अम्भेदध्मः ॥ ६४ ॥ नमोस्तुरुद्वेभ्यो-
यन्तरिक्षेषां वातऽइषवस्तेभ्यो दशप्राचीर्दशदक्षिणा-
दशप्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्द्धाः तेभ्यो नमोऽस्तुते-
नो वन्तुते नो मृडयन्तुते यन्दिष्टमोषश्च नोद्वेष्टितमेषां
अम्भेदध्मः ॥ ६५ ॥ नमोस्तुरुद्वेभ्यो ये पृथिव्यां ऋषे-
षामन्नमिषवस्तेभ्यो दशप्राचीर्दशदक्षिणादशप्रतीची-
र्दशोदीचीर्दशोर्द्धाः ॥ तेभ्यो नमोऽस्तुते नो वन्तुते-

नोमृडयन्तुतेयन्दिष्मोयश्चनोद्रेष्टितमेषाञ्जम्भेद-
ध्मः ॥ ६६ ॥ इति रुद्रे पञ्चमोऽध्यायः ॥ श्रीशि-
वार्पणमस्तु ॥

ॐ सुद्योजातंप्रपद्यामिसुद्योजातायुवैनमोनमःभुवे
भवेनार्तिभवेभुवस्वमांभवोद्भवायुनमः ॥ १ ॥ वामदे
वायुनमोज्येष्ठायुनमःश्रेष्ठायुनमोरुद्रायुनमःकालाय-
नुमःकलविकरणायुनमोबलविकरणायुनमः ॥ २ ॥ ब-
लायुनमोबलप्रमथायुनमःसर्वभूतदुग्धनायुनमोमनोन्म-
नायुनमः ॥ ३ ॥ अघोरेभ्योथुघोरेभ्योघोरघोरतरे-
भ्यःसर्वेभ्यःसर्वशर्वेभ्योनमस्तेअस्तुरुद्ररूपेभ्यः ॥ ४ ॥
तत्पुरुषायविद्महेमहादेवायधीमहितन्नोरुद्रःप्रचोदयात्
॥ ५ ॥ ईशानुःसर्वविद्यानामीश्वरुःसर्वभूतानांसब्र-
ह्माधिपतिर्ब्रह्मणोधिपतिर्ब्रह्माशिवोमैअस्तुसदाशिवोम्
॥ ६ ॥ ॐ सर्वेषां वा एषवेदानां रसो यत्साम

(११८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

सर्वेषामेवैनमेतद्वेदाना ७० रसेनाभिषिञ्चति ॥ ७ ॥
ॐ शान्तिः शान्तिः सुशान्तिर्भवतु सर्वारिष्टशान्ति-
र्भवतु ॥ एवमभिषेकं कृत्वा वस्त्रादिमंत्रपुष्पयुक्तं नम-
स्कारपर्यंतं पूजां समाप्य ॥ ॐ अनेन रुद्राभिषेकयु-
क्तपूजाकर्मणा श्रीभवानीशंकरमहामृत्युञ्जयमहारुद्रः
प्रीयतां न मम ॥ इत्यर्पयेत् ॥ ॐ तत्सद्ब्रह्मार्पणं
मस्तु ॥ इति रुद्राभिषेकविधिः समाप्तः ॥

अथ गायत्रीपुरश्चरणप्रयोगः ॥ तत्र तावत्सुमुहूर्त-
ते तीर्थादौ विष्वक्पूजाश्रये वा गत्वा आचम्य प्राणा-
नायम्य देशकालौ संकीर्त्य करिष्यमाणगायत्रीपुर-
श्चरणे अधिकारसिद्धयर्थं कृच्छ्रत्रयममुकप्रत्याम्नाय-
द्वारा अहमाचरिष्ये ॥ इति संकल्प्य धेनुदानहोमसु-
वर्णादिप्रत्याम्नायविधिना कृच्छ्राणि संपादयेत् ॥ पुन-
र्देशकालौ संकीर्त्य मम सकलपापक्षयद्वारा श्रीपरमे-
श्वरप्रीत्यर्थं चतुर्विंशतिलक्षजपात्मकं गायत्रीपुरश्च-
रणं स्वयं विप्रद्वारा वा करिष्ये ॥ तदंगत्वेन गणपति-

गायत्रीपुरश्चरणप्रयोगः । (११९)

पूजनं स्वस्ति पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नांदीश्राद्धा-
चार्यादिजपकर्तृवरणं च करिष्ये ॥ इति संकल्प्य सुमु-
खश्चेत्यादिना गणपतिपूजनादिनान्दीश्राद्धान्तं च-
विधाय नान्दीश्राद्धांते सविता प्रीयताम् इति पठि-
त्वा देशकालौ संकीर्त्य गायत्रीपुरश्चरणे जपकर्तारं त्वा-
महं वृणे इति पृथक्पृथक् विप्रद्वारा जपे विप्रान्वृणु-
यात् ॥ ततस्तान्वस्त्रासनकमंडलुमालादिभिः संपूज्य
देवताः प्रार्थयेत् ॥ सूर्यः सोमो यमः कालः संध्ये भू-
तान्यहः क्षपाः॥पवमानो दिक्पतिर्भूराकाशं खेचरामराः
॥ ब्रह्मशासनमास्थाय कल्पध्वमिह सन्निधिमू ॥
इति पठित्वा ततः कुशाद्यासनोपविष्टः पवित्रपाणि-
राचम्य देशकालौ स्मृत्वा अमुकगोत्रोऽमुकशर्माहम्
अमुक शर्मणो यजमानस्य सकलपापक्षयद्वारा श्रीप-
रमेश्वरप्रीत्यर्थं गायत्रीपुरश्चरणान्तर्गताऽमुकसंख्याप-
रिमितगायत्रीजपं करिष्ये॥इति प्रात्याहिकजपसंक-
ल्प्य ॥ॐ गुरवे नमः ॥ ॐ गणपतये नमः ॐ दुर्गायै
न० ॐ ॥ मातृभ्योनमः ॥ इति नत्वा त्रिः प्राणानाय-

(१२०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

म्य ॥ ॐ तत्सवितुरिति गायत्र्या विश्वामित्रऋषिः
सविता देवता गायत्री छंदः जपेविनियोगः ॥ ॐ वि-
श्वामित्राय ऋषये नमः शिरसि ॥ ॐ गायत्रीछंदसे
नमो मुखे ॥ ॐ सवितृदेवतायै नमो हृदि ॥ इति
न्यस्य ॥ ॐ तत्सवितुरित्यंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ वरेण्यं
तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ भर्गो देवस्य मध्यमाभ्यां न० ॥
ॐ धीमह्यनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ धियो यो नः कनि-
ष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ ॥ प्रचोदयात् करतलकरपृष्ठाभ्यां
न० ॥ इति करन्यासं कृत्वा एवमेव हृदयादिषडंगन्या-
सं कुर्यात् ॥ स यथा-ॐ तत्सवितुरिति हृदयाय न-
मः ॥ १ ॥ वरेण्यमिति शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ भर्गो देव-
स्येतिशिखायै वषट् ॥ ३ ॥ धीमहीति कवचाय हुं ॥
॥ ४ ॥ धियो यो न इति नेत्रयोर्वोषट् ॥ ५ ॥ प्रचोदया-
दिति अस्त्राय फट् ॥ ततो जपः कार्यः ॥ (तत्रादौ
मालासंस्कारः) कुशोदकसहितः पंचगव्यैर्मालां प्र-
क्षाल्य ॐ ह्रीं अं आं इं ईं उं ऊं ऋं ॠं लं लूं एं ऐं ओं
औं अं अः कं खं गं घं ङं चं छं जं झं ञं टं ठं डं ढं णं

तं थं दं धं नं पं फं बं भं मं यं रं लं वं शं षं सं हं ळं
क्षं इत्येतानि पंचाशन्मातृकाक्षराणि अश्वत्थपत्रस्था-
पितमालायां विन्यस्य ॐ सद्योजातेति मंत्रेण मालां
पंचगव्येन प्रोक्ष्य शीतजलेन प्रक्षाल्य ॐ वामदेवे-
ति चंदनेनावष्टृष्याघोरेतिमालां धूपयित्वा ॐ तत्पुरु-
षेति चंदनकस्तूर्यादिना लेपयित्वा ॐ ईशान इति
मंत्रेण प्रतिमणिं शतवारं दशवारं वा अभिमंत्र्य ॐ
अघोरेतिमंत्रेण मेरुं दशवारमभिमंत्रयेत् ॥ ततस्तैरेव
मंत्रैर्मालां पञ्चोपचारैः संपूजयेत् ॥ (मंत्राः सर्वे रुद्रा-
भिषेके द्रष्टव्याः) ततः ॐ महामाये महामाले सर्व-
शक्तिस्वरूपिणि ॥ चतुर्वर्गस्त्वयि न्यस्तस्तस्मान्मे
सिद्धिदा भव ॥ इति प्रार्थ्य ॥ ॐ अविघ्नं कुरु माले त्वं
गृह्णामि दक्षिणे करे ॥ जपकाले च सिद्धयर्थं प्रसी-
द मम सिद्धये ॥ इति तामादाय मंत्रदेवतां सवितारं
ध्यायन् हृदयसमीपे मालां धारयन् मंत्रार्थं स्मरन् म-
ध्यंदिनावधि जपेत् अतित्वरायां सार्द्धत्रयप्रहरावधि
जप्त्वान्ते पुनः प्रणवमुक्त्वा ॐ त्वं माले सर्वदेवानां

(१२२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

प्रीतिदा शुभदा भव ॥ शिवं कुरुष्व मे भद्रे यशो
वीर्यं च सर्वदा ॥ १ ॥ इति मालां शिरसि निधाय
त्रिः प्राणानायम्य पूर्वोक्तं न्यासत्रयं कृत्वा जपमीश्व-
रार्पणं कुर्यात् ॥ प्रत्यहं समानसंख्य एव जपो न तु
न्यूनाधिकः । एवंपुरश्चरणजपसमाप्तौ होमः
पुरश्चरणसांगतासिद्धयर्थं होमविधिं करिष्ये ॥
इति संकल्प्य अग्निं प्रतिष्ठाप्य पीठे सूर्यादिन-
वग्रहपूजनादि कलशस्थापनान्तं कर्म कृत्वा कुश-
कण्डिकां कुर्यात् ॥ ततः आज्यभागांते इदं हव-
नीयद्रव्यमन्वाधानोक्तदेवताभ्योऽस्तु न ममेति
यजमानद्वारा त्यागं कृत्वा ॥ अर्कादिसमिच्चर्वा-
ज्याहुतिभिर्ग्रहहोमं संपाद्य प्रधानदेवतां सवितारं च-
तुर्विंशतिसहस्रतिलाहुतिभिस्त्रिसहस्रसंख्याकाभिः पा-
यसाहुतिभिर्घृतमिश्रतिलाहुतिभिर्दूर्वाहुतिभिः क्षीरदु-
ग्धसमिधाहुतिभिश्च तर्पयित्वा शेषेण स्विष्टकृद्धोमं कु-
र्यात् ॥ होमे सप्रणवव्याहतिरहिता स्वाहांता गायत्री ।
दूर्वात्रयस्यैकाहुतिः । दूर्वासमिधोदधिमध्वाज्याक्ताः ।

गायत्रीपुरश्चरणप्रयोगः । (१२३)

ततो होमांते बलिदानं कृत्वा यजमानस्याभिषे-
कः कार्यः । ततः प्रतिलक्षं सुवर्णनिष्कत्रयं तदर्थं वा
शक्त्या वा दक्षिणा होमांते जले देवं सावितारं संपूज्य
होमसंख्यादशांशेन २४००० गायत्र्यन्ते सवितारं तर्प-
यामि इत्युक्त्वा तर्पणं कार्यम् ॥ तर्पणदशांशेन
२४० गायत्र्यन्ते आत्मानमाभिषिंचामि नम इति
यजमान मूर्ध्न्यभिषेकः होमतर्पणाभिषेकानां मध्ये
यदेव न संभवति तत्स्थाने तत्तद्विगुणो जपः कार्यः ॥
अभिषेकसंख्यादशांशेन विप्रभोजनम् ॥ पुरश्चरणं
संपूर्णमस्विति विप्रान् वाचयित्वा ईश्वरार्पणं कार्यम् ॥
प्रत्यहं यज्जाग्रत इति शिवसंकल्पमंत्रस्य त्रिः
पाठः॥कर्त्ता ब्राह्मणैः सह हविष्याशी सत्यवाक् अ-
धःशायीब्रह्मचारी भवेत् ॥ विष्णुशयनमासेषु पुरश्च-
रणं न कार्यम् ॥ तीर्थादौ शीघ्रं सिद्धिः बिम्बवृक्षाश्र-
येण जपे एकाहात्सिद्धिः ॥ इति धर्मसिंधौ गायत्रीपुर
श्चरणप्रयोगः ॥

अथ गायत्रीशापविमोचनम् ॥ अस्य श्रीब्रह्मशा-

(१२४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

पविमोचनमंत्रस्य ब्रह्माऋषिः भुक्तिमुक्तिप्रदा ब्रह्मशाप-
विमोचनी गायत्रीशक्तिर्देवता गायत्रीछंदः ब्रह्मशापवि-
मोचने विनियोगः ॥ ॐ गायत्रीं ब्रह्मेत्युपासीत यद्रूपं-
ब्रह्मविदो विदुः । तां पश्यन्ति धीराः सुमनसा वाचाम-
ग्रतः ॥ ॐ वेदांतनाथाय विद्महे हिरण्यगर्भाय धीमहि त-
न्नो ब्रह्म प्रचोदयात् ॥ ॐ देवी गायत्री त्वं ब्रह्मशापाद्वि-
मुक्ता भव ॥ अस्य श्रीवसिष्ठशापविमोचनमंत्रस्य
निग्नहानुग्रहकर्ता वसिष्ठ ऋषिः । वसिष्ठानुगृहीता
गायत्रीशक्तिर्देवता विश्वोद्भवा गायत्री छंदः वसिष्ठशा-
पविमोचनार्थं जपे विनियोगः ॥ ॐ सोहमर्कमयं
ज्योतिरहं शिवः आत्मज्योतिरहं शुक्रः सर्वज्योतिर-
सोऽस्म्यहम् ॥ इत्युक्त्वा योनिमुद्रां प्रदर्श्य गायत्रीत्र-
यं पठित्वा ॥ ॐ देवी गायत्री त्वं वसिष्ठशापाद्विमुक्ता
भव २ ॥ अस्य श्री विश्वामित्रशापविमोचनमंत्रस्य
नूतनसृष्टिकर्ता विश्वामित्रऋषिः विश्वामित्रानुगृहीता
गायत्रीशक्तिर्देवता वाग्देहा गायत्रीछंदः विश्वामित्रशा-
पविमोचनार्थं जपे विनियोगः ॥ ॐ गायत्रीं

गायत्रीपुरश्चरणप्रयोगः । (१२५)

भजाम्यग्निमुखीं विश्वगर्भां यदुद्भवा देवाश्चक्रिरे विश्व-
सृष्टिं तां कल्याणीमिष्टकरीं प्रपद्ये । यन्मुखान्निसृतोऽ-
खिलवेदगर्भः ॥ शापयुक्ता तु गायत्री सफला न क-
दाचन । शापादुत्तारिता सा तु भुक्तिमुक्तिफलप्रदा ॥
(गायत्रीप्रार्थना) अजरे अमरे चैव ब्रह्मयोनिर्नमोस्तु
ते । ब्रह्मशापाद्विमुक्ता भव । वसिष्ठशापाद्विमुक्ता भव ।
विश्वामित्रशापाद्विमुक्ता भव ॥ इति गायत्रीशापविमो-
चनम् ॥ अथ गायत्रीकवचम् ॥ अस्य श्रीगायत्रीकवचस्य
ब्रह्मविष्णुरुद्रा ऋषयः ऋग्यजुःसामाथर्वाणिच्छंदासि
परब्रह्मस्वरूपिणी गायत्री देवता भूः बीजम्, भुवः
शक्तिः, स्वः कीलकम्, गायत्रीप्रीत्यर्थं जपे विनि-
योगः ॥ वर्णास्त्रां कुंडिकाहस्तां शुद्धनिर्मलज्योति-
षीम् ॥ सर्वतत्त्वमयीं वंदे गायत्रीं वेदमातरम् ॥ १ ॥
अथ ध्यानम् ॥ मुक्ताविद्रुमहेमनीलधवलच्छायैर्मुखै-
स्त्रीक्षणैर्युक्तामिन्दुनिबद्धरत्नमुकुटां तत्त्वार्थवर्णात्मि-
काम् । गायत्रीं वरदाभयांकुशकशां शूलं कपालं
गुगं शंखं चक्रमथारविंदयुगलं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥ १ ॥

(१२६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

ॐ गायत्री पूर्वतः पातु सावित्री पातु दक्षिणे । ब्रह्म-
विद्या च मे पश्चादुत्तरे मां सरस्वती ॥ १ ॥ पावकी
मे दिशं रक्षेत्पावकोज्ज्वलशालिनी । यातुधानीं दिशं
रक्षेद्यातुधानगणार्दिनी ॥ २ ॥ पावमानीं दिशं रक्षे-
त्पवमानविलासिनी । दिशं रौद्रीमवतु मे रुद्राणी
रुद्ररूपिणी ॥ ३ ॥ ऊर्ध्वं ब्रह्माणी मे रक्षेदधस्ताद्वैष्णवी
तथा । एवं दश दिशो रक्षेत्सर्वतो भुवनेश्वरी ॥ ४ ॥
ब्रह्मास्त्रस्मरणादेव वाचां सिद्धिः प्रजायते ॥ ब्रह्मद-
ण्डश्च मे पातु सर्वशस्त्रास्त्रभक्षकः ॥ ५ ॥ ब्रह्मशीर्ष-
स्तथा पातु शत्रूणां वधकारकः । सप्त व्याहृतयः
पान्तु सस्वरा बिंदुसंयुताः ॥ ६ ॥ वेदमाता च मां
पातु सरहस्या सदैवता । देवीमूक्तं सदा पातु सह-
स्राक्षरदेवता ॥ ७ ॥ चतुष्पष्टिकला विद्या दिव्याद्या
पातु देवता । बीजशक्तिश्च मे पातु पातु विक्रमदे-
वता ॥ ८ ॥ तत्पदं पातु मे पादौ जंवे मे सवितुः
पदम् । वरेण्यं कटिदेशं तु नाभिं भर्गस्तथैव च ॥ ९ ॥
देवस्य मे तु हृदयं धीमहीति गलं तथा । धियो मे

पातु जिह्वायां यः पदं पातु लोचने ॥ १० ॥ ललाटे नः
 पदं पातु मूर्ध्नि मे प्रचोदयात् । तद्वर्णः पातु मूर्ध्नि
 सकारः पातु भालकम् ॥ ११ ॥ चक्षुषी मे विकारस्तु
 श्रोत्रं रक्षेत्तुकारकः । नासाषुटे वकारो मे रेकारस्तु
 कपोलयोः ॥ १२ ॥ णिकारस्त्वधरोष्ठे च यकारस्तु-
 त्तरोष्ठके । आस्यमध्ये मकारस्तु गोकारस्तु कपोलयोः
 ॥ १३ ॥ देकारः कंठदेशे च वकारः स्कंधदेशयोः ।
 स्यकारो दक्षिणं हस्तं धीकारो वामहस्तके ॥ १४ ॥
 मकारो हृदयं रक्षेद्विकारो जठरं तथा । धिकारो ना-
 भिदेशं तु योकारस्तु कटिद्वयम् ॥ १५ ॥ गुह्यं रक्षतु-
 योकार ऊरू मे नः पदाक्षरम् । प्रकारो जानुनी रक्षे-
 च्छोकारो जंघदेशयोः ॥ १६ ॥ दकारो गुल्फदेशं तु
 यात्कारः पादयुग्मकम् । जातवेदेति गायत्री त्र्यंबके-
 ति दशाक्षरा ॥ १७ ॥ सर्वतः सर्वदा पातु आपोज्यो-
 तीति षोडशी । इदं तु कवचं दिव्यं बाधाशतविनाश
 नम् ॥ १८ ॥ चतुष्पष्टिकला विद्या सकलैश्वर्यसिद्धि-
 दम् । जपारंभे च हृदयं जपति कवचं पठेत् ॥ १९ ॥

(१२८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

स्त्रीगोब्राह्मणमित्रादिद्रोहाद्यखिलपातकैः । मुच्यते सर्वपापेभ्यः परं ब्रह्माधिगच्छति ॥ २० ॥ भूर्जपत्रे लिखित्वैतत्स्वकंठे धारयेद्यदि । शिखायां दक्षिणे बाहौ नानाविद्यानिधिर्भवेत् ॥ २१ ॥ इति विश्वामित्रकल्पोक्तं गायत्रीकवचम् ॥

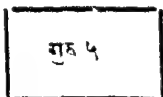
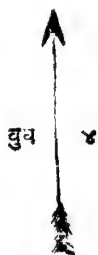
अथ मुद्राप्रदर्शनप्रकारः ॥ सुमुखं संपुटं चैव विततं विस्तृतं तथा । द्विमुखं त्रिमुखं चैव चतुष्पंचमुखं तथा । षण्मुखाधोमुखं चैव व्यापकांजलिकं तथा । शकटं यमपाशं च ग्रंथितं चोल्मुकोल्मुकम् । प्रलंबं मुष्टिकं चैव मस्त्यः कूर्मो वराहकम् । सिंहाक्रांतं माहाक्रान्तंमुद्गरं पल्लवं तथा । एता मुद्रा न जानाति गायत्री निष्फला भवेत् ॥ इति मुद्राप्रदर्शनम् ॥
अथ गायत्रीतर्पणम् ॥ ॐ गायत्र्या विश्वामित्रऋषिः सविता देवता गायत्रीछन्दः गायत्रीतर्पणे विनियोगः ॥
ॐ भूः ऋग्वेदपुरुषं तर्पयामि । ॐ भुवः यजुर्वेदपुरुषं तर्पयामि । ॐ स्वः सामवेदपुरुषं तर्पयामि । ॐ महः अथर्ववेदपुरुषं । ॐ जनः इतिहासपुरा-

णपुरुषं० । ॐ तपः सर्वागमपुरुषंत० । ॐ सत्यं
सत्यलोकपुरुषं त० ॐ भूः भूलोकपुरुषं० । ॐ
भुवः भुवलोकपुरुषं० । ॐ स्वः स्वलोकपुरुषं० ।
ॐ भूः एकपदां गायत्रीं तर्पयामि । ॐ भुवः द्वि-
पदां गायत्रीं त० । ॐ स्वः त्रिपदां गायत्रीं तर्प० ।
ॐ भूर्भुवः स्वः चतुष्पदां गायत्रीं त० । ॐ उषसीं
तर्प० । ॐ गायत्रीं तर्प० । ॐ सावित्रीं तर्प० । ॐ
सरस्वतीं तर्प० । ॐ वेदमातरं तर्प० । ॐ पृथिवीं
तर्प० । ॐ अजां तर्प० । ॐ कौशिकीं तर्प० ।
ॐ सांकृतिं तर्प० । ॐ सर्वजितं तर्प० । ॐ तत्स-
द्ब्रह्मार्पणमस्तु ॥ इति गायत्रीतर्पणम् ॥

अथ वेदोक्ताः सबीजा नवग्रहमन्त्राः । आचम्य
प्राणानायम्य (सङ्कल्पः) अद्य पूर्वोच्चरित एवंगुण-
विशेषणविशिष्ट शुभपुण्यतिथौ ममात्मनः श्रुति
स्मृतिपुराणोक्तफलप्राप्त्यर्थं मम जन्मराशेः स काशाद्वि-
रुद्धचतुर्थाष्टमद्वादशादिस्थानस्थित मुकग्रहपीडापरि-
हारद्वारा एकादशस्थानस्थितवत् उत्तमफलप्राप्त्यर्थम्
अमुकग्रहस्य होमं स्तुतिं जपं वा करिष्ये इति संकल्प्य

(१३०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

पूजार्थं सूर्यादिनवग्रहमण्डलमिदम् ।

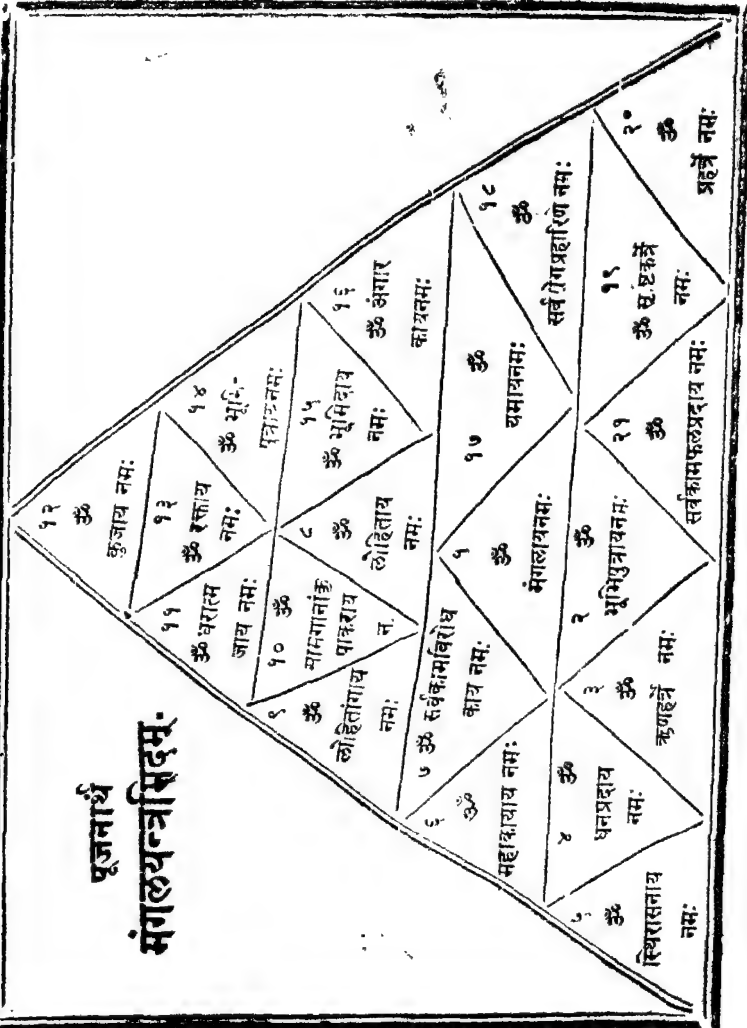
१ सूर्यमंडल.

राहचर.

पूजनार्थं
मंगलयन्त्रसिद्धम्-

(१३२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

वर्चुलमण्डलादिषु सूर्यादीन्संपूज्य जपादिकं कुर्यात् ॥
तत्रादित्यमंत्रः ॥ आकृष्णेनेतिमंत्रस्य हिरण्यस्तूपा-
ङ्गिरसऋषिः सूर्यो देवता, त्रिष्टुच्छंदः सूर्यप्रीतये सूर्य-
मंत्रजपे विनियोगः ॥ ॐ ह्रां ह्रीं ह्रौं सः ॐ भूर्भुवः
स्वः ॐ आकृष्णेनुरजसावर्तमानोनिवेशयन्मृतुम्म-
र्त्यञ्च । हिरण्ययेनसवितारथेनादेवोयातिभुवनानि-
पश्यन् ॐ स्वः भुवः भूः ॐ सः ह्रौं ह्रीं ह्रां ॐ
सूर्याय नमः ॥ जपसंख्या ७००० कलौ तु २८०००
॥ १ ॥ सोममंत्रः ॥ इमं देवा इतिमंत्रस्य वरुण
ऋषिः अग्निर्देवता सोमप्रीतये सोममंत्रजपे वि ० ॥
ॐ श्रां श्रीं श्रौं सः ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ इमन्देवाऽअसप-
त्नर्त्तुसुवध्वम्महतेक्षत्रायमहतेज्ज्यैष्ठ्यायमहतेजानरा-
ज्ज्यायेन्द्रस्येन्द्रियाय । इमममुष्यपुत्रममुष्यैपुत्रम-
स्यैब्रिशऽएषवोमीराजासोमोस्माकं ब्राह्मणानां रा-
ज । ॐ स्वः भुवः भूः ॐ सः श्रौं श्रीं श्रां ॐ सोमाय
नमः ॥ जपसंख्या ११००० कलौ ४४००० ॥ २ ॥

वेदोक्तनवग्रहमन्त्राः । (१३३)

भौममन्त्रः॥अग्निर्मूर्द्धा इति मंत्रस्य विरूपाक्षिरसऋषिः
अग्निर्देवता गायत्री छन्दः भौमप्रीतये भौममंत्रजपे विनि-
योगः । ॐ क्राँ क्रीँ कौँ सः ॐ भूर्भुवः ॐ स्वः अग्निर्मूर्द्धा-
दिवः कुक्कुत्पतिं पृथिव्याऽअयम् ॥ अथा० रेता०-
सिजिन्वति ॥ ॐ स्वः भुवः भूः ॐ सः क्रीँ क्रीँ
क्राँ ॐ भौमाय नमः ॥ जप १०००० कलौ ४००००
॥३॥ बुधमन्त्रः ॥ उदुध्य इति मंत्रस्य परमेष्ठि ऋषिः
बुधो देवता त्रिष्टुप् छन्दः बुधप्रीतये बुधमंत्रजपे विनि-
योगः ॥ ॐ ब्राँ व्रीँ व्रौँ सः ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ उदु-
ध्यस्वाग्नेत्प्रतिजागृहित्वमिष्टापूर्ते सठं सृजेथामयश्च ।
अस्मिन्मन्त्रसुधस्त्येऽअद्वयुत्तरस्मिन्निवर्धे देवाय जमा-
नश्च सीदत ॥ ॐ स्वः भुवः भूः ॐ सः व्रीँ व्रीँ व्राँ ॐ
बुधाय नमः ॥ जपसं ० ४००० कलौ १६००० ॥४॥
बृहस्पतिमन्त्रः ॥ बृहस्पत इति मंत्रस्य गृत्समद ऋषिः
ब्रह्मा देवता त्रिष्टुप् छन्दः बृहस्पतिप्रीतये बार्हस्पत्य-
मंत्रजपे वि० ॥ ॐ ह्राँ ह्रीँ ह्रौँ सः ॐ भूर्भुवः स्वः

(१३४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

बृहस्पतेऽअत्रियदुर्व्योऽअर्हीद्युमद्विभातिकर्तुमज्जनेषु
यद्दीदयुच्छर्वसऽऋतप्रजातुतदुस्मासुद्विणन्धेहिचि-
ब्रम् ॥ ॐ स्वः भुवः भूः ॐ सः ह्रौं ह्रीं ह्रां ॐ बृह-
स्पतये नमः ॥ जप ० १९००० कलौ ७६००० ॥५॥
शुक्रमन्त्रः ॥ अन्नात्परिश्रुत इति मंत्रस्य प्रजापति-
ऋषिः अश्विसरस्वतीन्द्रादेवताः जगती छंदः शुक्र-
प्रीतये शुक्रमंत्रजपे विनियोगः ॥ ॐ द्रां द्रीं द्रौं सः
ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ अन्नात्परिश्रुतोरमुम्ब्रह्मणाव्यु-
पिबत्क्षत्रम्पयुःसोमं प्रजापतिः ॥ ऋतेन सुत्यमि-
न्द्रियं विपाने ठं शुक्रमन्धं सुऽइन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयोमृ-
तुम्मधु ॥ ॐ स्वः भुवः भूः ॐ सः द्रौं द्रीं द्रां
ॐ शुक्राय नमः ॥ जप ० ११००० कलौ-
४४००० ॥ ६ ॥ शनिमंत्रः ॥ शन्नो देवीरिति मंत्रस्य
दध्यङ्ङाथर्वण ऋषि आपो देवता गायत्री छंदः
शनिप्रीतये शनिमंत्रजपे ॥ ॐ खां खीं खौं सः ॐ
भूर्भुवः स्वः शन्नो देवीरभिष्टयऽआपो भवन्तु पीतये

वेदोक्तनवग्रहमन्त्राः । (१३५)

शङ्खोऽगुभिस्रवन्तुनः॥ॐ स्वः भुवः भूः ॐ सः खौ खीं
खाँ ॐ शनैश्चराय नमः ॥ जप० २३००० क१२०००
॥ ७ ॥ राहुमंत्रः ॥ कयानश्चित्र इति मन्त्रस्य वाम-
देव ऋषिः राहुर्देवता गायत्रीछंदः राहुप्रीतये राहुमंत्र-
जपे वि० ॥ ॐ भ्राँ भ्रीं भ्रौं सः ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ
कयानश्चित्रऽआर्भुवद्वीसुदावृधुः॥सखाकयाशुचिष्ठ-
यावृता ॐ स्वः भुवः भूः ॐ सः भ्रौं भ्रीं भ्राँ ॐ राहवे
नमः ॥ जप० १८००० क० ७२००० ॥ ८ ॥ केतु-
मन्त्रः ॥ केतुकृण्वन्निति मंत्रस्य मधुच्छंदा ऋषिः केतु-
र्देवता गायत्री छंदः केतुप्रीतये केतुमंत्रजपे विनियोगः
ॐ प्राँ प्रीं प्रौं सः ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ केतुङ्कृण्वन्न-
केतुवेपेशौमर्याऽअपेशे । समुषद्विरजायथा ॐ
स्वः भुवः भूः ॐ सः प्रौं प्रीं प्राँ, ॐ केतवे नमः ॥
जपसंख्या १७००० कलौ ६८००० ॥ ९ ॥ अर्पणम्॥
अनेन अमुकग्रहमंत्रजपकर्मणा अमुकग्रहरूपी
परमेश्वरः प्रीयतां न मम इति वेदोक्ताः सबीजा
नवग्रहमन्त्राः ॥

(१३६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

अथ नवग्रहमङ्गलाष्टकम्॥भास्वान्काश्यपगोत्रजोऽ
रुणरुचिर्यः सिंहराशीश्वरः षट्त्रिस्थो दशशोभनो
गुरुशशीभौमेषु मित्रं सदा ॥ शुक्रो मंदारिपुः कलिंग-
जनितश्चाग्नीश्वरौ देवते मध्ये वर्तुलपूर्वदिग्दिनकरः
कुर्यात्सदा मङ्गलम् ॥ १ ॥ चन्द्रः कर्कटकप्रभुः
सितनिभश्चात्रेयगोत्रोद्भवश्चाग्नेयश्चतुरस्रवारुणमुखश्चा-
पोप्युमाधीश्वरः ॥ षट्सप्तभिदशैकशोभनफलो ज्ञोरिः
प्रियोऽर्कोगुरुः स्वामी यामुनदेशजो हिमकरः कुर्या-
त्सदा मं० ॥ २ ॥ भौमो दक्षिणदिक्त्रिकोणयमदि
ग्विघ्नेश्वरो रक्तभः स्वामी वृश्चिकमेषयोः सुरगुरुश्चा-
र्कः शशी सौहृदः ॥ ज्ञोरिः षट्त्रिफलप्रदश्च वसुधास्कंदौ
क्रमादेवते भारद्वाजकुलोद्भवः क्षितिसुतः कुर्या० ॥ ३ ॥
॥सौम्योदङ्मुखपीतवर्णमगधश्चात्रेयगोत्रोद्भवो बाणे-
शानदिशः सुहृच्छनिभृगुः शत्रुः सदा शीतगुः ॥ कन्या-
युग्मपतिर्दशाष्टचतुरः षण्नेत्रकः शोभनो विष्णुः पौ-
रुषदेवते शशिसुतः कुर्या० ॥ ४ ॥ जीवश्चाङ्गिरगोत्र-
जोत्तरमुखो दीर्घोत्तरासंस्थितः पीतोऽश्वत्थसमिच्चसिं-

धुजनितश्चापोऽथ मीनाधिपः ॥ सूर्येन्दुक्षितिजप्रियो
 बुधसितौ शत्रू समाश्वापरे सताङ्गद्विभवः शुभः सुरगुरुः
 कुर्या० ॥ ५ ॥ शुक्रो भार्गवगोत्रजः सितनिभः प्राचीमुख
 पूर्वदिक्पञ्चाङ्गो वृषभस्तुलाधिपमहाराष्ट्राधिपो दुम्बरः ॥
 इंद्राणीमघवानुभौ बुधशनी मित्रार्कचंद्रौ रिपू षष्ठो द्वि-
 दशवर्जितो भृगुसुतः कुर्या० ॥ ६ ॥ मंदः कृष्णनिभ-
 स्तु पश्चिममुखः सौराष्ट्रकः काश्यपः स्वामी नक्रभकुंभ
 योर्बुधसितौ मित्रे समश्चाङ्गिराः ॥ स्थानं पश्चिमदि-
 क् प्रजापतियमौ देवौ धनुष्यासनः षट्त्रिस्थः शुभ-
 कृच्छनी रविमुतः कुर्यात्सदा मंगलम् ॥ ७ ॥ राहुः
 सिंहलदेशजश्च निर्ऋतिः कृष्णांगशूर्पासनो यः पैठी-
 नसिगोत्रसंभवसमिद्धर्वामुखो दक्षिणः ॥ यः सर्पाद्य-
 धिदैवते च निर्ऋतिः प्रत्याऽधिदेवः सदा षट्त्रिस्थः
 शुभकृच्च सिंहिकमुतः कार्यात्सदामंगलम् ॥ ८ ॥ के-
 तुर्जैमिनिगोत्रजः कुशसमिद्धायव्यकोणे स्थितः चि-
 त्रांगध्वजलाञ्छनो हिमगुहा यो दक्षिणाशामुखः ॥ ब्रह्मा
 चैव सचित्रचित्रसहितः प्रत्याधिदेवः सदा षट्त्रिस्थः

(१३८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

शुभकृच्च बर्बरपतिः कुर्यात्सदा मंगलम् ॥ ९॥ इत्येत
द्रहमंगलाष्टकमिदं लोकोपकारप्रदं पापौघप्रशमं मह-
च्छुभकरं सौभाग्यसंवर्धनम् ॥ यः प्रातः शृणुयात्प-
ठत्यनुदिनं श्रीकालिदासोदितं स्तोत्रं मङ्गलदायकं
शुभकरं प्राप्नोत्यभीष्टं फलम् ॥॥ १० ॥ इति नव-
ग्रहमंगलाष्टकानि ॥

अथ महामृत्युञ्जयजपविधिः॥ आचम्य प्राणाना-
यम्य देशकालौ संकीर्त्य॥ ॐ मम आत्मनः श्रुतिस्मृ-
तिपुराणोक्तफलप्राप्त्यर्थं (अमुकयजमानस्य वा)
शरीरेऽमुकपीडानिरासद्वारा सद्यः आरोग्यप्राप्त्यर्थं
श्रीमहामृत्युञ्जयदेवताप्रीतये अमुकसंख्यापरिमितं
श्रीमहामृत्युञ्जयमंत्रजपमहं करिष्ये इति संकल्प्य
शिवपूजां कृत्वा जपं कुर्यात्॥अथ ऋष्यादिन्यासः ॥
ॐ अस्य श्रीमहामृत्युञ्जयमंत्रस्य वसिष्ठ ऋषि
श्रीमृत्युञ्जयरुद्रो देवता अनुष्टुप्छन्दः हौं बीजं जूं शक्तिः
सः कीलकं मृत्युञ्जयप्रीत्यर्थं जपे विनियोगः ॥ ॐ
वसिष्ठर्षये नमः शिरसि । ॐ अनुष्टुप्छन्दसे नमो

महामृत्युञ्जयजपविधिः । (१३९)

मुखे ॐ श्रीमहामृत्युञ्जयरुद्रदेवतायै नमो हृदये ।
ॐ हौं बीजाय नमो गुह्ये । ॐ जूं शक्तये
नमः पादयोः । ॐ सः कीलकाय नमः सर्वाङ्गेषु ॥
अथ कराङ्गन्यासः ॥ ॐ त्र्यंबकं अद्भुष्टाभ्यां
नमः । ॐ यजामहे तर्जनीभ्यां नमः । ॐ सुगंधिं
पुष्टिवर्द्धनं मध्यमाभ्यां नमः । ॐ उर्वारुकमिव बंधनात्
अनामिकाभ्यां नमः । ॐ मृत्योर्मुक्षीय कनिष्ठिकाभ्यां
नमः । ॐ मामृतात् करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः । एवं
हृदयादिन्यासः ॥ (ध्यानम्) चन्द्रोद्भासितमूर्धजं
सुरपतिं पीयूषपात्रं महद्भस्ताब्जेन दधत्सुदिव्यममलं
हास्यास्यपङ्केरुहम् ॥ सूर्येन्द्रग्निविलोचनं करतलैः
पाशाक्षसूत्राङ्कुशांभोजं विभ्रतमक्षयं पशुपतिं मृत्युञ्जयं
तं स्मरे ॥ १ ॥ हस्ताभ्यां कलशद्वयामृतसरसैराप्लावयंतं
शिरो द्वाभ्यां तौ दधतं मृगाक्षवलये द्वाभ्यां वहंतं परम् ॥
अंकन्यस्तकरद्वयामृतघटं कैलासकांतं शिवं स्वच्छां-
भोजगतं नवेन्दुमुकुटं देवं त्रिनेत्रं भजे ॥ २ ॥ इति
ध्यात्वा । ॐ लं पृथिव्यात्मकं गंधं समर्पयामि १ ।

(१४०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

ॐ हं आकाशात्मकं पुष्पं सम० २। ॐ यं वाय्वात्म-
कं धूपं स० ३। ॐ रं तेजोरूपं दीपं सम० ४। ॐ वं
अमृतात्मकं नैवेद्यं स० ५। ॐ सं सर्वात्मकं मंत्रपुष्पं
समर्पयामि६ ॥ एवं मानसोपचारैः सम्पूजयेत्॥ (म-
न्त्रोद्धारः) ॐ हौं जूं सः ॐ भूर्भुवःस्वः ॐ त्र्यंबकं
यजामहेसुगंधिंषुष्टिवर्द्धनम् । उर्वारुकमिवबन्धना-
न्मृत्योर्मुक्षीयमामृतात्ॐस्वःभुवः भूः ॐ सः जूं हौं
ॐ । (इति पंचाशद्वर्णात्मको मंत्रो मंत्रमहोदधौ) ।
तत उत्तरन्यासं कृत्वा । गुह्यातिगुह्यगोप्ता त्वं गृहाणा-
स्मत्कृतं जपम् । सिद्धिर्भवतु मे देव त्वत्प्रसादान्महे-
श्वर ॥ १ ॥ मृत्युंजय महारुद्र त्राहि मां शरणागतम्॥
जन्ममृत्युजरारोगैः पीडितं कर्मबंधनैः ॥ २ ॥ इति
प्रार्थ्य अनेन महामृत्युंजयजपाख्येन कर्मणा श्रीम-
हामृत्युंजयः प्रीयतामित्यर्पयेत् ॥ ततो जपसाङ्गता-
सिद्धयर्थं यथाकामनया द्रव्येण दशांशहोमतर्पण-
मार्जनब्राह्मणभोजनानि कुर्यात् ॥ अथ शुक्रोपासि-
तमृतसंजीवनीमंत्रस्तंत्रसारं ॥ ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं त्र्यं-
बकं यजामहे सुगंधिं षुष्टिवर्द्धनं भर्गो देवस्य धीमहि

उर्वारुकमिव बंधनात् धियो योनः प्रचोदयान् मृत्यो-
र्मुक्षीयमामृतात् इति मंत्रः ॥ इतिमृत्युञ्जयजपः ॥

अथ महामृत्युञ्जयकवचम् ॥ श्रीभैरव उवाच ॥ शृ-
णुष्व परमेशानि कवचं मन्मुखोदितम् ॥ महामृत्युञ्जय-
स्यास्य न देयं परमाद्भुतम् ॥ १ ॥ यं धृत्वा च पठित्वा च
यं श्रुत्वा कवचोत्तमम् ॥ त्रैलोक्याधिपतिर्भूत्वा सुखि-
तोऽस्मि महेश्वरि ॥ २ ॥ तदेव वर्णयिष्यामि तव प्रीत्या
वरानने । तथापि परमं तत्त्वं न दातव्यं दुरात्मने
॥ ३ ॥ ॐ अस्य श्रीमहामृत्युञ्जयकवचस्य श्रीभैरवऋषि-
गायत्री छंदः श्रीमृत्युञ्जयरुद्रोदेवता ॐ बीजं जूं शक्ति-
सः कीलकं हौमिति तत्त्वं श्रीचतुर्वर्गफलसाधनार्थं
पाठे विनियोगः ॥ चंद्रमण्डलमध्यस्थे रुद्रमाले वि-
चित्रिते ॥ तत्रस्थं चिन्तयेत्साध्यं मृत्युं प्राप्तोऽपि
जीवति ॥ १ ॥ ॐ जूं सः हौं शिरः पातु देवो मृत्युं-
जयो मम । श्रीशिवो वै ललाटं च ॐ हौं भ्रुवौ सदा-
शिवः ॥ २ ॥ नीलकण्ठोऽवतान्नेत्रे कपर्दी मेऽवताच्छु-
ती । त्रिलोचनोऽवताद्गण्डौ नासां मे त्रिपुरांतकः ॥ ३ ॥
मुखं पीयूषवटभृदोष्ठौ मे कृत्तिकाम्बरः । हनुं मे हादः

(१४२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

केशानो मुखं बटुकभैरवः ॥ ४ ॥ कंधरां कालमथनो
गलं गण प्रियोऽवतु । स्कंधौ स्कंदपिता पातु हस्तौ
मे गिरिशोऽवतु ॥ ५ ॥ नखान्मे गिरिजानाथः पा-
यादङ्गुलिसंयुतान् ॥ स्तनौ तारापतिः पातु वक्षः
पशुपतिर्मम ॥ ६ ॥ कुक्षिं कुबेरवरदः पार्श्वौ मे
मारशासनः । शर्वः पातु तथा नाभिं शूली पृष्ठं ममाऽ
वतु ॥ ७ ॥ शिश्नं मे शंकरः पातु गुह्यं गुह्यकवल्लभः ।
कटिं कालान्तकः पायादूर्ध्वं मेऽधकघातकः ॥ ८ ॥
जागरूकोऽवताज्जानू जंघे मे कालभैरवः । गुल्फौ
पायाज्जटाधारी पादौ मृत्युञ्जयोऽवतु ॥ ९ ॥ पादा-
दिमूर्द्धपर्यन्तं सद्योजातो ममावतु । रक्षाहीनं नामहीनं
वपुः पात्वमृतेश्वरः ॥ १० ॥ पूर्वं बलविकरणो दक्षिणे
कालशासनः । पश्चिमे पार्वतीनाथ उत्तरे मां मनो-
मनः ॥ ११ ॥ ऐशान्यामीश्वरः पायादाग्नेय्यामग्नि-
लोचनः । नैऋत्यां शंभुरव्यान्मां वायव्यां वायुवा-
हनः ॥ १२ ॥ ऊर्ध्वं बलप्रमथनः पाताले परमेश्वरः ।
दशदिक्षु सदा पातु महामृत्युञ्जयश्च माम् ॥ १३ ॥
रणे राजकुले द्यूते विषमे प्राणसंशये । पायादौ जं

महामृत्युञ्जयकवचम् । (१४३)

महारुद्रो देवदेवो दशाक्षरः ॥ १४ ॥ प्रभाते पातु मां
ब्रह्मा मध्याह्ने भैरवोऽवतु । सायं सर्वेश्वरः पातु नि-
शायां नित्यचेतनः ॥ १५ ॥ अर्द्धरात्रे महादेवो
निशान्ते मां महोदयः । सर्वदा सर्वतः पातु ॐ जूं सः
हौं मृत्युञ्जयः ॥ १६ ॥ इतीदं कवचं पुण्यं त्रिषु
लोकेषु दुर्लभम् । सर्वमन्त्रमयं गुह्यं सर्वतंत्रेषु गोपि-
तम् ॥ १७ ॥ पुण्यं पुण्यप्रदं दिव्यं देवदेवाधिदैवतम् ।
य इदं च पठेन्मन्त्रं कवचं वाचयेत्ततः ॥ १८ ॥ तस्य
हस्ते महादेवित्र्यंबकस्याष्टसिद्धयः । रणे धृत्वा चरे-
द्युद्धं हत्वा शत्रूञ्जयं लभेत् ॥ १९ ॥ जयं कृत्वा गृहं देवि
संप्राप्स्यति सुखं पुनः । महाभये महारोगे महामारीभये
तथा ॥ २० ॥ दुर्भिक्षे शत्रुसंहारे पठेत्कवचमादरात् ॥
सर्वं तत्प्रशमं याति मृत्युञ्जयप्रसादतः ॥ २१ ॥ धनं पुत्रा-
न्सुखं लक्ष्मीमारोग्यं सर्वसंपदः ॥ प्राप्नोति साधकः
सद्यो देवि सत्यं न संशयः ॥ २२ ॥ इतीदं कवचं पुण्यं
महामृत्युञ्जयस्य तु ॥ गोप्यं सिद्धिप्रदं गुह्यं गोपनीयं
स्वयोनिवत् ॥ २३ ॥ इति श्रीमहामृत्युञ्जयकवचम् ॥

(१४४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

अथ संतानगोपालमंत्रस्य नारदऋषिः । अनुष्टु-
प्छन्दः । श्रीगोपालो देवता । मम (यजमानस्य वा)
संतानगोपालप्रसादसिद्धयर्थं जपे विनियोगः ॥ ॐ
देवकीसुत गोविंद अद्भुष्टाभ्यां नमः ॥ ॐ वासुदेव
जगत्पते तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ देहि मे तनयं कृष्ण
मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ त्वामहं शरणं गतः अना-
मिकाभ्यां नमः ॥ ॐ देवकीसुत गोविंद वासुदेव जग-
त्पते कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ देहि मे तनयं कृष्ण
त्वामहं शरणं गतः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं
हृदयादिपंचांगन्यासः ॥ अथ ध्यानम् ॥ ॐ वैकु-
ण्ठतेजसा दीप्तं अर्जुनेन समन्वितम् । समर्पयंतं
विप्राय नष्टानानीय बालकान् ॥ १ ॥ मंत्रोद्धारः ॥
ॐ देवकीसुत गोविंद वासुदेव जगत्पते । देहि मे
तनयं कृष्ण त्वामहं शरणं गतः ॥ १ ॥ (मंत्रमहो-
दधौ) लक्षं जपोऽयुतं होमस्तिलैर्मधुरसंयुतैः । अर्चा
पूर्वादिता चैवं मंत्रः पुत्रप्रदो नृणाम् ॥ १ ॥ इति मूल-
मन्त्रः इति संतानगोपालमंत्रजपविधिः समाप्तः ॥

॥ श्रीः ॥

अथ अभिलाषाष्टकस्तोत्रम् ।

विश्वानर उवाच ।

एकं ब्रह्मैवाद्वितीयं समस्तं सत्यंसत्यं नेह नानाऽ
स्ति किञ्चित् ॥ एको देवो न द्वितीयोऽवतस्थे तस्मा-
देकं त्वां प्रपद्ये महेशम् ॥ १ ॥ एकः कर्ता त्वं हि
सर्वस्य शंभो नानारूपोऽप्येकरूपोऽप्यरूपः ॥ यद्र-
त्प्रत्यम्बवर्क एकोऽप्यनेकस्तस्मान्नान्यं त्वां विनेशं
प्रपद्ये ॥ २ ॥ रज्जौ सर्पः शुक्तिकायां च रूप्यं नैरः
पूरस्तन्मृगाख्ये मरीचौ ॥ यद्रत्तद्रद्विश्वगेष प्रपञ्चो
यस्मिञ्ज्ञाते तं प्रपद्ये महेशम् ॥ ३ ॥ तोये शैत्यं
दाहकत्वं च वह्नौ तापो भानौ शीतभानौ प्रसादः ॥
पुष्पे गन्धो दुग्धमध्ये च सर्पिर्यत्तच्छंभो त्वं ततस्त्वां
प्रपद्ये ॥ ४ ॥ शब्दं गृह्णास्यश्रवास्त्वं हि जिघ्रेरघ्राण-

(१४६) अभिलाषाष्टकस्तोत्रम् ।

स्त्वं व्यङ्ग्यिरायासि दूरात् ॥ व्यक्षः पश्येस्त्वं रसज्ञोऽ-
प्यजिह्वः कस्त्वां सम्यग्वेत्यतस्त्वां प्रपद्ये ॥ ५ ॥ नो
वेदस्त्वामीशसाक्षाद्विवेद नो वा विष्णुर्नो विधाता
ऽखिलस्य ॥ नो योगीन्द्रा नैन्द्रमुख्याश्च देवा भक्तो वेद
त्वामतस्त्वां प्रपद्ये ॥ ६ ॥ नो ते गोत्रं नापि जन्मापि
नाऽऽख्या नो वा रूपं नैव शीलं न देशः ॥ इत्थंभू-
तोऽपीश्वरस्त्वं त्रिलोक्याः सर्वान्कामान्पूरयेस्त-
द्भजे त्वाम् ॥ ७ ॥ त्वत्तः सर्वं त्वं हि सर्वं स्मरारे
त्वं गौरीशस्त्वं च नग्नोऽतिशान्तः ॥ त्वं वै वृद्धस्त्वं
युवा त्वं च बालस्तत्किं यत्त्वं नास्यतस्त्वां
नतोऽस्मि ॥ ८ ॥ स्तुत्वेति भूमौ निपपात विप्रः
स दण्डवद्यावदतीव हृष्टः ॥ तावत्स बालोऽखिल-
वृद्धवृद्धः प्रोवाच भूदेव वरं वृणीहि ॥ ९ ॥
तत उत्थाय हृष्टात्मा मुनिर्विश्वानरः कृती ॥
प्रत्यब्रवीत्किमज्ञातं सर्वज्ञस्य तव प्रभो ॥ १० ॥
सर्वान्तरात्मा भगवान्सर्वः सर्वप्रदो भवान् ॥
याच्ञां प्रति नियुंक्ते मां किमीशे दैन्यकारि-

अभिलाषाष्टकस्तोत्रम् । (१४७)

णीम् ॥ ११ ॥ इति श्रुत्वा वचस्तस्य देवो विश्वानरस्य
ह ॥ शुचेः शुचिव्रतस्याथ शुचि स्मित्वाऽब्रवीच्छु-
चिः ॥ १२ ॥ बाल उवाच ॥ त्वया शुचेः (चे) शुचि-
ष्मत्यां योऽभिलाषः कृतो हृदि ॥ अचिरेणैव कालेन
स भविष्यत्यसंशयम् ॥ १३ ॥ तव पुत्रत्वमेष्यामि शु-
चिष्मत्यां महामते ॥ ख्यातो गृहपतिर्नाम्ना शुचिः
सर्वामरप्रियः ॥ १४ ॥ अभिलाषाष्टकं पुण्यं स्तोत्र-
मेतत्त्वयेरितम् ॥ अब्दं त्रिकालपठनात्कामदं शिव-
सन्निधौ ॥ १५ ॥ एतत्स्तोत्रस्य पठनं पुत्रपौत्रधनप्र-
दम् ॥ सर्वशान्तिकरं वाऽपि सर्वापत्परिनाशनम्
॥ १६ ॥ स्वर्गापवर्गसंपत्तिकारकं नात्र संशयः ॥
प्रातरुत्थाय सुस्नातो लिङ्गमभ्यर्च्य शांभवम् ॥ १७ ॥
वर्षं जपन्निदंस्तोत्रमपुत्रः पुत्रवान्भवेत् ॥ वैशाखे कार्तिके
माघे विशेषनियमैर्युतः ॥ १८ ॥ यः पठेत्स्नानस-
मये लभते सकलं फलम् ॥ कार्तिकस्य तु मासस्य
प्रसादादहमव्ययः ॥ १९ ॥ तव पुत्रत्वमेष्यामि य-
स्त्वन्यस्तत्पठिष्यति ॥ अभिलाषाष्टकमिदं न देयं

(१४८) अभिलाषाष्टकस्तोत्रम् ।

यस्य कस्यचित् ॥ २० ॥ गोपनीयं प्रयत्नेन महा
वन्ध्याप्रसूतिकृत् ॥ स्त्रिया वा पुरुषेणापि नियमा-
ल्लिंगसन्निधौ ॥ २१ ॥ अब्दं जप्तमिदं स्तोत्रं पुत्रदं
नात्र संशयः ॥ इत्युक्त्वाऽन्तर्दधे बालः सोऽपिविप्रो
गृहं गतः ॥ २२ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे काशीखण्डे अभिलाषा-
ष्टकस्तोत्रं समाप्तम् ॥

॥ श्रीः ॥

अथ मंगलव्रतविधिः ।

तत्र आदौ मंगलमंत्रविधानम् ॥ ॐ अस्य श्रीमंग-
लषडक्षरमन्त्रस्य विरूपाक्ष ऋषिः, गायत्रीछन्दः,
धरात्मजो देवता, हां बीजम्, हं शक्तिः, चिरजीवि-
गुणवत्पुत्रप्राप्तये जपे विनियोगः । ॐ विरूपाक्षऋ-
षये नमः शिरसि । गायत्रीछन्दसे नमो मुखे । श्रीध-
रात्मजदेवतायै नमो हृदि । हां बीजाय नमो गुह्ये ।
हं शक्तये नमः पादयोः । विनियोगाय नमः सर्वांगे
इति ऋष्यादिन्यासः । ॐ अंगुष्ठाभ्यां नमः । हां
तर्जनीभ्यां नमः । हं मध्यमाभ्यां नमः । सः अना-
मिकाभ्यां नमः । खं कनिष्ठिकाभ्यां नमः । खः
करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः । इति करन्यासः । ॐ हृद-
याय नमः । ह्रां शिरसे स्वाहा । हं शिखायै वषट् ।
सः कवचाय हुं । खं नेत्रत्रयाय वौषट् । खः अस्त्राय

ऋद् । इति हृदयादिन्यासः ॥ एवं न्यासं कृत्वा ।
 जपाभं शिवस्वेदजं हस्तपद्मैर्गदाशूलशक्तीर्वरं धारय-
 न्तम् ॥ अवन्तीसमुत्थं सुमेषासनस्थं धरानन्दनं
 रक्तवस्त्रं समीडे ॥ इति ध्यात्वा मानसोपचारैः सम्पू-
 ज्य यथाशक्ति (एकमालां) मूलमन्त्रं जपित्वा ।
 “गुह्यातिगुह्यगोप्ता त्वं गृहाणास्मत्कृतं जपम् ।
 सिद्धिर्भवतु मे देव त्वत्प्रसादात्त्वयि स्थितिः ॥ ” इति
 मन्त्रेण जपं निवेद्य बाह्यपूजामारभेत । तथाहि ।
 मं मंडूकाय नमः । कां कालाग्निरुद्राय नमः । आं
 आधारशक्तये नमः । कूं कूर्म्याय नमः । पृं पृथिव्यै
 नमः । सुं सुधासमुद्राय नमः । श्वं श्वेतद्वीपाय नमः ।
 कं कल्पद्रुमाय नमः । मं मणिहर्म्याय नमः । हैं
 हेमपीठाय नमः । (पूर्वादिषु) धं धर्माय नमः ।
 ज्ञां ज्ञानाय नमः । वै वैराग्याय नमः । ऐं ऐश्व-
 र्याय नमः । (आग्नेयादिषु) अं अधर्माय
 नमः । अं अज्ञानाय नमः । अं अवैराग्याय
 नमः । अं अनैश्वर्याय नमः । (मध्ये) अं अनंताय

नमः । तं तत्त्वपद्माय नमः । आं आनन्दकन्दाय
 नमः । सं संविन्नालाय नमः । विं विकारमयकेशरे-
 भ्यो नमः । पं प्रकृत्यात्मकपत्रेभ्यो नमः । पं पंचा-
 शद्वर्णात्मककर्णिकायै नमः । सूं सूर्यमण्डलाय
 नमः । इं इंद्रुमण्डलाय नमः । पां पावकमण्डलाय
 नमः । सं सत्त्वाय नमः । रं रजसे नमः । तं तमसे नमः
 अं अंतरात्मने नमः । पं परमात्मने नमः । ज्ञां ज्ञानात्मने
 नमः । मां मायातत्त्वाय नमः । कं कलातत्त्वाय-
 नमः । विं विद्यातत्त्वाय नमः । पं परतत्त्वाय नमः ।
 इति पीठदेवताः संपूज्य ॥ वामायै नमः । ज्येष्ठायै
 नमः । रौद्रायै नमः । काल्यै नमः । कलविकारिण्यै
 नमः । बलविकारिण्यै नमः । बलप्रमाथिन्यै नमः ।
 सर्वभूतदमिन्यै नमः । मनोन्मनन्यै नमः । इति
 नवपीठशक्तीः पूर्वाद्यष्टदिक्षु मध्ये च संपूज्य मूलमंत्रेण
 भौममावाहनस्थापनाऽऽसनसन्निधापनसन्निरोधनस-
 म्मुखीकरणसकलीकरणाऽवगुंठनाऽमृतीकरणपरमी-
 करणस्वागतसुस्वागतपाद्याऽर्घ्याऽऽचमनमधुपर्कस्नान

(१५२)

मंगलव्रतविधिः ।

यज्ञोपवीतवस्त्रगंधपुष्पैःसंपूज्य (आग्नेय्यादिषु दिक्षु)
हृदयाय नमः । शिखायै वषट् । कवचाय हुम् । नेत्र-
त्रयाय वौषट् । अस्त्राय फट् । इत्यंगानि संपूज्य ।
“अभीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागतवत्सल ॥ भक्त्या
समर्पये तुभ्यं प्रथमावरणार्चनमिति” मंत्रेण निवेद्य
(एकविंशतिकोष्ठेषु) ॐ मंगलाय नमः १ ॥ ॐ
भूमिपुत्राय नमः २ ॥ ॐ ऋणहर्त्रे नमः ३ ॥ ॐ धन-
प्रदाय नमः ४ ॥ ॐ स्थिरासनाय नमः ५ ॥ ॐ महा-
कायाय नमः ६ ॥ ॐ सर्वकर्मावरोधकाय नमः ७ ॥
ॐ लोहिताय नमः ८ ॥ ॐ लोहिताक्षाय नमः ९ ॥
ॐ सामगानां कृपाकराय नमः १० ॥ ॐ धरात्मजाय
नमः ११ ॥ ॐ कुजाय नमः १२ ॥ ॐ भौमाय
नमः १३ ॥ ॐ भूतिदाय नमः १४ ॥ ॐ भूमिनंद-
नाय नमः १५ ॥ ॐ अंगारकाय नमः १६ ॥ ॐ
यमाय नमः १७ ॥ ॐ सर्वरोगापहारकाय नमः १८ ॥
ॐ वृष्टिकर्त्रे नमः १९ ॥ ॐ वृष्टिहर्त्रे नमः २० ॥
ॐ सर्वकामफलप्रदाय नमः २१ ॥ इति नाममन्त्रै-

मंगलादीन् संपूज्य ॥ अभीष्टसिद्धिमिति मन्त्रेण
द्वितीयावरणं निवेद्य (यथार्थपूर्वादिषु) ॐ इन्द्राय
नमः । ॐ अग्नये नमः । ॐ यमाय नमः । ॐ निर्ऋ-
तये नमः । ॐ वरुणाय नमः । ॐ वायवे नमः ॐ सोमाय
नमः । ॐ ईशानाय नमः । ॐ ब्रह्मणे नमः ॐ अनन्ताय
नमः । इतीन्द्रादीन् संपूज्य “अभीष्टसिद्धिं मे देहि
शरणागतवत्सल ॥ भक्त्या समर्पये तुभ्यं तृतीया-
वरणार्चनमिति” मन्त्रेण तृतीयावरणं निवेद्य ॥ ॐ
वज्राय नमः । ॐ शक्तये नमः । ॐ दंडाय नमः ।
ॐ खड्गाय नमः । ॐ पाशाय नमः । ॐ अंकुशा-
य नमः । ॐ गदायै नमः । ॐ त्रिशूलाय नमः ।
ॐ पद्माय नमः । ॐ चक्राय नमः । इति वज्रादी-
न् संपूज्य “अभीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागतवत्सल ।
भक्त्या समर्पये तुभ्यं चतुर्थावरणार्चनमिति” मन्त्रेण
चतुर्थावरणं निवेद्य मूलं भौमाय सांगाय सावरणाय
सशक्तिकाय धूपं दीपं नैवेद्यमारार्त्तिकं निवेद्य
यथाशक्ति मंत्रं जपेत् जपांते “ गुह्यातिगुह्यगोप्ता

(१५४)

मंगलव्रतविधिः ।

त्वं गृहाणास्मत्कृतं जपम् । सिद्धिर्भवतु मे देव
त्वत्प्रसादात्त्वयि स्थितिः ” इति मंत्रेण देवदक्षकरे
निवेदयेत् ॥ षड्लक्षं जपः । तद्दशांशः खदिरकाष्ठेन
होमः । तद्दशांशं (मूलं भौमं तर्पयामि नमः) इति
मन्त्रेण तर्पणम् । तद्दशांशं (मूलं भौमं मार्जयामि
नमः) इति मंत्रेण मार्जनम् । तद्दशांशं ब्राह्मणभोज-
नम् ॥ इत्थं मन्त्रे सिद्धे स्वेष्टप्रयोगान् कुर्यात् ॥

अथ व्रतविधानम् ।

मार्गशीर्षे वैशाखे वा शुद्धपक्षे प्रथमे मंगले व्र-
तारम्भः । तत्र अरुणोदय उत्थाय आवश्यकं कृ-
त्वा हस्तपादप्रक्षालनं कृत्वा अपामार्गसमिधादंत-
धावनं कृत्वा मौनव्रती नद्यादिजले स्नात्वा रक्तवस्त्रद्व-
यं धृत्वा नैवद्यपुष्पचंदनानि संपाद्य विधिज्ञं ब्राह्म-
णम् आहूय तदाज्ञया भौमं पूजयेत् ।

(मार्गशीर्षे वा वैशाखके शुक्लपक्षके पहिले मंगलसे व्रत-
का आरंभ करे । पीले बादल होये उठकर जंगल जाय-
कर हाथ पांव धोकर ऊंगेका दातन करे । मौन राखे, न-

मंगलव्रतविधिः । (१५५)

दी वा कूवे वा घरपर स्नान करके लाल दोय वस्त्र धारण करे । नैवेद्य पुष्प चन्दन लाल वर्णका पूजावास्ते लेवे । विधिके जाननेवाले ब्रह्मणको बुलायके उसकी आज्ञासे मंगलकी पूजाकरे । गौरी गायके गोबरसे चौका लगायाकर उसमें आसन बिछायकर बैठे) ॐ अद्येत्यादि अमुकगोत्रामुकनाम्नी चिरजीवीगुणवत्पुत्रप्राप्तये मंगलव्रतं तदंगं पूजनं च करिष्ये इति संकल्प्य गणपतिपूजनं स्वस्तिवाचनं मातृकापूजनं कृत्वा मंगलं पूजयेत् (मंगलादिनामोंका अंगन्यास करे) ॐ मंगलाय नमः अंगयोः । ॐ भूमिपुत्राय नमः जानुनोः । ॐ ऋणहर्त्रे नमः ऊर्वोः ॐ धनप्रदाय नमः कट्योः । ॐ स्थिरासनाय नमः गुह्ये । ॐ महाकायाय नमः उरसि । ॐ सर्वकर्मावरोधकाय नमः वामबाहौ । ॐ लोहिताय नमः दक्षिणबाहौ । ॐ लोहिताक्षाय नमः गले । ॐ सामगानां कृपाकराय नमः मुखे । ॐ धरात्मजाय नमः नासिकयोः । ॐ कुजाय नमः अक्षणोः । ॐ भौमाय नमः ललाटे । ॐ

(१५६)

मंगलव्रतविधिः ।

भूतिदाय नमः भुवोर्मध्ये । ॐ भूमिनंदनाय नमः
मस्तके । ॐ अंगारकाय नमः शिखायाम् । ॐ
यमाय नमः सर्वांगे । ॐ सर्वरोगापहारकाय नमः
बाहुद्वये । ॐ वृष्टिकर्त्रे नमः मूर्द्धादिपादपर्यन्तम् ।
ॐ वृष्टिहर्त्रे नमः पादादिमूर्द्धान्ताम् । ॐ सर्वकाम-
फलप्रदाय नमः दिक्षु । ॐ आराय नमः नाभौ । ॐ
वक्राय नमः वक्षसि ॐ भूमिजाय नमः मूर्द्धनि ।
(इस प्रकार न्यास करके मंगलका ध्यान करे अर्घ्यस्थापन
करके षोडशोपचारसे पूजन करे इक्कीस कोठेका तामेंके
त्रिकोण यंत्रमें लाल चंदन लाल पुष्पाँकरके मंगलका पूजन
करे) ॐ मंगलाय नमः इति मंत्रेण मंगलं पूर्वोक्तवि-
धिना आवाहनस्थापनाऽऽसनपाद्याऽर्घ्याऽऽचमनीय-
स्नानवस्त्रगंधपुष्पैः पूजयित्वा । ॐ हृदयाय नमः ।
ॐ शिरसे स्वाहा । ॐ शिखायै वषट् । ॐ कवचाय
हुं । ॐ नेत्रयाय वौषट् । ॐ अस्त्राय फट् । इति षडं-
गानि संपूज्य अभीष्टसिद्धिमिति मन्त्रेण प्रथमावरणं
निवेद्य (एकविंशतिकोष्ठेषु) ॐ मंगलाय नमः १ ॥

ॐ भूमिपुत्राय नमः २ ॥ ॐ ऋणहर्त्रे नमः ३ ॥ ॐ धनप्रदाय नमः ४ ॥ ॐ स्थिरासनाय नमः ५ ॥ ॐ महाकायाय नमः ६ ॥ ॐ सर्वकर्मविरोधकाय नमः ७ ॥ ॐ लोहिताय नमः ८ ॥ ॐ लोहिताक्षाय नमः ९ ॥ ॐ सामगानां कृपाकराय नमः १० ॥ ॐ धरात्मजाय नमः ११ ॥ ॐ कुजाय नमः १२ ॥ ॐ भौमाय नमः १३ ॥ ॐ भूतिदाय नमः १४ ॥ ॐ भूमि-
नन्दनाय नमः १५ ॥ ॐ अंगारकाय नमः १६ ॥ ॐ यमाय नमः १७ ॥ ॐ सर्वरोगापहारकाय नमः १८ ॥ ॐ वृष्टिकर्त्रे नमः १९ ॥ ॐ वृष्टिहर्त्रे नमः २० ॥ ॐ सर्वकामफलप्रदाय नमः २१ ॥
इति नामभिः संपूज्य । अभीष्टसिद्धिमिति मंत्रेण द्वितीयावरणं निवेद्य (कोणेषु) ॐ वक्राय नमः । ॐ आराय नमः । ॐ भूमिजाय नमः (एतान् संपूज्य) “अभीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागतवत्सल । भक्त्या समर्पये तुभ्यं तृतीयावरणार्चनमिति” निवेद्य ॐ ब्राह्म्यै नमः ॐ माहेश्वर्यै नमः । ॐ कौमार्यै नमः ।

(१५८)

मंगलव्रतविधिः ।

ॐ वैष्णव्यै नमः ! ॐ वाराह्यै नमः । ॐ इन्द्राण्यै
नमः । ॐ चामुण्डायै नमः ॐ महालक्ष्म्यै नमः
(एताः संपूज्य) “अभीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागत-
वत्सल । भक्त्या समर्पये तुभ्यं चतुर्थावरणार्चनम्”
इति निवेद्य । ॐ इन्द्राय नमः । ॐ अग्नये नमः ।
ॐ यमाय नमः । ॐ निऋतये नमः । ॐ वरुणाय
नमः । ॐ वायवे नमः । ॐ सोमाय नमः । ॐ
ईशानाय नमः । ॐ ब्रह्मणे नमः ॐ अनंताय नमः ।
इत्येतान् संपूज्य । “अभीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागत-
वत्सल । भक्त्या समर्पये तुभ्यं पंचमावरणार्चनमिति”
निवेद्य ॐ वज्राय नमः । ॐ शक्तये नमः । ॐ दण्डाय नमः
ॐ पाशाय नमः । ॐ अंकुशाय नमः । ॐ गदायै नमः ।
ॐ त्रिशूलाय नमः । ॐ पद्माय नमः । ॐ चक्राय
नमः । “अभीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागतवत्सल । भक्त्या
समर्पये तुभ्यं सुषष्ठावरणार्चनमिति ॥ निवेद्य । मंगलाय
सांगाय सपरिवाराय धूपं दीपं समर्प्य गोधूमात्रं (चूर्मो)
निवेद्य (जलपूर्णं तामेके पात्रमे गंध, पुष्प, अक्षत, सुपारी,

धरकर इन मंत्रोंकरके मंगलको अर्घ्य निवेदन करे) ॐ
 भूमिपुत्र महातेजः स्वेदोद्भव पिनाकिनः । सुतार्थिनी
 प्रपन्ना त्वां गृहणार्घ्यं नमोस्तु ते । रक्तप्रवालसंकाश
 जपाकुसुमसन्निभ । महीसुत महाबाहो गृहणार्घ्यं
 नमोस्तु ते । इत्यर्घ्यं निवेद्य । (इक्कीस नामों करके
 इक्कीस बार प्रणाम करे और उन्हीं मंगलादि नामों करके
 इक्कीस प्रदक्षिणा करनी पूजाका आरंभ करे तब खैरके कोय-
 लेकी तीन लकीर बाईं तरफ निकाल लेवे पूजा पूर्ण करके
 प्रदक्षिणाके पीछे इन मंत्रोंकरके वामे पांवसे ढोयदेवे) दुःख
 दौर्भाग्यनाशाय पुत्रसन्तानहेतवे । कृतं रेखात्रयं वाम-
 पादेनैतत्प्रमाज्म्यहम् ॥ ऋणदुःखविनाशाय मनो-
 भीष्टार्थसिद्धये । मार्जयाम्यसिता रेखास्तिस्रो जन्म-
 त्रयोद्भवाः ॥ (रेखामार्जन करके हाथोंमें पुष्प लेकर
 मंगलका ध्यान करतीहुई स्तुति करे) धरणीगर्भसंभूतं
 विद्युत्तेजःसमप्रभम् । कुमारं शक्तिहस्तं च मंगलं
 प्रणमाम्यहम् ॥ ऋणहर्त्रे नमस्तुभ्यं दुःखदारिद्र्यना-
 शिने । नमामि द्योतमानाय सर्वकल्याणकारिणे ॥

(१६०) मंगलव्रतविधिः ।

देवदानवगंधर्वयक्षराक्षसपन्नगाः ॥ सुखं यान्ति यत-
स्तस्मै नमो धरणिमूनवे ॥ यो वक्रगतिमापन्नो नृणां
विघ्नं प्रयच्छति । पूजितः सुखसौभाग्यं तस्मै क्षमा-
मूनवे नमः ॥ प्रसादं करु मे नाथ मंगलप्रदं मं-
गल ॥ मेषवाहन रुद्रात्मन् पुत्रान् देहि धनं यशः ॥

(इस प्रकार स्तुति करके पूजन करके ब्राह्मणके आशी-
र्वादको ग्रहण करके आचार्यको दक्षिणा देकर मंगलको
निवेदन कियेहुवे अन्नका भोजन करे । प्रतिमंगलके दिन
इस प्रकार एक वर्षपर्यन्त करे वर्षके अंतमें मंगलसरवादीके
छेवटके मंगलके दिन तिलोंका होम करे और पंचाश ब्राह्म-
णोंका भोजन करावै सर्वतोभद्रमंडलमें कलश स्थापन करके
कलशमें यथाशक्ति सोने की मूर्ति मंगलकी कराकर पूजा
करके आचार्यको देवे)

एवं व्रतपरा नारी प्राप्नुयात् सुभगान् सुतान् ॥
धनाप्त्यै ऋणनाशाय व्रतं कुर्यात् पुमानपि ॥ इति
मंत्रमहोदधौ पंचदशे तरंगे मंगलव्रतविधिः ॥

अथ नवरात्रे घटस्थापनादिप्रयोगः ॥ प्रति-
पदि प्रातः कृताभ्यंगस्नानः कुंकुमचंदनादिना कृतपुं-
ड्रो धृतपवित्रः सपत्नीको दशघटिकामध्येऽभिजिन्मु-
हूर्ते वा कलशस्थापनार्थं शुद्धमृदा वेदिकां कृत्वा
पञ्चपल्लवदूर्वाफलताम्बूलकुंकुमपुष्पधूपादिसंभारान्
संपादयेत् ॥ ततो देशकालौ संकीर्त्य ममेह जन्मनि
दुर्गाप्रीतिद्वारा सर्वापच्छान्तिपूर्वकं दीर्घायुविपुलघन-
पुत्रपौत्राद्यविच्छिन्नसन्ततिवृद्धिस्थिरलक्ष्मीकीर्तिला-
भशत्रुपराजयप्रमुखचतुर्विधपुरुषार्थसिद्धयर्थम् अद्य
शारदीयनवरात्रे प्रतिपदि विहितं कलशस्थापनं
दुर्गापूजां चंडीसप्तशतीपाठं कुमारीपूजाद्युत्सवाख्यं
कर्म करिष्ये ॥ तत्र निर्विघ्नतासिद्धयर्थं गणपतिपूजनं
पुण्याहवाचनं चंडीसप्तशतीजपाद्यर्थं ब्राह्मणवरणं च
करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॐ सुमुखश्चेत्यादिस्मरणपू-
र्वकं गणपतिपूजनं विधाय पुण्याहवाचनं कुर्यात् ॥
ततो गंधपुष्पवस्त्राङ्गुलीयकमादाय देशकालौ संकीर्त्य
ॐ अद्य शरत्कालिकदुर्गापूजनपूर्वकमार्कण्डेयपुराणी-

(१६२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

यत्तन्डीसतशतीपाठकरणार्थम् अमुकगोत्रममुकशर्माणं
ब्राह्मणं त्वामहं वृणे । ॐ वृतोऽस्मीति प्रतिवचनम् ॥
इति ब्राह्मणं वृत्वा गंधादिभिः पूजयेत् ॥ ततो
विप्रः ॐ भूरसिभूमिरसीतिभूमिंस्पृष्ट्वा ॥ ॐ भूरसिभूमि
रस्यदितिरसिविश्वधायाविश्वस्यभुवनस्यधत्री । पृथिवीं
यच्छपृथिवीं ह७हपृथिवीं माहि७सीः ॥ १ ॥ तस्यां
भुव्यंकुरारोपणार्थं शुद्धमृदं प्रक्षिप्य । तत्र ॐ धान्यमसि-
धिनुहि इति यवान्निक्षिप्य ॐ धान्यमसिधिनुहि देवान्
प्राणायत्वोदानाय त्वा व्यानाय त्वा । दीर्घामनुप्रसि-
तिमयुषेधां देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृभ्णात्व
च्छिद्रेण पाणिना चक्षुषे त्वा माहीनां पयोसि
॥ २ ॥ ॐ आजिघ्र कुलशमिति कुंभं संस्थाप्य ।
ॐ आजिघ्र कलशं मद्या त्वाविशं त्विन्दवः पुनरूर्जा-
निवर्त्तस्वसानः सहस्रंधुक्ष्वोरुधारापयस्वती पुनर्माविश
ताद्रयिः ॥ ३ ॥ ॐ व्वरुणस्योत्तं० इति जलेनापू-
र्य । ॐ व्वरुणस्योत्तंभनमसि व्वरुणस्यस्कंभसज्जनी
स्तथो व्वरुणस्यऽऋतसदस्यसि व्वरुणस्यऋतसदनमसि

व्वरुणस्यऽऋतसदनमासीद् ॥ ४ ॥ गंधद्वारामिति गं-
 धम् ॥ ॐ गंधद्वारां दुराधर्षानित्यपुष्टां करीषिणीम् ई-
 श्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥ ५ ॥ ॐ
 याओषधीरिति सर्वोषधीः । ॐ याऽओषधीः पूर्वा
 जाता देवेभ्यस्त्रियुगम्पुरा । मनैनुबभूणामहर्हशतंधा-
 मानिसप्तच ॥ ६ ॥ ॐ काण्डात्कांडादितिदूर्वाः । ॐ अश्व-
 त्थेव इति पंचपल्लवान् । ॐ अश्वत्थेवोनिषदनम्पर्णे-
 वोव्वसतिष्कृता । गोभाजऽइत्तिकलासथयत्सनवथपूरुष-
 म् ॥ ७ ॥ ॐ स्योनापृथिवीति सप्त मृदः । ॐ स्यो-
 नापृथिवी नोभावानृक्षरानिवेशनीयच्छानः शर्मसप्र-
 थाः ॥ ८ ॥ ॐ याः फलिनीरिति पूगीफलम् ॥ ॐ
 परिवाजपतिरिति पंचरत्नानि ॐ परिवाजपतिः क-
 विरग्निर्हव्यान्त्यक्रमीत् दधद्रत्नानि दाशुषे ॥ ९ ॥
 ॐ हिरण्यगर्भेतिहिरण्यं च क्षित्वा । ॐ हिरण्यगर्भः
 समवर्त्तताग्नेभूतस्य जातः पतिरेकऽआसीत् । स दाधार
 पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ १० ॥

(१६४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

ॐ वसोऽहपवित्रमसीति वस्त्रेणावेष्टय ॥ ॐ
वसोऽहपवित्रमसि शतधारं वसोः पवित्रमसि सहस्र
धारंदेवस्त्वा सविता पुनातु वसोः पवित्रेण शतधारे
ण सुखाकामधुक्ष ॥ ११ ॥ ॐ पूर्णा दर्वीति तन्दुल-
पूर्णपात्रं निधाय । ॐ पूर्णा दर्वि परापत सुपूर्णा पु-
नरापत । वस्त्रेव विक्रीणावहाऽऽषमूर्जठशतक्रतो ॥
॥ १२ ॥ तत्र ॐ तत्त्वायामीति वरुणमावाह्य सं-
पूज्य । ॐ तत्त्वायामि ब्रह्मणाव्वंदमानस्तदाशास्ते
यजमानो हविर्भिः । अहेडमानो व्वरुणेहवो
ध्युरुशठसमानऽआयुः प्रमोषीः ॥ १ ॥
कलशस्य मुखे विष्णुरित्यभिमंत्र्य देवदानवसंवादे
इत्यादि प्रार्थयेत् ॥ ततः कलशोपरि स्वर्णमयीं दुर्गा-
प्रतिमाम् अश्रुत्तारणपूर्वकं पंचामृतेन स्नापयित्वा
संस्थापयेत् ॥ अथ पूजा॥देशकालौ संकीर्त्य अमुक-
गोत्रोऽमुकशर्माहं मम यजमानस्य वा अतुलविभू-
तिकामः संवत्सरसुखप्राप्तिकामः श्रीदुर्गापूजनं करि-
ष्य इति संकल्प्य । जयंती मंगला काली भद्रकाली

कपालिनी । दुर्गा क्षमा शिवा धात्री स्वाहा स्वधा
 नमोस्तु ते ॥ १ ॥ आगच्छ वरदे देवि दैत्यदर्प-
 निषूदनि । पूजां गृहाण सुमुखि नमस्ते शंकरप्रिये ॥
 इत्यावाह्य पुरुषसूक्तेन श्रीसूक्तेन च आसनादिषोड-
 शोपचारैः संपूजयेत् ॥ (श्रीसूक्तन्तु लक्ष्मीपूजान्ते
 द्रष्टव्यम्) ततः प्रार्थना ॥ मंत्रहीनं क्रियाहीनं •
 ॥ १ ॥ महिषघ्नि महामाये चामुंडे मुंडमालिनि । यशो
 देहि धनं देहि सर्वान्कामांश्च देहि मे ॥ इत्यादि प्रार्थ्य
 चंडीपाठं कुर्यात् ॥ तत्रादौ देशकालौ संकीर्त्य मम
 (यजमानस्य वा) अतुलविभूतिकामः श्रीदुर्गाप्री-
 त्यर्थं कवचार्गलाकीलकसहितं मार्कण्डेयपुराणीयम् ॐ
 सावर्णिः सूर्यतनय इत्यादि सावर्णिर्भवितामनुरित्यंतं
 देवीमाहात्म्यपाठं करिष्ये इति संकल्प्य आसनादि
 विधाय आधारे अन्यहस्तलिखितं पुस्तकं स्थाप-
 यित्वा नारायणं नमस्कृत्य प्रणवमुच्चार्य ग्रन्थार्थं बुध्य-
 मानः स्पष्टाक्षरं नातिशीघ्रं नातिमंदं रसभावस्वर-
 युतं वाचयेत् ॥ अध्यायं समाप्य विरमेन्न तु मध्ये ।

(१६६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

ततः कुमारीपूजनं पारणादिने कूष्मांडबलिदानं च
कुर्यात् ॥ इति नवरात्रविधानं समाप्तम् ॥

अथ देव्या आर्तिक्यम् ॥ प्रवरातीरनिवासि-
नि निगमप्रतिपाद्ये । पारावारविहारिणि नाराय-
णि हृद्ये । प्रपञ्चसारे जगदाधारे श्रीविद्ये । प्रपन्न-
पालननिरते मुनिवृंदाराध्ये । जय देवी जय देवी ज-
य मोहिनिरूपे । मामिह जननि समुद्धर पतितं भव-
कूपे ॥ १ ॥ दिव्यसुधाकरवदने कुन्दोज्ज्वलरदने ।
पदनखनिर्जितमदने मधुकैटभकदने । विकसितपङ्कज-
नयने पन्नगपतिशयने । खगपतिवहने गहने सङ्कटव-
नदहने । जय देवी० ॥ २ ॥ मंजीरांकितचरणे मणि-
मुक्ताभरणे । कंचुकिवस्त्राभरणे वक्रांबुजधरणे । शंका-
मयभयहरणे भूसुरसुखकरणे । करुणां कुरु मे शरणे
गजनक्रोद्धरणे । जय देवी० ॥ ३ ॥ छित्त्वा राहुग्रीवां
पासि त्वं विबुधान् । (द्विद्वभ्यो) यच्छसि मृत्युमनिष्टं
पीयूषं विबुधान् । विहरसि दानव ऋद्धां समरे संसि-
द्धाम् । मध्वमुनीश्वरवरदे पालय संसिद्धाम् । जय देवी

जय देवी जय मोहिनिरूपे । मामिह जननि समुद्धर
पतितं भवकूपे ॥ ४ ॥ इति देव्या आर्तिक्यं समाप्तम् ॥

अथ महालक्ष्मीपूजनम् ॥ आचम्य प्राणानायम्य
ॐ तत्सदद्योमिति पठित्वा ॥ अमुकगोत्रोमुकशर्माहं
स्थिरलक्ष्मीप्राप्तिद्वारा श्रीमहालक्ष्मीप्रीत्यर्थं गणपति-
नवग्रहकलशपूजनपूर्वकं श्रीमहालक्ष्मीपूजनमहं करि-
ष्ये इति संकल्प्य सुमुखश्चैकदंतश्च इत्यादिस्मरणपूर्व-
कं गणपत्यादिपूजनं कुर्यात् ॥ अथ ध्यानम् ॥ या सा
पद्मासनस्था विपुलकटितटी पद्मपत्रायताक्षी गंभीरा-
वर्तनाभिस्तनभरनमिताशुभ्रवस्त्रोत्तरीया ॥ या लक्ष्मी-
र्दिव्यरूपैर्मणिगणखचितैः स्नापिता हेमकुम्भैः सा
नित्यं पद्महस्ता मम वसतु गृहे सर्वमांगल्ययुक्ता ॥
॥ १ ॥ इति ध्यात्वा ॥ ॐ सर्वलोकस्य जननीं
शूलहस्तां त्रिलोचनाम् । सर्वदेवमयीमीशां देवीमावा-
हयाम्यहम् ॥ २ ॥ ॐ महालक्ष्म्यै नमः आवाहनं
समर्पयामि ॥ ॐ तप्तकांचनवर्णाभं मुक्तामणिविराजि-
तम् । अमलं कमलं दिव्यमासनं प्रतिगृह्यताम् ॥ ३ ॥

(१६८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

ॐ महालक्ष्म्यै नमः आसनं० ॥ ॐ गंगादितीर्थ-
संभूतं गंधपुष्पादिभिर्युतम् । पाद्यं ददाम्यहं देवि
गृहाणाशु नमोस्तु ते ॥ ४ ॥ ॐ महालक्ष्म्यै नमः
पाद्यम् ॥ ॐ अष्टगन्धसमायुक्तं स्वर्णपात्रप्रपूरितम्
अर्घ्यं गृहाण महत्तं महालक्ष्म्यै नमोस्तु ते ॥ ५ ॥
ॐ महा० अर्घ्यम् ॥ ॐ सर्वलोकस्य या शक्तिर्ब्रह्म-
विष्ण्वादिभिः स्तुता । ददाम्याचमनं तस्यै महाकाल्यै
मनोहरम् ॥ ६ ॥ ॐ महा० आचमनं स० ॥ ॐ पंचा-
मृतसमायुक्तं जाह्नवीसलिलं शुभम् । गृहाणविश्वजननि
स्नानार्थं भक्तवत्सले ॥ ७ ॥ स्नानं० ॥ दिव्यांबरं
नूतनं हि क्षौमं त्वतिमनोहरम् । दीयमानं मया देवि
गृहाण जगदंबिके ॥ ८ ॥ वस्त्रयुग्मं स० आचमनं च ॥
ॐ कापिलं दधि कुंदेंदुधवलं मधुसंयुतम् । स्वर्ण पा-
त्रस्थितं देवि मधुपर्कं गृहाण भो ॥ ९ ॥ मधुपर्कं
स० ॥ ॐ रत्नकंकणवैदूर्यमुक्ताहारादिकानि च ।
सुप्रसन्नेन मनसा दत्तानि स्वीकुरुष्व भोः ॥ १० ॥
आभरणानि स० ॥ ॐ श्रीखंडागरुकर्पूरमृगनाभि-

महालक्ष्मीपूजनम् । (१६९)

समन्वितम् । विलेपनं गृहाणाशु नमोस्तु भक्तवत्सले
॥ ११ ॥ गंधं स० ॥ रक्तचंदनसंमिश्रं पारिजातस-
मुद्भवम् ॥ मया दत्तं गृहाणाशु चंदनं गंधसंयुतम् ॥
॥ १२ ॥ रक्तचंदनं स० ॥ ॐ सिंदूरं रक्तवर्णं च
सिंदूरतिलकप्रिये । भक्त्या दत्तं मया देवि सिंदूरं प्रति-
गृह्यताम् ॥ १३ ॥ सिंदूरं० ॥ ॐ कुंकुमं कामदं दिव्यं
कुंकुमं कमरूपिणम् । अखंडकामसौभाग्यं कुंकुमं
प्रतिगृह्यताम् ॥ १४ ॥ कुंकुमं० ॥ ॐ तैलानि
च सुगंधीनि द्रव्याणि विविधानि च । मया दत्तानि
लेपार्थं गृहाण परमेश्वरि ॥ १५ ॥ सुगंधितैलं० ॥ ॐ
मंदारपारिजाताद्याः पाटलीकेतकी तथा । मरुवामो-
गरं चैव गृहाणाशु नमोनमः ॥ १६ ॥ पुष्पाणि० ॥
ॐ विष्णवादिसर्वदेवानां प्रियां सर्वसुशोभनाम् ।
क्षीरसागरसंभूते दूर्वां स्वीकुरु सर्वदा ॥ १७ ॥ दूर्वां
स० ॥ ॐ पद्मशंखजपापुष्पैः शतपत्रैर्विचित्रिताम् ।
पुष्पमालां प्रयच्छामि गृहाण त्वं सुरेश्वरि ॥ १८ ॥
पुष्पमालां स० ॥ अथाङ्गपूजा ॥ ॐ चपलायै नमः

(१७०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

पादौ पूजयामि ॥ १ ॥ ॐ चंचलायै नमः जानुनी
पू० ॥ २ ॥ ॐ कमलायै नमः कटिं पू० ॥ ३ ॥ ॐ
कात्यायिन्यै न० नाभिं पू० ॥ ४ ॥ ॐ जगन्मात्रे
न० जठरं पू० ॥ ५ ॥ ॐ विश्ववल्लभायै० वक्षःस्थलं
पू० ॥ ६ ॥ ॐ कमलवासिन्यै न० भुजौ पू० ॥ ७ ॥
ॐ पद्मकमलायै न० मुखं पू० ॥ ८ ॥ ॐ कमल-
पत्राक्ष्यै न० नेत्रत्रयं पू० ॥ ९ ॥ ॐ श्रियै नमः शिरः
पू० ॥ १० ॥ इत्यंगपूजा ॥ अथ पूर्वादिक्रमेणाष्टदि-
क्ष्वष्टसिद्धीः पूजयेत् ॥ ॐ अग्निभ्ये नमः ॥ १ ॥ ॐ
महिभ्ये नमः ॥ २ ॥ ॐ गरिम्णे नमः ॥ ३ ॥ ॐ
लविभ्ये नमः ॥ ४ ॥ ॐ ग्राह्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ
प्राक्काम्यै नमः ॥ ६ ॥ ॐ ईशितायै नमः ॥ ७ ॥
ॐ वशितायै नमः ॥ ८ ॥ ॐ पुनः पूर्वादिक्रमेण ॥
ॐ आद्यलक्ष्म्यै नमः ॥ १ ॥ ॐ विद्यालक्ष्म्यै नमः
॥ २ ॥ ॐ सौभाग्यलक्ष्म्यै न० ॥ ३ ॥ ॐ अमृत-
लक्ष्म्यै० ॥ ४ ॥ ॐ कामलक्ष्म्यै० ॥ ५ ॥ ॐ सत्य-
लक्ष्म्यै न० ॥ ६ ॥ ॐ भोगलक्ष्म्यै न० ॥ ७ ॥ ॐ
योगलक्ष्म्यै न० ॥ ८ ॥ इत्यष्टलक्ष्मीपूजनम् ॥

अथ मन्त्रीपात्रपूजनम् ॥ ॐ महाकाल्यै नम इति
 मंत्रेण आवाहनादि कृत्वा गंधादिभिः संपूज्य आव-
 रणपूजां कुर्यात् ॥ ॐ काल्यै नमः ॥ १ ॥ ॐ कपा-
 लिन्यै नमः ॥ २ ॥ ॐ फुल्लायै न० ॥ ३ ॥ ॐ कुरुकु-
 लायै न० ॥ ४ ॥ ॐ विरोधिन्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ
 विप्रचित्तायै न० ॥ ६ ॥ ॐ उग्रप्रदत्तायै न० ॥ ७ ॥
 ॐ दिव्यायै नमः ॥ ८ ॥ ॐ नीलायै न० ॥ ९ ॥
 ॐ धनायै न० ॥ १० ॥ ॐ बलाकायै ॥ ११ ॥ ॐ मा-
 त्रायै न० ॥ १२ ॥ ॐ मुद्रायै न० ॥ १३ ॥ इति
 पूजयेत् ॥ सरस्वती (लेखनी) पूजनम् ॥ ॐ वीणा-
 पुस्तकधारिण्यै नमः ॥ इत्यावाह्य गंधादिभिः संपू-
 जयेत् ॥ अथावरणपूजा ॥ ॐ वाचत्यै नमः ॥ १ ॥
 ॐ वाग्वादिन्यै न० ॥ २ ॥ ॐ अजितायै न०
 ॥ ३ ॥ ॐ विष्णुमायायै न० ॥ ४ ॥ ॐ हिंगुल्यै न०
 ॥ ५ ॥ ॐ यज्ञविद्यायै न० ॥ ६ ॥ ॐ सिद्धविद्यायै
 न० ॥ ७ ॥ ॐ प्रजायै न० ॥ ८ ॥ ॐ पद्माव-
 त्यै न० ॥ ९ ॥ ॐ भुवनेश्वर्यै न० ॥ १० ॥ इति

(१७२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

सरस्वतीपूजा ॥ ॐ वनस्पतिरसोत्पन्नो गंधाढ्यः
सुमनोहरः ॥ आग्नेयः सर्वदेवानां धूपोयं प्रतिगृह्य-
ताम् ॥ १९ ॥ ॐ महासलक्ष्म्यै नमः धूपं समर्पयामि ॥
कार्पासवर्तिसंयुक्तं घृतयुक्तं मनोहरम् ॥ तमोनाशकरं
दीपं गृहाण परमेश्वरि ॥ २० ॥ दीपं स ० ॥ ॐ
नैवेद्यं गृह्यतां देवि भक्ष्यभोज्यसमन्वितम् । षड्रसैर-
न्वितं दिव्यं लक्ष्मि देवि नमोस्तु ते ॥ २१ ॥ नैवे-
द्यं ० ॥ ॐ शीतलं निर्मलं तोयं कर्पूरेण सुवासि-
तम् ॥ आचम्यतां मम जलं प्रसीद त्वं महेश्वरि ॥
॥ २२ ॥ आचमनं ० ॥ ॐ एलालवंगकर्पूरनागपत्रा-
दिभिर्युतम् । पूगीफलेन संयुक्तं तांबूलं प्रतिगृह्य-
ताम् ॥ २३ ॥ तांबूलं समर्पयामि ॥ ॐ चक्षुर्दं सर्व-
लोकानां तिमिरस्य निवारणम् ॥ आर्तिक्यं कल्पितं
भक्त्या गृहाण परमेश्वरि ॥ २४ ॥ नीराजनं ० ॥
ॐ फलेन फलितं सर्वत्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ तस्मा-
त्फलप्रदानेन पूर्णाः संतु मनोरथाः ॥ २५ ॥ फलं
समर्पयामि ॥ ॐ हिरण्यगर्भगर्भस्थं हेमबीजं विभा-

वसोः॥ अनंतपुण्यफलदमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥२६॥
 ॐ महालक्ष्म्यै नमः दक्षिणां समर्पयामि ॥ ॐ
 यानि कानि च पापानि ब्रह्महत्यासमानि च ॥ ता-
 नि तानि विनश्यन्ति प्रदक्षिणपदेपदे ॥ २७ ॥ प्र-
 दक्षिणां समर्पयामि ० ॥ ॐ मंत्रहीनं क्रियाहीनं
 भक्तिहीनं सुरेश्वरि ॥ यत्पूजितं मया देवि परिपूर्णं
 तदस्तु मे ॥ २८ ॥ नमस्कारं सम ० ॥ ॐ केतकी-
 जातिकुसुमैर्मल्लिकामालतीभवैः ॥ पुष्पांजलिर्मया द-
 त्तस्तव प्रीत्यै नमोस्तु ते ॥२९॥ ॐ महालक्ष्म्यै न ०
 मंत्रपुष्पांजलिं समर्पयामि ॥ ॐ सुरासुरेंद्रादिकिरीट
 मौक्तिकैर्युक्तं सदा यत्तव पादपंकजम् ॥ परावरं पातु वरं
 सुमंगलं नमामि भक्त्या तव कामसिद्धये ॥ ३० ॥
 भवानि त्वं महालक्ष्मीः सर्वकामप्रदायिनी ॥ सुपू-
 जिता प्रसन्ना स्यान्महालक्ष्म्यै नमोस्तु ते ॥३१॥ इति
 प्रार्थना ॥ इति श्रीमहालक्ष्मीपूजनम् ॥ अथ लक्ष्मी
 (श्री) सूक्तम् ॥ ॐ हिरण्यवर्णाहारिणीं सुवर्णरजत-
 स्रजाम् ॥ चंद्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदोम् आर्व-

(१७४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

ह ॥ १ ॥ तांमुआर्वहजातवेदोलक्ष्मीमनपगामिनीम् ।
यस्यांहिरण्यंविदेयंगामश्वंपुरुषानुहम् ॥ २ ॥ अश्व-
पूर्वारथमुध्यांहस्तिनादप्रबोधिनींश्रियंदेवीमुपह्वयेश्री-
मादेवीजुषताम् ॥ ३ ॥ कांसोस्मितांहिरण्यप्राकारामा-
र्द्राज्वलतींतृप्तांतुर्पयतीम् । पुञ्जेस्थितांपद्मवर्णांतामि-
होपह्वयेश्रियम् ॥ ४ ॥ चंद्रांप्रभासांयशसाज्वलतीं
श्रियल्लोकेदैवजुष्टामुदाराम् । तांपुञ्जनेमीशरणमहंप्रपद्ये
अलक्ष्मीमेनश्यतांत्वावृषे ॥ ५ ॥ आदित्यवर्णेतपु-
सोधिजातोवनस्पतिस्तववृक्षोथबिम्बः । तस्यफला-
नितपसानुदंतुमायांतरायाश्चबाह्याअलक्ष्मीः ॥ ६ ॥
उपैतुमांदेवसखः कीर्तिश्चमणिनासुह । प्रादुर्भूतोसुरा-
ष्ट्रेस्मिन्नकीर्तिमृद्धिदुदातुमे ॥ ७ ॥ क्षुत्पिपासामला-
ज्येष्ठामलक्ष्मींनाशयाम्यहम् । अभूतिमसंमृद्धिंचसर्वा-
निर्गुदमेष्टुहात ॥ ८ ॥ गंधद्वारांडुराघुर्षानित्यपुष्टांक-

रीषिणीम् । ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥ ९ ॥
 मनसुः काममाकूतिं वाचः सत्यमशीमहि । पशनां ह-
 पमन्नस्यमयि श्रीः श्रयतां यशः ॥ १० ॥ कर्दमेन प्र-
 जाभूतामयिसंभ्रमकर्दम । श्रियं वासयं मे कुले मातरं
 पद्ममालिनीम् ॥ ११ ॥ आपः सृजंतु स्निग्धानि
 चिक्रीतवसमे गृहे । नीचदेवीं मातरं श्रियवा सयं मे कुले ॥
 ॥ १२ ॥ आर्द्रां पुष्करिणीं पुष्टीं पिंगलां पद्ममालिनीम् ।
 चंद्राहिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदोम आवह ॥ १३ ॥ आर्द्रां
 यस्करिणीं युष्टीं सुवर्णां हेममालिनीं । सूर्याहिरण्मयीं ल-
 क्ष्मीं जातवेदोम आवह ॥ १४ ॥ ताम् आवह जातवेदो-
 लक्ष्मीमनपगामिनीम् । यस्यां हिरण्यं प्रभूतिं गावादा-
 स्योऽश्वां विदेयं पुरुषानहम् ॥ १५ ॥ ॐ महादेवीं च-
 विन्नहे विष्णुपत्नीं च धीमहि । तन्नो लक्ष्मीः प्रचोदयात्
 ॥ १६ ॥ यः शुचिः प्रयतो भूत्वा जुहुयादाज्यमन्व-

(१७६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

हम् । सूक्तंपंचदशचंचश्रीकामःसततंजपेत् ॥ १७ ॥
इत्यथर्ववेदीयलक्ष्मी (श्री) सूक्तं समाप्तम् ॥ श्रील-
क्ष्म्यै नमः ॥

अथ श्रावणीप्रयोगः ॥ तत्र श्रावणस्य पूर्णिमादि-
काले प्रातः स्नानसंध्यादिनित्यावश्यकं कर्म समाप्य
गुरुः शिष्यैः सह ग्रामाद्वहिः प्राच्यामुदीच्यां वा नदी-
तडागादिरम्यं जलाशयं गत्वा तस्माच्चतुरो मृत्पिंडा-
नुद्धृत्य तत्तीरं प्रक्षाल्य तत्र तीर्थादिशुभ्रां मृदमाद्रं
गोमयं भस्म कुशान् तिलयवतंदुलान् पुष्पाणि दूर्वा-
ङ्कुरापामार्गयज्ञोपवीतादिसर्वासामग्रीं संस्थाप्य ऋषि-
स्थापनार्थं पीठं श्वेतवस्त्रं पूजनार्थं दुग्धदधिघृतमधु-
शर्करागंधपुष्पधूपदीपनैवेद्यतांबूलादिसंभारांश्च संपा-
द्य प्रक्षालितपाणिपादः सपवित्रकरो गुरुः शिष्यैः सह
पूर्वमुख उदङ्मुखो वा आचम्य प्राणानायम्य मंगलो-
च्चारणं कुर्यात् ॥ ॐ श्रीमन्महागणाधिपतये नमः ॥
श्रीलक्ष्मीनारायणाभ्यां नमः ॥ श्रीमदुमामहेश्वराभ्यां
नमः ॥ श्रीवाणीहिरण्यगर्भाभ्यां नमः ॥ श्रीशचीपुरंद-

राभ्यां नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥
 श्रीवेदेभ्यो नमः ॥ श्रीवेदपुरुषेभ्यो नमः ॥ श्रीइष्टदेवता
 भ्यो नमः ॥ श्रीकुलदेवताभ्यो नमः ॥ श्रीग्रामदेव
 ताभ्यो नमः ॥ श्रीस्थानदेवताभ्यो नमः ॥ श्रीती-
 र्थदेवताभ्यो ० ॥ श्रीवास्तुदेवताभ्यो ० ॥ श्रीए-
 तत्कर्मप्रधानदेवताभ्यो ० ॥ श्रीसर्वेभ्यो देवेभ्यो
 नमः ॥ श्रीसर्वेभ्यो ब्रह्मणेभ्यो नमोनमः ॥ ॐ व-
 रुणाय नमः ॥ निर्विघ्नमस्तु ॥ ॐ पुण्यं पुण्याहं
 दीर्घमायुरस्तु ॥ ॐ सुमुखश्चैकदंतश्च कपिलो
 गजकर्णकः ॥ लंबोदरश्च विकटो विघ्ननाशो
 विनायकः ॥ १ ॥ धूम्रकेतुर्गणाध्यक्षो भालचंद्रो
 गजाननः ॥ द्वादशैतानि नामानि यः पठेच्छृणु
 यादपि ॥ २ ॥ विद्यारंभे विवाहे च प्रवेशे निर्गमे
 तथा ॥ संग्रामे संकटे चैव विघ्नस्तस्य न जायते
 ॥ ३ ॥ शुक्लांबरधरं देवं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ॥ प्रसन्न
 वदनं ध्यायेत्सर्वघ्निवोपशान्तये ॥ ४ ॥ अभीप्सिता-
 र्थसिद्धयर्थं पूजितो यः सुरासुरैः ॥ सर्वविघ्नहरस्तस्मै

(१७८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

गणाधिपतये नमः ॥ ५ ॥ सर्वमंगलमांगल्ये शिवे
सर्वार्थसाधिके ॥ शरण्ये त्र्यंबके गौरि नारायणि नमोऽ
स्तु ते ॥ ६ ॥ सर्वदा सर्वकार्येषु नास्ति तेषाममंग-
लम् ॥ येषां हृदिस्थो भगवान् मंगलायतनो हरिः
॥ ७ ॥ लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराजयः ॥
येषामिंदीवरश्यामो हृदयस्थो जनार्दनः ॥ ८ ॥ विनायकं
गुरुं भानुं ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान् ॥ सरस्वतीं प्रणम्यादौ
सर्वकार्यार्थसिद्धये ॥ ९ ॥ सर्वेष्वारब्धकार्येषु त्रयस्त्रिभु-
वनेश्वराः ॥ देवा दिशंतु नः सिद्धिं ब्रह्मेशानजनार्दनाः
॥ १० ॥ वक्रतुंड माहाकाय सूर्यकोटिसमप्रभ ॥ नि-
र्विघ्नं कुरु मे देव सर्वकार्येषु सर्वदा ॥ ११ ॥ वागी-
शाद्याः सुमनसः सर्वार्थानामुपक्रमे ॥ यं नत्वा कृतकृ-
त्याः स्युस्तं नमामि गजाननम् ॥ १२ ॥ गणनाथं न-
मस्कृत्य नमस्कृत्य पितामहम् ॥ विष्णुं रुद्रं श्रियं
देवीं वंदे भक्त्या सरस्वतीम् ॥ १३ ॥ स्थानं क्षेत्रं
नमस्कृत्य दिननाथं निशाकरम् ॥ धरणीगर्भसंभूतं
शशिपुत्रं बृहस्पतिम् ॥ १४ ॥ दैत्याचार्यं नमस्कृत्य

सूर्यपुत्रं महाग्रहम् ॥ राहुं केतुं नमस्कृत्य यज्ञारंभे वि-
 शेषतः ॥ १५ ॥ शक्रादिदेवताः सर्वानृषीश्चैव तपो-
 धनान् ॥ गर्गं मुनिं नमस्कृत्य नारदं पर्वतं तथा ॥
 ॥ १६ ॥ वसिष्ठं मुनिशार्दूलं विश्वामित्रं च गोभिलम् ॥
 अगस्त्यं च पुलस्त्यं च दक्षमित्रं पराशरम् ॥
 ॥ १७ ॥ भगद्राजं च मांडव्यं याज्ञवल्क्यं च गाल-
 वम् ॥ अन्ये विप्रास्तपोयुक्ता वेदशास्त्रविचक्षणाः
 ॥ १८ ॥ तान्सर्वान्प्रणिपत्याहं शुभकर्म समारभे ॥
 अग्रतः श्रीनृसिंहश्च पृष्ठतो देवकीसुतः ॥ रक्षतां
 पार्श्वयोर्देवौ भ्रतारौ रामलक्ष्मणौ ॥ १९ ॥ कुशत्रय-
 तिलजलान्यादायसर्वे । पूर्वाभिमुखाः संकल्पं कुर्युः
 स यथा ॥ ॐ स्वतिश्रीमुकुन्दसच्चिदानन्दस्य ब्रह्मणोऽ-
 निर्वाच्यमायाशक्तिविजृम्भिताविद्यायोगात् कालकर्म
 स्वभावाविर्भूतमहत्तत्त्वोदिताहंकारोद्भूतवियदादिपंच-
 महाभूतैर्द्रियदेवतानिर्मिते अंडकटाहे चतुर्दशलोका-
 त्मके लीलया तन्मध्यवर्तिभगवतः श्रीनारायणस्य
 नाभिकमलोद्भूतसकललोकपितामहस्य ब्रह्मणः सृष्टिं

(१८०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

कुर्वतस्तदुद्धरणाय प्रजापतिप्रार्थितस्य समस्तजग-
दुत्पत्तिस्थितिलयकारणस्य जगद्रक्षाशिक्षाविचक्षण-
स्य प्रणतपारिजातस्य अच्युतानंतवीर्यस्य श्रीमद्भग-
वतो महापुरुषस्य अचिंत्यापरिमितशक्त्या ध्येयमान
स्य महाजलौघमध्येपरिभ्रममाणानामनेककोटिब्रह्मां-
डानामेकतमेऽव्यक्तमहदहंकारपृथिव्यप्तजोवाय्वाकाशा
द्यावरणैरावृते अस्मिन्महति ब्रह्मांडखंडे आधारशक्ति-
श्रीमदादिवाराहदंष्ट्राग्रविराजिते कूर्मानंतवासुकितक्षक-
कुलिककर्कोटकपद्ममहापद्मशंखाद्यष्टमहानागौर्ध्रियमा-
णे ऐरावतपुंडरीकवामनकुमुदोजनपुष्पदंतसार्वभौमसु
प्रतीकाष्टदिग्गजप्रतिष्ठितानामतलवितलसुतलतलात
लमहातलरसातलपाताललोकानामुपरिभागेभूर्लोकभु
वर्लोकस्वर्लोकमहर्लोकजनलोकतपोलोकसत्यलोका-
ख्यसप्तलोकानामधोभागेचक्रवालशैलमहावलयनाग-
मध्यवर्तिनोमहाकालमहाफणिराजशेषस्य सहस्रफणा
नां मणिमंडलमंडिते दिग्दतिशुंडोत्तंभितेअमरावत्य-
शोकवतीभोगवतीसिद्धवतीगान्धर्ववतीकांच्यवंत्यल-

कावतीयशोवतीपुण्यपुरीप्रतिष्ठिते इंद्राग्निमनिर्ऋ-
तिवरुणवायुकुबेरेशानेष्टदिवपालप्रतिष्ठिते वरघ्नुवाधर-
सोमपाप्रभंजनानलप्रत्यूषप्रभासाख्याष्टवसुभिर्विराजि
तेहरत्र्यंबकरुद्रमृगव्याधापराजितकपालिभैरवशंभुक-
पर्दिवृषाकपिबटुरूपाख्यैकादशरुद्रैः संशोभिते रुद्रो-
पेंद्रसवितृधातृत्वष्टर्यमेंद्रेशानभगमित्रपूषाख्यद्वादशा-
दित्यप्रकाशितेयमनियमासनप्राणायामप्रत्याहारधार
णाध्यान ससाध्यष्टाङ्गनिरतवसिष्ठबालखिल्यविश्वा-
मित्रदक्षकात्यायनकौण्डिन्यगौतमाङ्गिरसपाराशर्यव्या
सवाल्मिकशुक्रशौनकभरद्वाजसनकसनंदनसनातन-
सनत्कुमारनारदादिमुख्यमुनिभिः पवित्रिते लोका-
लोकाचलवलयिते लवणेश्वरसमुरासर्पिदधिक्षीरोदक-
युक्तसप्तार्णवपरिवृते जंबूप्लक्षशात्मलिकुशक्रौंचशाक-
पुष्कराख्यसप्तद्वीपयुते इंद्रकांस्यताम्रगभस्तिनागसौ-
म्यगंधर्वचारुणभारतेति नवखंडमंडिते सुवर्णगिरिक-
र्णिकोपेतमहासरोरुहाकारपंचाशत्कोटियोजनविस्ती-
र्णभूमंडले अयोध्यामथुरामायाकाशीकांच्यवंतिकाद्रा-

(१८२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

रावतीतिसप्तपुरीप्रतिष्ठिते महामुक्तिप्रदस्थले शालग्राम-
मशंभलनंदिग्रामत्रयविराजिते चंपकारण्यबदरिकार-
ण्यदंडकारण्यार्बुदारण्यधर्मारण्यपद्मारण्यगुह्यारण्यजं-
बुकारण्यविंध्यारण्यद्राक्षारण्यनहुषारण्यकाम्यकारण्य-
द्वैतारण्यनैमिषारण्यादीनांमध्येसुमेरुनिषधकूटशुभ्रकू-
टश्रीकूटेहमकूटरजतकूटचित्रकूटत्रिकूटकिष्किधश्वेता-
द्रिकूटहिमविंध्याचलानां हरिवर्षकिंपुरुषवर्षयोश्चदक्षि-
णे नवसप्तहयोजनविस्तीर्णेभरतखंडेमलयाचलसह्यां-
चलविंध्याचलानामुत्तरेण स्वर्णप्रस्थचंडप्रस्थसूक्तिक-
चंतकरमणकमहारमणकपांचजन्यसिंहललंकाऽशोक-
वत्यलकावतीसिद्धवतीगांधर्ववत्यादिपुण्यपुरीविराजि-
तेनवखंडोपद्वीपमंडितेदक्षिणावस्थिरेणुकाद्वयसूकरका-
शीकांचीकालिकालवटेश्वरकालंजरमहाकालेति नवो-
परयुते द्वादशज्योतिर्लिंगगंगा (भागीरथी) गोदा-
क्षिप्रा यमुना सरस्वती नर्मदा तापी पयोष्णी चंद्र-
भागा कावेरी मंदाकिनी गोदावरी प्रवरा कृष्णा वे-
ण्या भीमरथी तुंगभद्रा मलावहा कृतमाला ताम्रपर्णी

विशालाक्षी वंजुला चर्मण्वती वेत्रवती भोगावती विशोका कौशिकी गंडकी वासिष्ठी प्रमदा विश्वामित्रा फल्गुनी चित्रकाश्यपी सरयू सर्वपापहारिणी करतोया प्रणीता वज्रा वक्रगामिनी सुवर्णरेखा शोणा भवनाशिनी शीघ्रगा कुशावार्तिनी ब्रह्मानंदा महितनयेत्यनेकपुण्यनदीभिर्विलसिते ब्रह्मपुत्रसिंधुनदादिपरमपवित्रजलविराजिते हिमवन्मेरुगोवर्धनक्रौंचचित्रकूटहेमकूटमहेंद्रमलयसह्येन्द्रकीलपारियात्राद्यनेकपर्वतसमन्विते मतंगमाल्यकिष्किंध्रऋष्यशृंगेतिमहानगसमन्विते अंगवंगकालिंगकाश्मीरकांबोजसौवीरसौराष्ट्रमहाराष्ट्रमगधनेपालकेरलचोरलपांचालगौडमालवमलयसिंहलद्रविडकर्नाटकललाटकरहाटवरहाटपांड्यनिषधमागधआंध्रदशाणभोजकुरुगांधारविदर्भविदेहबाल्हीकबर्बरकैकेयकोसलविराट्शूरसेनकोंकणकैकटमत्स्यभद्रपारसीकखर्जूरयावनम्लेच्छजालंधरेतिसिद्धवत्पुन्यदेशविशेषभाषाभूमिपालविचित्रिते इलावृत्तकुरुभद्राश्वकेतुमालकिंपुरुषरमणकहिरण्मयादिनवव-

(१८४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

र्षाणां मध्ये भरतखंडे कोकंतहिरण्यशृङ्गाकुब्जाबुद्धम-
णिकर्णीवटशालग्रामसूकरमथुरागयानिष्क्रमणलोहा-
गलपोतस्वामिप्रभासबदरीतिचतुर्दशगुह्यविलसिते जं
बुद्धीपे कुरुक्षेत्रादिसमभूमध्यरेखायाः अमुकदिग्भागे
कुलमेरोर्दक्षिणदिग्भागे विंध्यस्य अमुकदिग्भागे
मत्स्यकूर्मवराहनृसिंहवामनपरशुरामरामकृष्णबुधक-
ल्कीतिदशावताराणां मध्ये बौद्धावतारे गंगादिसरि-
द्धिः पाविते एवं नवसहस्रयोजनविस्तीर्णे भारतवर्षे
निखिलजनपावनपरमभागवतोत्तमशौनकादिनिवा-
सिते नैमिषारण्ये आर्यावर्तातर्गतब्रह्मावर्तैकदेशे सूर्या-
न्वयभूभृत्प्रतिष्ठिते श्रीमन्नारायणनाभिकमलोद्भूतस-
कलजगत्स्रष्टुः परार्द्धद्वयजीविनो ब्रह्मणोद्वितीये परार्धे
एकपंचाशत्तमे वर्षे प्रथममासे प्रथमपक्षे प्रथमदिवसे
अह्नो द्वितीये यामे तृतीये मुहूर्ते रथंतरादिद्रात्रिंश-
त्कल्पानां मध्ये अष्टमे श्वेतवाराहकल्पे स्वायंभुवादि-
मन्वंतराणां मध्ये सप्तमे वैवस्वतमन्वंतरे कृतत्रेताद्रा-
परकलिसंज्ञकानां चतुर्णां युगानां मध्ये वर्तमाने

अष्टाविंशतितमे कलियुगे तत्प्रथमे विभागे (पादे
 श्रीमन्मृगपक्षिकमार्कत् श्रीमन्मृगशालिवाहनाद्वा यथा-
 संख्यागमेन चांद्रसावनसौरनाक्षत्रादिप्रकारेणागतानां
 प्रभवादिषष्टिसंवत्सराणां मध्ये अमुकनाम्नि संवत्सरे
 उत्तरगोलावलंबिनि श्रीमार्तंडमंडले अमुकर्तौ अमु-
 कमासे अमुकपक्षे अमुकतिथौ अमुकवासरे अमुक-
 नक्षत्रे अमुकयोगे अमुककरणे अमुकराशिस्थे चंद्रे-
 अमुकस्थे सूर्ये अमुकस्थे गुरौ शेषेषु ग्रहेषु यथाय-
 थस्थानस्थितेषु सत्सु एवंगुणविशेषणविशिष्टायां
 शुभपुण्यतिथौ अमुकगोत्रोऽमुकशर्माहं मम इह जन्म-
 निजन्मांतरेवावालययौवनवार्द्धक्यावस्थासुवाक्पाणि-
 पादपायूपस्थघ्राणरसनाचक्षुःस्पर्शनश्रोत्रमनोभिच-
 रितज्ञाताज्ञातकामाकाममहापातकोपपातकादिसंचि-
 तानां पापानां ब्रह्महननसुरापानसुवर्णस्तेयगुरुतल्पग-
 मनतत्संगरूपमहापातकानां बुद्धिपूर्वकाणां मनोवा-
 क्कायकृतानां बहुकालाभ्यस्तानामुपपातकानां च स्पृ-
 ष्टास्पृष्टसंकलीकरणमलिनीकरणापात्रीकरणजातिभ्रं-

(१८६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

शकरणविहिताकरणकर्मलोपजनितानां रसविक्रयक-
न्याविक्रयहयगोविक्रयखरोष्ट्रविक्रयदासीविक्रयाजा-
दिपशुविक्रयस्वगृहविक्रयनीलीविक्रयाक्रेयविक्रयप-
ण्यविक्रयजलचरादिजंतुविक्रयस्थलचरादिविक्रयखे-
चरादिविक्रयसंभूतानां निरर्थकवृक्षच्छेदनऋणानपा-
करणब्रह्मस्वापहरणदेवस्वापहरणराजस्वापहरणपरद्र-
व्यापहरणतैलादिद्रव्यापहरणफलाहरणलोहादिहरण-
नानावस्तुहरणरूपाणां ब्राह्मणनिंदागुरुनिंदावेदनिंदा-
शास्त्रनिंदापरनिंदाऽभक्ष्यभक्षणाभोज्यभोजनाचोष्य-
चोषणालेह्यलेहनापेयपानास्पृश्यस्पर्शनाश्राव्यश्रव-
णाहिंस्यहिंसनावंद्यवंदनाचिंत्यचिंतनायाज्ययाजनापू-
ज्यपूजनरूपाणां मातृपितृतिरस्कारस्त्रीपुरुषप्रीतिभे-
दनपरस्त्रीगमनविधवागमनवेश्यागमनदासीगमनचां-
डालादिहीनजातिगमनगुदगमनरजस्वलागमनपश्चा-
दिगमनरूपाणां, कूटसाक्षित्वपैशुन्यवादमिथ्या
पवादम्लेच्छसंभाषणब्रह्मद्वेषकरणब्रह्मवृत्तिहरणवृत्ति-
च्छेदनपरवृत्तिहरणरूपाणां, मित्रवंचनगुरुवंचन-

स्वामिवंचनासत्यभाषणगर्भपातनपथितांबूलचर्वणही-
नजातिसेवनपरान्नभोजनगणान्नभोजनलशुनपलांडु-
गृजनभक्षणतालवृक्षफलभक्षणोच्छिष्टमार्जारोच्छिष्टप-
र्युषितान्नभक्षणरूपाणां, पंक्तिभेदकरणभ्रूणहिंसापशु-
हिंसाबालहिंसाद्यनेकहिंसोद्धूतानां, शौचत्यागस्नानत्या-
गसंध्यात्यागौपासनाग्नित्यागवैश्वदेवत्यागरूपाणां नि-
षिद्धचरणकुग्रामवासब्रह्मद्रोहपितृमातृद्रोहपरद्रोहपर-
निंदात्मस्तुतिदुष्टप्रतिग्रहदुर्जनसंसर्गरूपाणां, गोयान-
वृषभयानमहिषयानगर्दभयानोष्ट्रयानाजयानभृत्याभ-
रणस्वग्रामत्यागगोत्रत्यागकुलत्यागदूरस्थमंत्रण विप्रा-
शाभेदनावंदिताशीर्वादग्रहणपतितसंभाषणरूपाणां प-
तितजनपंक्तिभोजनाहःसंगमवृथामनोरथादिपापानां
आत्मार्थ पाककरणैकाकीमिष्टान्नभोजनबालकैःस-
ह भोजनात्मद्वित्र्या सह भोजनेत्यादिप्रकीर्णपात-
कानां, एतत्कालपर्यंतं संचितानां लघुस्थूलसूक्ष्माणां
च निःशेषपरिहारार्थं सहस्रगोदानकुरुक्षेत्रादिसर्वतीर्थ-
स्नानजन्यफलप्राप्त्यर्थं समस्तपितृणां आत्मनश्च वि-

(१८८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

श्वादिलोकप्राप्तये अधीतानामध्येष्यमाणानां चाध्या-
यानां, स्थापनविच्छेदक्रोशघोषण—दंतविवृतिदुर्वृत्तद्रु-
तोच्चारितवर्णानां, पूर्वसवर्णानांगलोपलंबितविवृतोच्चा-
रितवर्णानां, श्लिष्टास्पष्टवर्णविघट्टनादिभिः पठितानां-
श्रुतीनां यद्यातयामत्वं तत्परिहारार्थम् अष्टात्रिंशदनध्या-
याध्ययने रथ्यासंचरतः शूद्रस्य शृण्वतोऽध्ययने म्लेच्छां-
त्यजादेशृण्वतोऽध्ययने अशुचिदेशेऽध्ययने आत्मनो-
ऽशुचित्वेऽध्ययने अक्षरस्वरानुसारपदच्छेदकंडिकाव्यं-
जनह्रस्वदीर्घप्लुतकंठतालुमूर्द्धन्योष्ठ्यदन्त्यनासिकानु-
नासिकरेफजिह्वामूलीयोपध्मानीयोदात्तानुदात्तस्वरि-
तादीनांचव्यत्ययेनोच्चारमाधुर्याक्षरव्यक्तिहीनत्वाद्यने-
कप्रत्यवायपरिहारपूर्वकं सर्वस्य वेदस्यसर्वीर्यत्वसंपाद-
नद्वारा यथावत्फलप्राप्त्यर्थं श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं देवब्राह्म-
णसवितासूर्यनारायणसन्निधौ गंगाभागीरथ्याम् अमुक-
तीर्थे तडागे वा प्रवाहाभिमुखम् अध्यायोत्सर्गोपा-
कर्मनिमित्तं गणस्नानमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य
स्नानानुज्ञां प्रार्थयेत् ॥ इति हेमाद्रिकृतः संकल्पः ॥

नमोस्तु देवदेवाय शितिकंठाय वेधसे ॥ रुद्राय चा-
 पहस्ताय दंडिने चक्रिणे नमः ॥ १ ॥ सरस्वती च
 गायत्री वेदमाता गरीयसी ॥ सन्निधात्री भवं त्वं च
 सर्वपापप्रणाशिनी ॥ २ ॥ यद्वा—सागरस्वननिर्घोष-
 दंडहस्तसुरांतक ॥ जगत्स्रष्टृर्जगन्मित्र त्वां नमाम्यसु-
 रान्तक ॥ ३ ॥ तीक्ष्णदंष्ट्र महाकाय कल्पांतदहनोप-
 म ॥ भैरवाय नमस्तुभ्यमनुज्ञां दातुमर्हसि ॥ ४ ॥
 आपस्त्वमसि देवेश ज्योतिषां पतिरेव च ॥ पापं ना-
 शय मे देव वाङ्मनःकायकर्मजम् ॥ ५ ॥ इति स्ना-
 नानुज्ञां प्रार्थ्य पूर्वोक्तकातीयस्नानविधिना स्नात्वा स्ना-
 नाङ्गतर्पणं च कृत्वा ॥ ॐ लतागुल्मेषु वृक्षेषु पितरो
 ये व्यवस्थिताः ॥ ते सर्वे तृप्तिमायांतु मयोत्सृष्टैः
 शिखोदकैः ॥ १ ॥ इति मंत्रेण स्वदक्षिणभागे शि-
 खाग्रं निष्पीडयेत् ॥ ततो धौतवाससी परिधाय
 दर्भासनादौप्राङ्मुख उदङ्मुखो वोपविश्य भस्मगो-
 पीचंदनकुंकुमादिना तिलकं धृत्वा पवित्रपाणिराच-
म्य माध्याह्नसंध्यां कुर्यात् ॥ (संध्याप्रयोगः पूर्वोक्तव-

(१९०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

ज्ञेयः ।) तत ॐ विभ्राडित्यनुवाकसहस्रशीर्षेतिपु-
रुषमूक्तशिवसंकल्पमंडलब्राह्मणैः सूर्यमुपतिष्ठेत् (त
च्च पूर्वमुक्तम्) ॥ अथासनोपरि न्यस्तेषु प्रागग्रेषु
दर्भेषु स्वस्तिकासनेन प्राङ्मुख उपविष्टः पाण्योर्म-
ध्ये सप्तपर्णं दर्भमादाय दक्षिणोरौ मुकुलीकृतमंजलिं
निधाय प्रणवव्याहृतिपूर्विकां गायत्रीं जपित्वा
ऋष्याद्यनुसंधाय ॥ इषेत्वा इत्यादि यथाशक्ति ब्रह्म-
यज्ञं कुर्यात् ॥ ततः आचमेत् ॥ एवं ब्रह्मयज्ञं कृत्वा देव-
र्षिमनुष्यपितृतर्पणं च कुर्यात् (तच्च पूर्वदृष्टव्यम्) ॥
एवमुक्तविधिना नित्यस्नानमाध्याह्निकसंध्यातर्पणा-
नि समाप्य वक्ष्यमाणप्रकारेणारुंधतीसमेतान्क-
श्यपादिसप्तर्षीन्सप्रवरान्स्थापयेत् ॥ इति स्नाना-
दिप्रयोगः ॥

॥ अथ ऋषिपूजनम् ॥ तत्रादौ (ऋचं वाचं प्रप-
द्ये इति शांतिसूक्तम्) ॐ द्यौःशांतिरुतर्िक्षुर्ऋतांतिः
पृथिवीशांतिरापःशांतिरोषधयःशांतिः॥ ननुस्पतयुः
शांतिर्विश्वेदेवाःशांतिर्ब्रह्मशांतिःसर्व्वर्थांतिःशांतिः

रेवशांतिःसामाशांतिरेधि॥१॥यतोयतःसुमीहसे ततो
नोऽभयंकुरु॥शत्रुःकुरुप्रजाभ्योभयत्रःपशुभ्यः॥

२ ॥ इतिशांतिपाठं पठतः (अपामार्गमिश्रितैस्त्रिभि-
स्त्रिभिर्दर्भपवित्रैः पृथक्पृथक् गायत्रीं जप्त्वा ब्रह्म-
ग्रंथियुक्तान् सप्तऋषीन् कुर्युः ॥ (कश्यपोऽत्रिभिरद्वा-

जो गौतमश्चात्रिरेव च ॥ जमदग्निर्वसिष्ठश्च विश्वामि-
त्रो महामनाः ॥ एते च ऋपयः सप्त साध्वी चैवा-
प्यरुंधती) ततः पीठे नवं सदशं धौतं वस्त्रं प्रसार्य
तदुपरि प्रागग्रान् उदगग्रान् वा सप्तर्षीन् स्थापयेत् ॥

अथ प्रतिष्ठापूजने ॥ ॐ मनोज्ञतिर्जुषतामाज्यस्यबृह-
स्पतिर्यज्ञमिमन्तनोत्त्वारिष्टंयज्ञंठंसमिमन्दधातु । वि-

श्वेदेवासऽइहमादयन्तामोऽम्प्रतिष्ठा॥१॥ॐ एषवैप्रति-
ष्ठानामयज्ञोयत्रेतेनयज्ञेनयजंतेसर्वमेवप्रतिष्ठितंभवति

॥२॥ ॐ प्रतिष्ठा सुप्रतिष्ठितमस्तु इति ऋष्युपरि अक्ष-
तान् विकरेत् ॥ (ऋष्यावाहनम्) ॐ भूर्भुवः स्वः

कश्यपायनमः कश्यपम् आवहयामि भो कश्यप इहा-

(१९२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

गच्छे इह तिष्ठ पूजां गृहाण मम संमुखो भव ॥ १ ॥
ॐ भूर्भुवःस्वः भरद्वाजाय नमः भरद्वाजम् आवा-
हयामि भो भरद्वाज इहाग० ॥ २ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
गौतमाय नमः गौतमम् आवाहयामि भो गौ-
तम इगच्छ० ॥ ३ ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः अत्रये नमः अ-
त्रिम् आवाहयामि भो अत्रे इहाग० ॥ ४ ॥ ॐ भूर्भु-
वःस्वः जमदग्नये नमः जमदग्निम् आवाहयामि भो-
जमदग्ने इहाग० ॥ ५ ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः वसिष्ठाय नमः
वसिष्ठम् आवाहयामि भो वसिष्ठ इहाग० ॥ ६ ॥ ॐ
भूर्भुवःस्वः विश्वामित्राय नमः विश्वामित्रम् आवाह-
यामि भो विश्वामित्र इहाग० ॥ ७ ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः अरुं-
धत्यै नमः अरुंधतीम् आवाहयामि भो अरुंधति इहा-
गच्छे इह तिष्ठ पूजां गृहाण मम संमुखा सुप्रसन्ना वर-
दाभव ॥ ८ ॥ इत्यावाह्य ॥ ॐ मनोजृतिरिति० अरुं-
धतीसहिताः सप्तर्षयः सुप्रतिष्ठिता वरदा भवंतु ॥
इति प्रतिष्ठाप्य ॥ ॐ इमावेवगौतेमभरद्वाजावयमेवगौ-
तमोऽयंभरद्वाजाइमामेवविश्वामित्रजमदग्नीअयमेववि-

श्रामित्रोयंजमुदग्निरिमावेवव्वसिष्ठकश्यपावयुमेववसि-
 ष्ठोयंकश्यपोव्वागेवात्रिर्वाचाह्यन्नमद्यतेतिहवैनाभैतद्यु-
 दुत्रिरितिसुर्व्वस्यात्ताभवतिसुर्व्वस्यान्नभवतिषुऽएवंवेद ॥
 इति पठेत् ॥ ततः सर्वे आचम्य प्राणानायम्य देश-
 कालौ संकीर्त्य ॥ ममात्मनःश्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफल
 प्राप्त्यर्थं श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थम् उत्सर्जनाङ्गत्वेन अरुं-
 धतीसहितकश्यपादिसप्तर्षिपूजनमहंकरिष्ये ॥ तत्रादौ
 निर्विघ्नार्थं गणपतिस्मरणं च करिष्ये इति संकल्प्य-
 ॐ सुमुखश्चैकदंतश्चेत्यादिगणपतिस्मरणं कृत्वा ऋ-
 णीन् ध्यायेत् (ध्यानम्) ॐ सप्तऽऋषयुःप्रतिहि
 ताऽशरीरे सुतरक्षंति स दुमप्प्रमादम् ॥ सप्तापः स्वपतो ऋ
 कमीयुस्तत्र जाग्रतोऽस्वप्नजो स त्रसदौ च देवौ ॥ १ ॥ ॐ-
 इदं विष्णुर्विचक्रमेत्रे धानिदधेपुदम् ॥ समूढमस्य पांशु
 सुरे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपा-
 त् ॥ स भूमिर्ऋतुः सवितृ त्वष्टा त्वरि षट्शङ्खलम् ॥ ३ ॥ ॐ भू

(१९४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

भुवःस्वःअरुंधतीसहकश्यपादिऋषिभ्योनमःध्यानंस-
मर्पयामि॥ १ ॥ ॐ पुरुषऽएवेदठ्सर्व्वयद्भुतंयच्चभाव्यम्॥
उतामृतत्वस्येशानोयदत्रेनातिरोहति ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
अरुंध० नमः आसनंसमर्पयामि॥ २ ॥ ॐ एतावानस्य
महिमातोज्यायांश्चपुरुषः ॥ पादोस्युच्चिर्वाभूतानि त्रि-
पादस्यामृतं दिवि ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अरुंधतीस० नमः
पाद्यं समर्पयामि ॥ ३ ॥ ॐ त्रिपादूर्ध्वऽउदैत्पुरुषः
पादोस्येहाभवत्पुनः ॥ ततोव्विष्वङ्मयंकामत्सा-
शनानशनेऽभि० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अरुंध०
नमः अर्घ्यं ॥ ४ ॥ ॐ ततोव्विराडजायत व्विरा-
जोऽधिपुरुषः ॥ सजातोऽत्यरिच्यतपश्चाद्भूमि-
थोपुरः॥ ॐ भूर्भुवस्वः अरुंध० नमः आचमनीयं०॥
॥ ५ ॥ ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्व्वहुतःसम्भृतंपृषदाज्यम् ॥
पुशुंस्तौश्चक्षेत्रायव्यानारण्याग्राम्याश्चये०॥ ॐ भूर्भुवः

स्वः अरुंध० नमः स्नानं० ॥ ६ ॥ ॐ पंचनुद्यः
 सरस्वतीमपियंतिसस्रोतसः सरस्वतीतुपंचधासोदेशेभ-
 वत्सरित् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अरुंधती० पंचामृतस्नानं० ॥
 ॥ ७ ॥ ॐ गंधद्वारांदुराधुर्षानित्यपुष्टांकरीषिणीम् ॥
 ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियं ॐ भूर्भुवः स्वः अ-
 रुंध० नमः गंधोदकस्नानं० ॥ ८ ॥ (ततः पुरुषसूक्ते
 नाभिषेकं कुर्यात्) ॥ ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतऽऋचुः
 सामानि यज्ञिरे। छंदां० सि यज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मादजा
 यत ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अरुंध० नमः वस्त्रं समर्पयामि ॥
 ॥ ९ ॥ ॐ तस्मादश्वाऽअजायंत वेके चोभयादतः ॥ गा-
 वो ह यज्ञिरे तस्मात्तस्माज्जाताऽअजावयः ॥ ॐ भूर्भु-
 वः स्वः अरुंध० नमः यज्ञोपवीतं स० ॥ १० ॥
 ॐ तं यज्ञं बर्हिषि प्रौक्षन् पुरुषं जातमग्रतः ॥ ते-
 न देवाऽअयजंत साध्याऽऋषयश्च ये ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः

(१९६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

अरुंध० नमः गंधं समर्पयामि ॥ ११ ॥ ॐ अक्ष-
त्रमौमदंतद्वयवंप्रियाऽअंधूषत॥ अस्तोषतुस्वभानवोव्वि-
प्रानविष्टयामतीयोषान्विद्रतेहरीं ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
अरुंध० नमः अक्षतान् सम० ॥ १२ ॥ ॐ अहि-
रिवभोगैर्षपथैर्वातिबाहुज्ज्यायाहेतिम्परिबाधमानह-
स्तघ्नोव्विश्वान्व्युनानिव्विद्व्युमाव्युमां१३संपरिपात-
व्विश्वतः॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अरुंध० नमः हरिद्राकुंकु-
मादिद्रव्याणि समर्पयामि ॥ १३ ॥ ॐ यत्पुरुषं व्य-
दधुःकृतिव्याव्यकल्पयन् ॥ मुखं किमस्यासीत्किम्व्रा-
ह्मकिमूहपादाऽउच्येते ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अरुंध०
नमः पुष्पाणि ॥ १४ ॥ ॐ ब्राह्मणोऽस्यमुखमासी-
द्ब्राह्मराज्यं न कृतः ॥ ऊरुतदस्य यद्वैश्वं न पद्भ्यां१५
शूद्रोऽअजायत ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अरुंध० नमः धूपं-
सम० ॥ १५ ॥ ॐ चंद्रमामनसोजातश्चक्षोःसूक्ष्मोऽ
अजायत ॥ श्रोत्राद्रायुश्चप्राणश्चमुखादग्निरेजायत ।

ॐ भूर्भुवः स्वः अरुं० नमः दीपं सम० ॥ १६ ॥
 ॐ नाभ्याऽऽसीदुन्तरिक्षं शीर्ष्णोद्यौः समवर्तत ॥
 पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात्तथालोकाः । अकल्पयन् ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः अरुंध० नमः नैवेद्यं स० ॥ १७ ॥
 (नैवेद्यांते आचमनीयं समर्पयामि) ॐ याः फलि-
 नीयाऽअफलाऽअपुष्पायाश्चपुष्पिणीः ॥ बृहस्पतिं प्र-
 सूतास्तानोमुंचत्वर्त्तहंसः ॥ ॐ भूर्भुवः अरुंध० नमः
 फलानि सम० ॥ १८ ॥ ॐ यत्पुरुषेण हविषा देवा-
 युज्जमतन्वत ॥ वसन्तो स्यासीदाज्यं ग्रीष्मऽद्ध्युध्मः श-
 रद्धविः ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अरुंधती० नमः तांबूलं स०
 ॥ १९ ॥ ॐ हिरण्यगर्भः समवर्त्तताग्रं भूतस्य जातः प-
 तिरेकं । आसीत् ॥ सदाधारपृथिवीं द्यामुते मां कस्मै देवा-
 र्यहविषां विधेम ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अरुंधती० नमः दक्षि-
 णां सम० ॥ २० ॥ ॐ इदं हविः प्रजननम्मेऽअ-
 स्तु दशवीरुः सर्वगणं स्वस्तये ॥ आत्मसन्निप्रजास-

(१९८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

निपशुसर्निलोकसर्न्यभयभयसर्नियुग्मिःप्रजाम्बहुला
म्मेकरोत्वन्नम्पयोरेतोऽस्मासुधत्त ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
अरुंधतीसहितक० नमः कर्पूरार्त्तिक्यं समर्पयामि २१
ॐ सुप्तास्यासन्परिधयस्त्रिःसप्तसुमिधःकताः ॥ देवा-
वयुजन्तन्वानाऽअवध्रुनपुरुषं पशुम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
अरुंधतीसहित० प्रदक्षिणां सम० ॥ २२ ॥ ॐ
युज्जेनयुज्जमयजंतदेवास्तानिधर्माणिप्रथमान्यासन् ॥
तेहनाकंमहिमानं सचन्तयत्रुपूर्वैसाध्याःसन्तिदेवाः
॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अरुंध० मंत्रपुष्पांजलिं समर्पया-
मि ॥ २३ ॥ (प्रार्थना) ॐ मंत्रहीनं क्रियाहीनं
भक्तिहीनं सुरेश्वर ॥ यत्पूजितं मया पूर्वं परिपूर्णं तद-
स्तु मे ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अरुंध० नमः नमस्कारं
समर्पयामि ॥ २४ ॥ अनेन मया वेदोत्सर्जनाङ्ग-
त्वेन कृतेन ध्यानावाहनादिषोडशोपचारैः पूजनेन
अरुंधतीसहितकश्यपादिसप्तर्षयः प्रीयंतां न मम ॥
ॐ तत्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु ॥ इति ऋषिपूजनम् ॥

अथ स्वपितृभ्यो यज्ञोपवीतदानम् ॥ तत्रादौ सर्वे प्राचीनावीती दक्षिणमुखाः स्वपुरतो यज्ञोपवीतानि निधाय कुशोदकं गृहीत्वा ॐ अमुकगोत्रेभ्यः अस्मत्पितृपितामहप्रपितामहेभ्यः (तथा द्वितीयं) ॐ अमुकगोत्रेभ्यः अस्मन्मातामहप्रमाताहवृद्धप्रमातामहेभ्यः ॥ (तृतीयं) ॐ कव्यवाडनलादिदिव्यपितृभ्यः इमानि यज्ञोपवीतानि स्वधा संपद्यंताम् इतिसमर्पयेत् ॥ (जीवत्पितृकैरपि पितुः पित्रादिभ्यो मातामहादिभ्यश्च यज्ञोपवीतानि देयानि) ततः सव्यं कृत्वा सर्वान् ब्राह्मणान् गंधादिना संपूज्य तेभ्यो यज्ञोपवीतानि दत्त्वा सर्वैः सह स्वयमपि धार्याणि ॥

अथ यज्ञोपवीतधारणप्रयोगः ॥ आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य ॥ मम श्रौतस्मार्तकर्मानुष्ठानसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं नूतनयज्ञोपवीतधारणमहं करिष्ये तदंगत्वेन यज्ञोपवीताभिमंत्रणं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य । ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदम् ॥ समूढमस्य पाथं सुरे स्वाहा ॥

(२००) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

ॐ आपोहिष्टामयोभुवइत्यादिमंत्रैरुपवीतानि प्रक्षाल्य
अनंतरं दशगायत्रीमंत्रैरभिमन्त्र्य पुष्पाण्यादाय तंतुषु
देवतानामावाहनं कुर्यात् ॥ तद्यथा—प्रथमतंतौ
ॐ कारमावाहयामि ॥ १ ॥ द्वितीयतंतौ ॐ
अग्निमावाहयामि ॥ २ ॥ तृतीयतंतौ ॐ सर्पानावा०
॥ ३ ॥ चतुर्थतंतौ ॐ सोममावाह० ॥ ४ ॥
पंचमतंतौ ॐ पितृनावाहयामि० ॥ ५ ॥ षष्ठ-
तंतौ ॐ प्रजापतिं० ॥ ६ ॥ सप्तमतंतौ ॐ अनि-
लं० ॥ ७ ॥ अष्टमतंतौ ॐ सूर्यमावाह० ॥ ८ ॥
नवमतंतौ ॐ विश्वान्देवानावाहयामि ॥ ९ ॥
(अथ ग्रंथिदेवतानामावाहनम्) ग्रंथिमध्ये ॐ ब्रह्मणे
नमः ब्रह्माणमावाहयामि ॥ १ ॥ ॐ विष्णवे नमः
विष्णुमावाह० ॥ २ ॥ ॐ रुद्राय नमः रुद्रमावाह-
यामि ॥ ३ ॥ ततः ॐ प्रणवाद्यावाहितदेवताभ्यो-
नमः यथास्थानमहं न्यसामि इत्यावाह्य गंधादिभिः
पूजयेत् ॥ ततो ध्यानम् ॥ (ॐ प्रजापतेर्यत्सहजं
पवित्रं कार्पाससूत्रोद्भवब्रह्मसूत्रम् । ब्रह्मत्वसिद्धयै च

यशःप्रकाशं जपस्य सिद्धिं कुरु ब्रह्मसूत्रम्) यज्ञोप-
वीतमिति मंत्रस्य परमेष्ठी ऋषिः लिङ्गोक्ता देवता
त्रिष्टुप्छन्दः यज्ञोपवीतधारणे विनियोगः ॥ ॐ य-
ज्ञोपवीतम्परमं पवित्रं प्रजापतेर्यत्सहजं पुरस्तात् ।
आयुष्यमग्र्यं प्रतिमुञ्च शुभ्रं यज्ञोपवीतं बलमस्तु
तेजः ॥ यज्ञोपवीतमसि यज्ञस्य त्वा यज्ञोपवीते-
नोपनह्यामि ॥ अनेन मंत्रेण यज्ञोपवीतानां पृथ-
क्पृथक् धारणं कुर्यात् ॥ तत आचमनं कृत्वा ॥
ॐ एतावद्दिनपर्यंतं ब्रह्म त्वं धारितं मया ॥ जीर्णत्वा-
त्त्वत्परित्यागो गच्छ सूत्रं यथासुखम् ॥ १ ॥ इति मं-
त्रेण जीर्णयज्ञोपवीतं शिरोमार्गेण निःसार्य भूमौ त्य-
जेत् ॥ पश्चाद्यथाशक्ति गायत्रीजपं कुर्यात् ॥ ॐ त-
त्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु ॥ यस्य स्मृत्या० ॥ इति यज्ञोप-
वीतधारणप्रयोगः ॥

अथोत्सर्गाङ्गमृषितर्पणम् ॥ आचम्य प्राणानायम्य
देशकालौ संकीर्त्य छंदसां क्वचिदनध्यायादिकाले प-
ठनादनधिकारिभिः श्रवणाच्च प्राप्तमालिन्यस्य निरा-

(२०२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

सार्थमुत्सर्गाद्भन्तर्पणमहं करिष्ये॥इति संकल्प्य दक्षि-
णं जान्वाच्य ईशानाभिमुखः सव्येन प्रागग्रैर्देभैर्देवती
र्थेन देवतर्पणं कुर्यात् ॥ ॐ विश्वे देवासुऽआर्गतशृ-
णुतामऽइमर्ठहवम् । एदम्बुर्हिर्निषीदत ॥ १ ॥ विश्वे-
देवाःशृणुतेमर्ठहवम्मेवेऽअन्तरिक्षेषुऽउपद्युविष्टु।वेऽअ-
ग्निजिह्वाऽउतवायजत्राऽआसद्यास्मिन्बर्हिषिमादयध्व-
म् ॥ २ ॥ इति देवानावाह्य ॥ ॐ देवास्तृप्यंताम् ।
ॐ छन्दांसि तृप्यंताम् । ॐ वेदास्तृप्यंताम् । ॐ ऋष-
यस्तृप्यंताम् । ॐ पुराणाचार्यास्तृप्यंताम् ॐ गंधर्वा
स्तृप्यंताम् । ॐ इतराचार्यास्तृप्यंताम् । ॐ संवत्सरस्तृ-
प्यताम् ॥ ततो वामं जान्वाच्य । दक्षिणामुखोऽपस-
व्येनतिलमिश्रितं जलमंजलौ गृहीत्वा ॐअमुकगोत्राः
अस्मत्पितरः अमुकशर्माणो वसुरूपास्तृप्यध्वं स्व-
धा नमः ॥ ॐ अमुकगोत्राः अस्मत्पितामहाः ।
अमुकशर्माणो रुद्ररूपास्तृप्यध्वं स्वधा नमः । ॐ अ-
मुकगोत्राः अस्मत्प्रपितामहाः अमुकशर्माण आदि-
त्यरूपास्तृप्यध्वं स्वधा नमः । इति स्वपितृ-

स्तर्पयेत् ॥ एवं मातृर्मातामहाद्रींश्च तर्पयेत् ॥
 (जीवत्पितृकैः पुत्रैः शिष्यैश्चाचार्यस्य पितृतर्पणं
 कार्यं तद्यथा ॐ अमुकगोत्राः अस्मदाचार्य-
 पितरस्तृप्यध्वं स्वधा नमः इति) तत आचमनम् ।
 अथ वंशानां ब्रुवणम् ॥ ॐ अयं पुर इत्यादिपंचानां
 साध्या ऋषयो यजूंषि प्राणभृतो देवताः । सूक्ष्मेत्या-
 दिद्वयोर्देवा ऋषयो यजूंषि लिङ्गोक्ता देवताः । माछं-
 दइत्यादिषोडशानां प. मेष्टी ऋषिर्यजूंषि लिङ्गोक्ता
 देवताः । ऋषितर्पणे विनियोगः ॥ ॐ सप्तऽऋषय
 इत्यस्य याज्ञवल्क्य ऋषिः सप्तर्षयो देवताः जगती
 छंदः ऋषितर्पणे विनियोगः ॥ ॐ अयं पुरोमुवस्त
 स्यप्राणोभौवायुनोव्वसन्तः प्राणायुनोगायत्रीव्वासुंती-
 गायुष्यै ॥ यत्रङ्गायत्रादुपा७श्रुपा७शोस्त्रिवृत्रिवृ-
 तौरथन्तरँवसिष्ठुऽऋषिः प्रजापतिगृहीतयात्वयाप्राण-
 ङ्गहामिप्रजाभ्यः ॥ १ ॥ अयंदक्षिणाव्विश्वकर्ममात-
 स्यमनोव्वैश्वकर्मणंग्रीष्मोमानुसस्त्रिष्ठुब्रैष्मीत्रिष्ठुभः

(२०४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

स्वारठस्वारादन्तव्यामोतव्यामात्पंचदशहंपंचदशाद्
हृद्भरद्वाजऽऋषिः प्रजापतिगृहीतयात्वयामनोगृह्णामि-
प्रजाभ्यः ॥ २ ॥ अयंपश्चात् अयंपश्चाद्विश्वव्याचास्तस्य
चक्षुर्वैश्वव्यचसर्वव्याश्चाक्षुकृष्णोजगतीवृषीजगत्याऽ-
ऋक्सममृक्समाच्छुक्रः शुक्रात्सप्तदशः सप्तदशाद्वैरूपंज-
मदग्निऋषिः प्रजापतिगृहीतयात्वयाचक्षुर्गृह्णामिप्रजा-
भ्यः ॥ ३ ॥ इदमुत्तरात्स्वस्तस्य श्रोत्रं सौवर्णशर-
च्छौ अनुष्टुप्शारद्वनुष्टुभऽऐडुमैडान्मथोमन्मथिनऽएक-
विंशऽएकविंशऽद्वैराजं विश्वामित्रऋषिः प्रजापतिगृ-
हीतयात्वया श्रोत्रगृह्णामिप्रजाभ्यः ॥ ४ ॥ इयमुप-
रिमतिस्तस्यैवाङ्मात्याहमंतोव्याच्यः पंक्तिहैमवतीपं-
क्त्यैनिधनवन्निधनवत् आग्रयणऽआग्रयणात्रिणवत्रय-
स्त्रिंशौत्रिणवत्रयस्त्रिंशाभ्यां ७० शाकरैवते विश्वक-
र्मऽऋषिः प्रजापतिगृहीतयात्वयाव्याचंगृह्णामिप्रजाभ्यो

लोकं ताऽइन्द्रम् ॥ ५ ॥ लोकम्पृणच्छिद्रम्पृ-
णार्थोसीदद्भुतात्वम् ॥ इन्द्राग्नीत्वाबृहस्पतिरस्मिन्मन्यो-
नावसीषदन् ॥ ६ ॥ ताऽअस्यसूददोहसुःसोमं ठु-
श्रीणन्तिपृश्नयः ॥ जन्मन्देवान् विशस्त्रिष्व-
रोचनेदिवेह ॥ ७ ॥ इन्द्रं विश्वंश्वाऽउतोवृधन्तसमुद्रव्य-
चसंगिरःरथीतमठरथीनान्वाजानां सत्पतिम्पतिम्
॥ ८ ॥ मूर्द्धाव्ययः प्रजापतिश्छन्दःशुब्रव्ययोमयन्दुच्छ-
न्दोव्विष्टुम्भोव्वयोधिपतिश्छन्दोव्विश्वकर्मोव्वयः परमे-
ष्ठीछन्दोव्वस्तोव्वयोव्विवुलंछन्दोव्वृष्णिर्व्योव्विशालन्दह-
पुरुषोव्वयस्तद्वन्दोव्व्याघ्रोव्वयोनाष्टुष्टुन्दःसिठुहोव्व-
यश्छन्दिश्छन्दःपृष्ठुवाडवयोव्वृहतीछन्दऽउक्षाव्वयःकुकुप-
छन्दऽऋषयोव्वयःसतोव्वृहतीछन्दोनुङ्गान्वयः ॥ ९ ॥
अनुङ्गान्वयःपंक्तिछन्दोधेनुव्वयोजगतीछन्दस्त्यविर्व्य-
यस्त्रिष्टुप्छन्दोदित्यवाङ्मयोव्विराट्छन्दःपञ्चाविर्व्ययोगा-

(२०६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

यत्रोच्छंदस्त्रिवत्सोव्ययऽउष्णिक्छंदःसूर्यवाङ्मयोनृषुप-
छंदालोकन्ताऽइन्द्रम् ॥ १० ॥ माच्छंदःप्रमाच्छंदः
प्रतिमाच्छंदोऽआसीन्वयश्छंदःपंक्तिश्छंदः।उष्णिक्छं
दोबृहतीछंदोनृषुपछंदोविराट्छंदोगायत्रीछंदस्त्रिष्टुप्-
छंदोजगतीछंदःपृथिवीछंदः ॥ ११ ॥ पृ-
थिवीछंदान्तरिक्षुछंदोद्यौश्छंदःसमाश्छंदोनक्षत्रा-
णिछंदोव्वाक्छंदोमनश्छंदःकृषिश्छंदोहिरण्युछन्दो
गौश्छंदोजाश्छंदोश्वच्छंदः ॥ १२ ॥ अग्निदेवता-
व्वातोदेवतासूर्योदेवताचंद्रमादेवतावसवोदेवतारुद्रादे-
वतादित्यादेवतामरुतोदेवताविश्वेदेवादेवताबृहस्पतिर्दे-
वतेन्द्रोदेवतावृहणोदेवता ॥ १३ ॥ एवुच्छंदोव्वरिव-
च्छंदःशम्भूश्छंदःपरिभूश्छंदःआश्छश्छंदोमनश्छंदो
व्यचश्छंदःसिंधुश्छंदःसमुद्रश्छंदःसरिच्छंदःककुपछं-
दस्त्रिककुपछंदःकाव्यश्छंदोऽअक्पञ्छंदोक्षरपंक्तिश्छं-

दःपदपंक्तिच्छंदोऽविष्टारपंक्तिच्छंदःशुरोघ्नजुश्छंदऽआ-
 च्छच्छंदः ॥ १४ ॥ आच्छच्छन्दःप्रच्छच्छन्दःसंय-
 च्छंदोऽवियच्छन्दोबृहच्छंदोऽरथंतरच्छंदोऽनिकायश्छं-
 दोऽविवधश्छंदोगिरिश्छंदोभ्रजश्छंदःसुठुस्तुपच्छंदोऽनुष्टु-
 पच्छंदऽएवश्छंदोऽवीरिश्छंदोऽव्ययश्छंदोऽव्ययस्कृश्छंदो-
 विष्पद्वाश्छंदोऽविशालच्छन्दोऽश्छुदिश्छंदोऽदूरोहणच्छंद-
 स्तन्द्रच्छन्दोऽअङ्गाङ्गच्छंदः ॥ १५ ॥ रश्मिनासत्या
 यस्त्यजिन्वप्रतिनाधर्मणाधर्मोचिन्वान्वित्यादिवादिवं
 जिन्वसंधिनान्तरिक्षेणान्तरिक्षंजिन्वप्रतिधिनापृथि-
 व्यापृथिवींजिन्वव्विष्टुभेनवृष्ट्यावृष्टिंजिन्वप्रवयान्हाह
 र्जिन्वानुयारात्र्यारात्रीजिन्वोशिजाव्सुभ्योव्सूजिन्व
 पप्रकेतेनादित्येभ्यऽआदित्यांजिन्वतंतुनारायः १६ ॥
 तंतुनारायस्पोषेणरायस्पोषंजिन्वसठुसर्पेणश्रुतायश्रु-
 तंजिन्वैडेनौषधीभिरोषधीर्जिन्वोत्तमेनतनूजिभिस्तनू

(२०८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

न्वव्ययोसार्धतेनाधीतंजिन्वाभिजितातेजसातेजोजि-
 न्वा ॥ १७ ॥ प्रतिपदसिप्रतिपदेत्वानुपदस्यनुपदेत्वासुम्य-
 दसिसुम्यदत्वातेजोसितेजसेत्वात्रिवृदसि ॥ १८ ॥ त्रिवृ-
 दसित्रिवृत्तत्वाप्प्रवृदसिप्रवृत्तत्वाव्विवृदसिव्विवृत्तत्वा-
 संवृदसिसंवृत्तत्वाक्रमोस्याक्रमायत्वासंक्रमोसिसंक्रमा-
 यत्त्वोत्कुमौस्युत्क्रमायत्वोत्क्रान्तिरस्युत्क्रान्त्यैरस्यु-
 त्क्रान्त्यैत्त्वाधिपतिनोर्जर्जजिन्व ॥ १९ ॥ राज्ञसिप्रा-
 चीदिग्वसंवस्तेऽदेवाऽअधिपतयोग्निर्हेतीनाम्प्रतिधृत्ता-
 त्रिवृत्वास्तोमःपृथिव्याश्चत्त्वाज्यमुक्थमव्यथायै-
 स्तब्धतुरथन्तरुसामप्रतिष्ठित्याऽअन्तरिक्षऽऋषय-
 स्त्वाप्यथमजादेवेषुदिवोमात्रयाव्वरिम्णाप्प्रथन्तुव्विध-
 र्ताचायमधिपतिश्चतेत्वासर्वेसंविदानानाकस्यपृष्ठेस्व-
 गेलोकेयजमानंचसादयंतु ॥ २० ॥ विराडसिद-
 क्षिणादिशुद्रास्तेदेवाऽअधिपतयऽइन्द्रोहेतीनाम्प्रतिधृत्ता

पंचदशस्त्वास्तोमः पृथिव्यां श्रयतु प्रउगमुक्थमव्य-
 थायैस्तभनतु बृहत्सामम्प्रतिष्ठित्याऽअन्तरिक्षऽऋषय-
 स्त्वाप्रथमजादेवेषु दिवोमात्रयाव्वरिम्णाप्रथन्तु वि-
 धुर्त्ताचायमधिपतिश्च ते त्वासर्वे संविदानानाकस्य पृष्ठे-
 स्वर्गेलोके वर्जमानं च सादयंतु ॥ २१ ॥ सुम्राडसि-
 सिप्रतीचीदिगादित्यास्ते देवाऽअधिपतयो व्वरुणो हे-
 तीनाम्प्रतिधुर्त्तासप्तदशस्त्वास्तोमः पृथिव्यां श्रयतु म-
 रुत्त्वतीयमुक्थमव्यथायैस्तभनतु व्वैरूपठसामम्प्रतिष्ठि-
 त्याऽअन्तरिक्षऽऋषयस्त्वाप्रथमजादेवेषु दिवोमात्रया-
 व्वरिम्णाप्रथन्तु विधुर्त्ताचायमधिपतिश्च ते त्वासर्वे सं-
 विदानानाकस्य पृष्ठे ॥ २२ ॥ स्वराडस्युदीचीदि-
 ङ्मरुतस्ते देवाऽअधिपतयः सोमो हेतीनाम्प्रतिधैर्त्तकवि-
 ठशस्त्वास्तोमः पृथिव्यां श्रयतु निष्कं वल्यमुक्थम-
 व्यथायैस्तभनातु व्वैराजठसामम्प्रतिष्ठित्याऽअन्तरिक्षऽ

(२१०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

ऋषयस्त्वाप्प्रथममुजादेवेषुदिवोमात्रयाव्वरिम्णाप्प्रथ-
न्तुव्विधुर्त्ताचायमधिपतिश्चुतेत्त्वासर्वेसँव्विदानानाक-
स्यपृष्ठेस्वर्गेलोकेषजमानंचसादयन्तु ॥ २३ ॥ अ-
धिपत्कचसिबृहुतीदिग्विश्वेतेदेवाऽअधिपतयोबृहस्प-
तिर्हेतुनाम्प्रतिधुर्त्तात्रिणवत्रयस्त्रिष्ठशौत्त्वास्तोमौपृथि
व्या७श्रयतां वैश्वदेवाग्निमारुतेऽउक्थेऽअव्यथायैस्तश्री
ता७शाक्ररैवतेसामनीप्प्रतिष्ठित्याऽअन्तरिक्षेऽऋषय
स्त्वाप्प्रथममुजादेवेषुदिवोमात्रयाव्वरिम्णाप्प्रथमन्तुव्वि
धुर्त्ताचायमधिपतिश्चुतेत्त्वासर्वेसँव्विदानानाकस्यपृष्ठे-
स्वर्गेलोकेषजमानंचसादयंतु ॥ २४ ॥ अयम्पुरोहरि-
केशःसूर्यैरश्मिस्तस्यैरथगृत्सश्चरथौजाश्चसेनानीग्राम-
ण्यौपुंजिकस्थलाचाक्रतुस्थलाचाप्सरसौदुङ्क्ष्वर्गःपु-
शर्वोहेतिःपौरुषेयोव्वधःप्रहेतिस्तेभ्योनमोऽअस्तुतेनो
वन्तुतेनोमृडयन्तुतेषंद्विष्मोयश्चनोद्वेष्टितमेषांजभैद-

धमः ॥ २५ ॥ अयं दक्षिणा विश्वकर्मा तस्य रथस्वन-
 श्वरथचित्रश्च सेनानी ग्रामण्यो मे न काचः सहजुन्या चाप्सु
 रसौ वा तु धानहेती रक्षां ७० सिप्रहेति स्तेभ्यो नमोऽस्तु
 ते नो वन्तु ते नो मृडयन्तु ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेषां ज-
 म्भेदधमः ॥ २६ ॥ अयम्पश्वा द्विष्य चास्तस्य-
 रथप्रोतश्चासं रथश्च सेनानी ग्रामण्यो प्रम्लोचंती चानु-
 म्लोचंती चाप्सु रसौ व्याग्न्या हेतिः सर्पाः प्रहेति स्तेभ्यो-
 नमोऽस्तु ते नो वन्तु ते नो मृडयन्तु ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वे-
 ष्टि तमेषां जम्भेदधमः ॥ २७ ॥ अयमुत्तरात्संयद्गु-
 स्तस्य ताक्ष्यश्चारिष्टनेमिश्च सेनानी ग्रामण्यौ विश्वार्ची-
 च घृताची चाप्सु रसावापो हेति र्वातुः प्रहेति स्तेभ्यो नमो
 ऽस्तु ते नो वन्तु ते नो मृडयन्तु ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि-
 तमेषां जम्भेदधमः ॥ २८ ॥ अयमुपरि । अयमुपर्य्य-
 वाग्गवसुस्तस्य सेनजिज्ञसुषेणश्च सेनानी ग्रामण्यौ उर्व-

(२१२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

शीचपूर्वचित्तिश्चाप्सरसाववस्फूर्जन्हेतिर्विद्युत्प्रहेति-
 स्तेभ्योनमोऽस्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयद्विष्मो य
 श्वनोद्वेष्टितमेषांजम्भेदध्मः ॥ २९ ॥ ॐ सुतऽऋष-
 युःप्रति ॥ ३० ॥ मंत्रोक्ताऋषयस्तृप्यन्ताम् ॥
 (वंशानां ब्रुवणम्) अथवर्ठशःसमानमासाञ्जीवीपु-
 त्रात्साञ्जीवीपुत्रोमाण्डूकायनेर्माण्डूकायनिर्माण्डव्या-
 न्माण्डव्यःकौत्सात्कौत्सोमाहित्थेर्माहित्थिर्व्यामकक्षा-
 यणाद्रामकक्षायणोव्यात्स्याद्वात्स्यःशण्डिल्याच्छु-
 ण्डिल्यःकुश्रेःकुश्रिर्यज्ञवचसोराजस्तंवायनाद्यज्ञवचा
 राजस्तंवायनस्तुरात्कावषेयात्तुरःकावषेयःप्रजापतेःप्र
 जापतिर्ब्रह्मणोब्रह्मस्वयंभुर्ब्रह्मणेनमः ॥ वंशोक्ताऋषय-
 स्तृप्यन्ताम् १ अथवर्ठशस्तदिदंवयर्ठशोर्पणाय्याच्छौ-
 र्पणाय्योगौतमाद्गौतमोवात्स्याद्वात्स्योव्यात्स्याच्चपा-
 राशर्य्याच्चपाराशर्य्यऽसांकृत्याच्चभारद्वाजाच्चभारद्वाज-

ऽऔदवाहेश्वशाण्डिल्याच्चशाण्डिल्योवैजवापाच्चगौत-
माच्चगौतमोवैजपायनाच्चवैष्टपुरेयाच्चवैष्टपुरेयःशा-
ण्डिल्याच्चरौहिणायनाच्चरौहिणायनःशौनकाच्चात्रेया-
च्चरैभ्याच्चैरभ्यःपौतिमाष्यायणाच्चकौण्डिन्यायनाच्च-
कौण्डिन्यायनःकौण्डिन्यात्कौण्डिन्यःकौण्डिन्यात्कौ-
ण्डिन्यःकौण्डिन्याच्चाग्निवेश्याच्च ॥ २ ॥ अग्निवेश्यऽ-
सैतवात्सैतवःपाराशर्य्यात्पाराशर्य्योऽजातूकर्ण्याज्जातू-
कर्ण्योभारद्वाजाद्भारद्वाजोभारद्वाजाच्चासुरायणाच्चगौत-
माच्चगौतमोभारद्वाजाद्भारद्वाजोवैजपायनाच्चवैजपाय-
नःकौशिकायनेःकौशिकायनिर्घृतकौशिकादृतकौ-
शिकःपाराशर्य्यायणात्पाराशर्य्यायणःपाराशर्य्यात्पा-
राशर्य्योऽजातूकर्ण्याज्जातूकर्ण्योभारद्वाजाद्भारद्वाजोभार-
द्वाजाच्चासुरायणाच्चयास्काच्चासुरायणास्त्रैवणैस्त्रैवणिरौ-
पजंघनेरौपजंघनिरासुरेरासुरिर्भारद्वाजाद्भारद्वाजऽआ-

(२१४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

त्रेयात् ॥ ३ ॥ आत्रेयात् आत्रेयोमांटेमांटीगौतमाद्गौत-
मोगौतमाद्गौतमोव्वात्स्याद्वात्स्यः शाण्डिल्याच्छांडि-
व्यः कैशोर्यात्काप्यात्कैशोर्यः काप्यः कुमारहारिता-
त्कुमारहारितोगालवाद्गालवोव्विदर्भीकौण्डिन्याद्विद-
र्भीकौण्डिन्योव्वत्सनपातोवाभ्रवाद्वत्सनपाद्वाभ्रवः प-
थः सौभरात्पंथाः सौभरोऽयास्यादाङ्गिरसादयास्यआ-
ङ्गिरसऽआभूतेत्स्वाष्टादुभूतिस्त्वाष्टोव्विश्वरूपात्त्वाष्टा-
तव्विश्वरूपस्त्वाष्टोऽश्विभ्यामश्विनौदधीचआथर्वणाद-
ध्यङ्काथर्वणादैवादुथर्वादौवोमृत्योः प्राध्वठुसनान्मृत्युः
प्राध्वठुसनः प्राध्वठुसनात्प्राध्वठुसनऽएकषुरेकर्षिर्वि-
प्रजित्तेर्विप्रजित्तिर्व्यष्टेर्व्यष्टिः सनारोः सनारुः सनात-
नात्सनातनः सनगात्सनगः परमेष्ठिनः परमेष्ठीब्रह्मणो-
ब्रह्मस्वयंभुब्रह्मणेनमः । वंशोक्ताऋषयस्तृप्यंताम् ॥
॥ ४ ॥ अथव्वठुशस्तदिद्वयठुशौर्षणाय्वाच्छौर्ष-

णायोगौतमाद्रौतमोव्वात्स्याद् व्यात्स्योवात्स्याच्चपा-
 राशर्ष्याच्चपाराशर्य्यः सांकृत्याच्चभारद्वाजाच्चभारद्वाज
 औदवाहेश्वशाण्डिल्याच्चशाण्डिल्योवैजवापाच्चगौत-
 माच्चगौतमोव्वैजवापायनाच्चव्वैष्टपुरेयाच्चव्वैष्टपुरेयः-
 शाण्डिल्याच्चरौहिणायनाच्चरौहिणायनःशौनकायाच्च
 जैवंतायनाच्चरैभ्याच्चरैभ्यःपौतिमाष्यायणाच्चकौण्डि-
 न्यायनाच्चकौण्डिन्यायनःकौण्डिन्याभ्यांकौण्डिन्य-
 ऽऔर्णवामेभ्यऔर्णवामाःकौण्डिन्यात्कौण्डिन्यः
 कौण्डिन्यात्कौण्डिन्यःकौण्डिन्याच्चाग्निवेश्याच्च ॥
 ॥ ५ ॥ आग्निवेश्यःसैतवात्सैतवःपाराशर्ष्यात्पा-
 राशर्य्योजातुकर्ण्यज्जातुकर्ण्योभारद्वाजाद्भारद्वाजो-
 भारद्वाजाच्चासुरायणाच्चगौतमाच्चगौतमोभारद्वाजाद्भार-
 र्द्वाजोवलाकाकौशिकाद्वलाकाकौशिकः काषायणा-
 त्काषायणःसौकरायणात्सौकरायणस्त्रैवणस्त्रैवणिरौ-

(२१६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

पजंघनेरौपजंघनिःसायकायनात्सायकायनःकौ-
शिकायनेःकौशिकायनिर्घृतकौशिकाद्घृतकौशिक-
ःपाराशुर्यायणात्पाराशुर्यायणःपाराशुर्यात्पाराश-
ुर्योऽजातूकर्ण्याजातूकर्ण्योभारद्वाजाद्भारद्वाजोभार-
द्वाजाच्चासुरायणाच्चासुरायणस्त्रैवणेस्त्रैवणिरौ-
पजंघनेरौपजंघनिरासुरेरासुरिर्भारद्वाजाद्भारद्वाजोऽ-
आत्रेयात् ॥ ६ ॥ आत्रेयादात्रेयोमाण्डेर्माण्डिर्गौत-
माद्गौतमोगौतमाद्गौतमोव्वात्स्याद्वात्स्यः शाण्डिल्या
च्छाण्डिल्यःकैशोर्यात्काप्यात्कैशोर्यःकाप्यःकुमार
हारितात्कुमारहारितोगुलवाद्गुलवोव्विदभीर्कौण्डि-
न्याद्विदभीर्कौण्डिन्योव्वत्सनपातोवाभ्रवाद्भत्सनपाद्वा
भ्रवःपथःसौभरात्पंथाःसौभरोयास्यादांगिरासुदया-
स्यआंगिररसआभूतेस्त्वाष्ट्रादुभूतिस्त्वाष्ट्रोव्विश्वरूपा
त्त्वाष्ट्राद्विश्वरूपस्त्वाष्ट्रोव्विभ्यामश्विनौदधीचआथर्व-

णाद्ध्यङ्कार्थवर्णोदैवादुथर्वादैवोमृत्योः प्राध्वर्त्तुसना-
 न्मृत्युप्राध्वर्त्तुसनात्प्राध्वर्त्तुसनऽएकपरेकपिर्विप्रजित्ते
 विप्रजित्तिर्व्यष्टेर्व्यष्टिःसनारोःसनारुःसनातुनात्सना
 तुनःसनगात्सनगःपरमेष्ठिनःपरमेष्ठीब्रह्मणोब्रह्मस्वयं
 भुब्रह्मणेनमः॥वंशोक्ताऋषयस्तृप्यन्ताम् ॥ ७॥ अथ-
 व्यर्त्तुशस्तदिदं वयं भारद्वाजीपुत्राद्भारद्वाजीपुत्रोव्या-
 त्सीमांडवीपुत्राद्वात्सीमांडवीपुत्रःपाराशरीपुत्रात्पारा-
 शरीपुत्रोगार्गीपुत्राद्गार्गीपुत्रःपाराशरीकौंडिनीपुत्रात्-
 पाराशरीकौंडिनीपुत्रोगार्गीपुत्राद्गार्गीपुत्रोगार्गीपुत्रा-
 द्गार्गीपुत्रोवाडेयीपुत्राद्वाडेयीपुत्रोमौषिकीपुत्रान्मौषि-
 कीपुत्रोहारिकर्णीपुत्राद्धारिकर्णीपुत्रोभारद्वाजीपुत्राद्भार-
 रद्वाजीपुत्रःपैङ्गीपुत्रात्पैङ्गीपुत्रःशौनकीपुत्राच्छौन-
 कीपुत्रः ॥ ८ ॥ काश्यपीवालाक्यामाठरीपुत्रात्
 काश्यापीवालाक्यामाठरीपुत्रःकौत्सीपुत्रात्कौत्सीपु-

त्रौवौधीपुत्राद्रौधीपुत्रःशालङ्कायनीपुत्राच्छालङ्काय-
 नीपुत्रोव्वार्षगणीपुत्राद्धार्षगणीपुत्रोगौतमीपुत्राद्गौतमी-
 पुत्रऽआत्रेयीपुत्रादात्रेयीपुत्रोगौतमीपुत्राद्गौतमीपुत्रोव्वार-
 त्सीपुत्राद्वात्सीपुत्रोभारद्वाजीपुत्राद्भारद्वाजीपुत्रःपारा-
 शरीपुत्रात्पाराशरीपुत्रोव्वार्कारुणीपुत्राद्वाकारुणी-
 पुत्रऽअर्तभागीपुत्रादार्तभागीपुत्रःशौङ्गीपुत्राच्छौङ्गी-
 पुत्रःसांस्कृतीपुत्रात्सांस्कृतीपुत्रः ॥ ९ ॥ आलंबीपु-
 त्रादालंबीपुत्रऽआलंबायनीपुत्रादालंबायनीपुत्रो-
 जायन्तीपुत्राज्जायन्तीपुत्रोमांडूकायनीपुत्रान्मांडू-
 कायनीपुत्रोमांडूकीपुत्रान्मांडूकीपुत्रःशांडिलीपुत्रा-
 च्छांडिलीपुत्रोरुथीतरीपुत्राद्गुथीतरीपुत्रःकौचिकी-
 पुत्राभ्यांकौचिकीपुत्रोवैदभृतीपुत्राद्वैदभृतीपुत्रोभालु-
 कीपुत्राद्भालुकीपुत्रःप्राचीनयोगीपुत्रात्प्राचीनयोगी-
 पुत्रःसांजीवापुत्रात्सांजीवापुत्रःकार्शकेयीपुत्रात्कार्श-

केयीपुत्रः ॥ १० ॥ प्राश्रीपुत्रादासुरीवासिनः प्राश्री
 पुत्रासुरायणादासुरायणआसुरेरासुरिर्याज्ञवल्क्याद्या
 ज्ञवल्क्यउद्दालकादुद्दालकोरुणादुरुणउपवेशेरुपवेशिः
 कुश्रेः कुश्रिर्वाजश्रवसोवाजश्रवाज्जिह्वावतोवाध्योगा-
 जिह्वावान्वाध्योगोसिताद्वार्षगणादुसितोव्वार्षगणो-
 हरितातकुश्यपाद्धरितः कुश्यपः शिल्पातकुश्यपाच्छि-
 ल्पः कुश्यपः कुश्यपात्रैध्रुवेः कुश्यपोनैध्रुविर्वाचोव्वग-
 म्भिण्याअम्भिण्यादित्यादादित्याविमानिशुकलानि-
 युजूः पिब्वजसनेयेनयाज्ञवल्क्येनाख्यायन्ते ॥ ११ ॥
 वंशोक्ताऋषयस्तृप्यन्ताम् । इमावेवगौतमभारद्वाजाव-
 युमेवगौतमोयंभारद्वाजइमावेवव्विश्वामित्रजमदग्नीअयु-
 मेवव्विश्वामित्रोयंजमदग्निरिमावेवव्वसिष्ठकश्यपावयु-
 मेवव्वसिष्ठोयंकश्यपोव्वगेवात्रिर्वाचाह्यन्नमद्यतेतिहवे-
 नामैतद्यदुत्रिरितिसर्वस्यात्ताभवतिसर्वमस्यान्नम्भव-

(२२०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

तियऽएवँवेद ॥ १२ ॥ ब्राह्मणोक्ता ऋषयस्तृप्थंताम् ।
 ॐ तत्सवितुरिति चतुर्वारं गायत्रीं पठेत् । इति प्रति
 वंशवंशोक्तानामृषीणां तर्पणम् । ततः सर्वे ॐ विर-
 ताः स्म इति सकृदुच्चैर्ब्रूयुः ॥

॥ अथाध्ययनक्रमः ॥

अध्यायाः ॥ ॐ इषेत्वोर्जेत्वावायवस्थदेवोवःसविताप्रा
 पयतुश्रेष्ठतमायकर्मणऽआप्यायध्वमध्याऽइन्द्रायभाग
 म्प्रजावतीरनमीवाऽअयक्ष्मामावस्तेनऽईशतुमाघशर्तु
 सोध्रुवाऽअस्मिन्गोपतौस्यातबुर्हार्थजमानस्यपशून्-
 पाहि ॥ १ ॥ कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्रयेत्वाजुष्टंप्रोक्षा-
 मि॥वेदिरसिबुर्हिषत्वाजुष्टंप्रोक्षान्निबुर्हिरसिस्तुग्भ्यस्त्वा
 जुष्टंप्रोक्षामि ॥ २ ॥ समिधाग्निं दुवस्यतघृतैर्बोधयता
 तिथिम् ॥ अस्मिन्नुहव्याजुहोतन ॥ ३ ॥ एदमग-
 न्मदेवयजनं पृथिव्यायत्रदेवासोऽअजुषन्तुविश्वेऽऋक्सु

माभ्यां॑ सुन्तरन्तोयजुर्भीरायस्पोषेणसमिषामदेमऽइ
माऽआपःशमुमेसन्तुदेवीःओषधेत्रायस्वस्वधितेमैर्नठ-
हिठसीः ॥ ४ ॥ अग्नेस्तनूरसिब्विष्णवेत्वासोम-
स्यतनूरसिब्विष्णवेत्वातिथेरातिथ्यमसिब्विष्णवेत्वा-
श्येनायत्वासोमभृतेविष्णवेत्वाग्रयैत्वारायस्पोषदेवि-
ष्णवेत्वा ॥ ५ ॥ देवस्यैत्वासवितुःप्रसवेऽश्विनो-
ब्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्याम् ॥ आददेनार्यसिद्धमहठ-
रक्षसांग्रीवाऽअपिक्वतामि॥ यवोसिचवयास्मद्वेषाचव-
यारातीः ॥ दिवेत्वान्तरिक्षायत्वापृथिव्यैत्वाशुन्धन्तां-
लोकाःपितृषदनाःपितृषदनमसि ॥ ६ ॥ वाचस्पतये
पद्मस्ववृष्णोऽअठशुभ्यांगमस्तिपूतःदेवोदेवेभ्यःपवस्व
येषाभागोऽसि ॥ ७ ॥ उपयामगृहीतोऽसिआदित्ये-
भ्यस्त्वाविष्णोऽउरुगायैषतेसोमस्तुठरक्षस्वमात्वादभन
॥ ८ ॥ देवसवितुःप्रसुवयज्ञं प्रसुवयज्ञपतिंभगाय

(२२२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

दिव्यो गंधर्वः केतुपूः केतनः पुनातु वाचस्पतिर्वाजिनः
स्वदतु स्वाहा ॥ ९ ॥ अपो देवामधुमतीरगृभ्णं नृज-
स्वतीराजस्वश्चितानाः ॥ याभिर्मित्रावरुणावभ्यषिच-
न्याभिरिन्द्रमनयन्नत्यरातीः ॥ १० ॥ संजानः
प्रथमं मनस्तत्त्वाय सविता धियः अग्ने ज्योतिर्निचाष्यष्ट
थि च याऽअध्या भरत ॥ ११ ॥ दृशानोरुक्मऽउर्व्या
व्यद्यौददुर्मर्षमायुः श्रियेरुचानः अग्निर्मृतोऽअभवद्-
योभिर्षदेनद्यौरजनयतसुरेताः ॥ १२ ॥ मयि गृह्णा
म्यग्रेऽअग्निर्ऋतयस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय मामु
देवताः सचंताम् ॥ १३ ॥ ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवा
सिध्रुवंशो निमासीदसाधुया ॥ उरव्यस्य केतुं प्रथमं जु-
षाणाऽअश्विना ध्वर्यूसादयतामिहत्वा ॥ १४ ॥ अ-
ग्ने जातान् प्रगुदनः सुपत्नान् प्रत्यजातान् नुदजातवेदः अ-
धि नो ब्रूहि मुमनाऽअहेडंस्तव स्याम शर्मस्त्रिवरुथ उद्गौ ॥

॥ १५ ॥ नमस्तेरुद्रमन्यवऽउतोतुऽइषवेनमः॥ बाहु-
भ्यामुततेनमः॥ १६ ॥ अस्मन्नूर्जपर्वतेशिथिया-
णामद्वयऽओषधीभ्योवनस्पतिभ्योऽअधिसम्भृतं पर्व-
तान्ऽइषमूर्जधत्तमरुतः॥ सठरराणाऽअश्मस्तेक्षुतम-
यितुर्गर्गद्विष्मस्तुते शुगृच्छतु ॥ १७ ॥ व्याजश्चमे प्रपु-
वश्चमे प्रयतिश्चमे प्रसितिश्चमे धीतिश्चमे क्रतुश्चमे स्वरश्चमे
श्लोकश्चमे श्रावश्चमे श्रुतिश्चमे ज्योतिश्चमे स्वश्चमे युज्ञेन क-
ल्पंताम् ॥ १८ ॥ स्वाद्रीत्वा स्वादुना तीव्रांती त्रिणामृ-
तामृतेन मधुमंती मधुमता सृजामि सठसोमेन सोमोऽ-
स्युश्चिभ्यां पच्यस्व सरस्वत्य पच्यस्वऽइन्द्राय सुत्राम्णे प-
च्यस्व ॥ १९ ॥ क्षुत्रस्युषो निरसि क्षुत्रस्युनाभिरसि
मात्वा हिंसीन्मामा हिंसीः ॥ २० ॥ इमं मे वरु-
णश्रुधी हवमद्या च मृडय त्वाम वसपुरा च के ॥ २१ ॥
तेजोऽसि शुक्रममृतमायुष्याऽआयुमे पाहि ॥ देवस्य त्वास

(२२४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

वितुःप्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यामाददे २२॥
हिरण्यगर्भःसमवर्तताग्रेभूतस्यजातःपतिरेकऽआसी-
त् ॥ सदाधारपृथिवीद्यामुतेमांकस्मैदेवायंहविषाव्विधे-
म ॥ २३ ॥ अश्वस्तूपुरोगोमृगस्तेप्राजापत्याः ॥ कृ-
ष्णग्रीवऽअग्नेयोरुराटंपुरस्तात्सारस्वतीमेष्यधस्ताद्ध-
न्वोराश्विनावधोरामौबाह्वोःसौमापूष्णःश्यामोना-
भ्याःसौषयामौश्वेतश्चकृष्णश्चपार्श्वयोत्वाष्टौलोमश-
सकथौसुकथ्योर्वीयव्यःश्वतःपुच्छऽइंद्रायस्वपस्यायवैह-
द्रैष्णवोवामुनः ॥ २४ ॥ शादंदुद्धिरवकांदन्तमुलै-
र्मृदुंवस्वैस्तेगान्ददठःपूाभ्याःसरस्वत्याऽअग्रजिह्वंजि-
ह्वायाऽउत्सादमवक्रन्देनुतालुवाजठःहनुभ्यामपआस्येनु
वृषेणमाण्डाभ्यामादित्यांश्मश्रुभिःपंथानंभुभ्यांद्यावा-
पृथिवीवतोभ्यांविद्युतंकुनीनकाभ्याःशुक्लायस्वाहाकृ-
ष्णायस्वाहापार्याऽणिपक्ष्माप्यवार्षाऽइक्ष्वाऽवार्षाणि

पक्ष्माणिपार्थाऽद्भुतवः ॥ २५ ॥ अग्निश्चपृथिवीच-
सन्नतेतेमेसन्नमतामुदोवायुश्चांतरिक्षंचसन्नतेतेमेसन्नम-
तामुदऽआदित्यश्चद्यौश्चसन्नतेतेमेसन्नमतामुदऽआपश्चव-
रुणश्चसन्नतेतेमेसन्नमतामुदः ॥ सप्तसुठुसदोअष्टमीभूत-
साधनीसकामा २ ॥ ५अध्वनस्क्रुरुसंज्ञानमस्तुमेऽमु-
ना ॥ २६ ॥ समास्त्वामऽऽहुतवोवर्धयन्तुसंवत्स-
राऽऽऋषयोयानिसत्यासंदिव्येनदीदिहिरोचनेनविश्वा-
ऽआभाहिप्रदिशश्चतस्रः ॥ २७ ॥ होतायक्षतुसमिधे
न्द्रमिडस्पदेनाभापृथिव्याऽअधि॥ द्विवोवर्ष्मन् समि-
ध्यतुऽओजिष्ठश्चर्षणीसहवित्वाज्यस्यहोतुर्यज ॥ २८ ॥
समिद्धोऽअञ्जकृदरमतीनाघृतमग्रेमधुमतपिन्वमानः
॥ वाजीवहन्वाजिनंजातवेदोदेवानांविक्षिप्रियमासुध-
स्थम् ॥ २९ ॥ देवसवितुःप्रसुवयुज्ञप्रसुवयुज्ञपति-

(२२६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

भगायदिव्योर्गंधर्वः केतुपूः केतव्रः पुनातु वाचस्पतिर्वा-
जव्रः स्वदतु ॥ ३० ॥ सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सु-
हस्रपात् ॥ सभूमिर्ऋतुर्वर्तस्पृत्वात्यंतिष्ठदशाङ्गुलम् ॥
॥ ३१ ॥ तदेवाग्निस्तदादित्यस्तद्वायुस्तदुचंद्रमाः ॥
तदेव शुक्रं तद्ब्रह्म ताऽआपः स प्रजापतिः ॥ ३२ ॥ अस्या-
जरांसो दमामुरित्राऽअर्चद्धमासोऽअग्रयः पावकाः ॥
श्रुतीचर्यः श्वात्रासो भुरण्यवो वनर्षदो वायवोनसो माः ॥
॥ ३३ ॥ यजाग्रतो दूरमुदैति दैवं तदुत्तमस्य तथैवेति ॥
दूरद्भूमञ्ज्योतिषां ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पम-
स्तु ॥ ३४ ॥ अपेतो यंतु पणयोऽसुम्ना देवपीयवः ॥
अस्य लोकः सुतावतः ॥ द्युभिरहो भिरुभिर्युक्तं यमोद-
दा त्ववसानं मस्मै ॥ ३५ ॥ ऋचं वाचं प्रपद्ये मनो यजुः प्र-
पद्ये सामं प्राणं प्रपद्ये चक्षुः श्रोत्रं प्रपद्ये वागो जं सहो जाम-
यिं प्रणापानौ ॥ ३६ ॥ देवस्य त्वासवितुः प्रसवेऽश्वि

नोर्बाहुभ्यांपुष्णोहस्ताभ्याम् ॥ आददेनारिरसि ॥ ३७ ॥
 देवस्यत्वासवितुः प्रसवेशिनोर्बाहुभ्यांपुष्णोहस्ताभ्या-
 म् ॥ आददेऽदित्यैरास्त्रांसि ॥ ३८ ॥ स्वाहाप्राणेभ्यः
 साधिपतिकेभ्यः ॥ पृथिव्यैस्वाहाऽअग्नयेस्वाहाऽ
 न्तरिक्षायस्वाहा ॥ वायवेस्वाहादिवेस्वाहासूर्यायस्वा-
 हा ॥ ३९ ॥ ईशावास्यमिदं सर्वं यत्किंच जगत्या-
 जगत् ॥ तेन त्यक्तेन भुजीथामागृधुः कस्यस्विद्धनम् ॥
 ॥ ४० ॥ हिरण्यमेनपात्रेणसुत्यस्यापिहितमुमुखम् ॥ यो
 सावादित्येपुरुषोऽसौऽसावहम् १ ॐ ३ खं ब्रह्म ।
 अध्यायोक्ताऋषयस्तृप्यन्ताम् ॥

अथ शतानि ॥ ॐ इषेत्वोजेत्वा ० ॥ १ ॥ परिते-
 धन्वनो हेतिरस्मान् वृणक्तु विश्वतः ॥ अथोचऽइषुधिस्त-
 वारे अस्मन्निधेहितम् १६ । १२ ॥ २ ॥ अग्नेन यं सु-
 पथारुयेऽम्मान्विश्वानि देववयुनानि विद्वानागुयोध्यः

(२२८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

स्मज्जुहुराणमेनोभूयिष्ठातेनमऽरक्तिविधेम ५ । ३६ ॥
३ ॥ उपयामगृहीतोसिसुशर्मासिसुप्रतिष्ठानोबृहदुक्षा-
यनमः॥विश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यःषतेयोनिर्विश्वेभ्यस्त्वा-
देवेभ्यः८ । ८ ॥ ४ ॥ सोमस्यत्विषिरसितवेवमेत्वि-
षिर्भूयात्तमृत्योःपाहिऽओजोसिसहोस्यमृतमसि १० ।
५ । ५ ॥ परस्याऽअधिसंवतोवराँ २ ॥ ५अभ्यातर ॥
यत्राहमस्मिताँ २ ॥ ५अव ११ । ७१ ॥ ६ ॥ अ-
न्न्यावोऽअन्न्यामवत्वन्न्यान्यस्याऽउपावत ॥ ताःस-
र्वीःसंविदानाऽइदमेप्रावतावचः१२ । ८८ ॥
॥ ७ ॥ राह्यसिप्राचीदिक्विराडसिदक्षिणादिक्-
सुम्राडसिप्रतीचीदिक्स्वराडस्युदाचीदिगधिपत्न्या-
सिबृहतीदिक् १४ । १३ ॥ ८ ॥
नमोहिरण्यवाहवेसेनान्यदिशांचपतयेनमोनमोवृक्षे-
भ्योहरिकेशेभ्यःपशूनांपतयेनमोनमःशृण्विजराय-

त्विषीमतेपथीनाम्पतयेनमोनमोहरिकेशायोपवीतिने
 पुष्टानांपतयेनमोनमोबभ्लुशाय १६ । १७ ॥ ९ ॥ इंद्रे
 मंप्रतरानयसजातानामसद्रुशीसमेनंवर्चसासृजदेवानां
 भागदाऽअसत् १७ । ६१ ॥ १० ॥ इमौतेपक्षाव-
 जरौपतत्रिणौषाभ्याथंरक्षाथंस्यपहथंस्यग्रेताभ्यांप-
 तेमसुकृतामुलोकंषत्रऽक्रपषोजग्मुःप्रथमजाऽपुराणाः
 १८ । ६२ ॥ ११ ॥ अन्नात्परिश्रुतोरसंब्रह्मणा०
 १९ । ७६ ॥ १२ ॥ अश्विनातेजसाचक्षुःप्राणेन
 सरस्वतीवीर्यम् ॥ वाचेन्द्रोबलेनेन्द्रायदधुरिन्द्रियम्
 २० । ८० ॥ १३ ॥ पृथिव्यैस्वाहान्तरिक्षायस्वा-
 हादिवेस्वाहासूर्यायस्वाहाचंद्रायस्वाहानक्षत्रेभ्यःस्वा-
 हापृथ्वीभ्यःस्वाहावनस्पतिभ्यःस्वाहापरिप्लावेभ्यःस्वा-
 हाचराचरेभ्यःस्वाहासरीसृपेभ्यःस्वाहा २२ । २९ ॥
 १४ ॥ प्रजापतयेचवायवेचगोमृगोवरुणायारुण्योमेषो

(२३०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

सुमायकृष्णोमनुष्यराजायमर्कटः शार्दूलारोहिदृष-
भायगवयीक्षिप्रश्येनायवर्तिकानीलङ्गोऽह्मिः समुद्रा-
यशिशुमारोहिमवतेहस्ती २४।३०॥ १५॥ तेऽस्यस्यो-
षणेदिव्येनयोनाउषासानक्ता ॥ इमंयज्ञमवतामध्वरं-
२७। १७॥ १६॥ तन्नपात्पथऽऋतस्यवानान्म-
ध्वासमञ्जनस्वदयासुजिह्वमन्मानिधीभिरुतयज्ञमृध-
नदेवत्राचकृष्णह्यध्वरं २९।२६॥ १७॥ अयमि-
हप्रथमोधायािधातृभिर्होतायजिष्ठोऽध्वरेश्वीर्ज्यः सम-
प्रवानोभृगवोविरुरुचुर्वनेषुचित्रंविभ्वंविशेविशे ३३।
६॥ १८॥ अनुनोऽद्यानुमतिर्यज्ञदेवेषुमन्यतामअ-
ग्निश्चहव्यवाहनोभवतंदाशुपेमयः ॥ १९॥ इयत्यग्रऽआ-
सीन्मुखस्यतेद्यशिरोराध्यासंदेवयजनेपृथिव्याऽमुखा-
यत्वामुखस्यत्वाशीर्ष्णे ३७।५॥ २०॥

अथ कण्डिकाः ॥ व्रतमुपैख्यम् ॥ १ ॥ सर्वैक

पालान्यवान्यतरऽउपदधाति ॥ २ ॥ सर्वैस्तु च संमा-
 र्षि ॥ ३ ॥ हिङ्कृत्यान्वाह ॥ ४ ॥ सर्वैप्रवरायाश्चा-
 वयति ॥ ५ ॥ ऋतुवोहवैदेवेषु यज्ञे भागमीषिरे ॥ ६ ॥
 सवैपुर्णशाखया बवत्सानपाकरोति ॥ ७ ॥ मुनवेहवैप्रा-
 तः ॥ ८ ॥ सयत्राह ॥ ९ ॥ सुसयद्रा इतश्चेतश्च
 संभ्रुन्ति ॥ १० ॥ उद्धृत्याहवनीयम्पूर्णाहुतिं जुहोति ॥
 ॥ ११ ॥ सूर्यो हवाऽअग्निहोत्रम् ॥ १२ ॥ अथ हुते
 ऽग्निहोत्रम् उपतिष्ठते ॥ १३ ॥ प्रजापतिर्हव्याऽइदम्-
 ग्रऽएकऽएवास ॥ १४ ॥ पित्रामहाद्विषाहवैदेवावृ-
 त्तञ्जुहोति ॥ १५ ॥ देवयजनं जोषयन्ते ॥ १६ ॥ दुक्षि-
 णेनाहवनीयं प्राचीनग्रीविकृष्णाजिनेऽउपस्तृणाति ॥
 ॥ १७ ॥ सप्तपदान्यनुनिष्क्रामति ॥ १८ ॥ शिरो-
 व्वेयज्ञस्यातिथ्यं बाहुप्रायणीयोदनीयौ ॥ १९ ॥ तद्यु-
 ष्षपूर्वाध्वाँव्वर्षिष्ठस्थूणराजोभवति ॥ २० ॥ उदरमे-

(२३२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

वास्यसदः ॥ २१ ॥ अभिमादत्ते ॥ २२ ॥ तद्यु-
त्रैतत्प्रवृत्तो होता होतृपदनऽउपविशति ॥ २३ ॥ प्रजा-
पतिर्वै प्रजाः ससृजानोरिरिचानऽइमामन्यत ॥ २४ ॥
प्राणो हव्याऽअस्योपाशुः ॥ २५ ॥ चक्षुषी हव्याऽ
अस्य शुक्रामन्थिनौ ॥ २६ ॥ भक्षयित्वासमुपहृताः
स्मृद्द्युक्त्वोत्तिष्ठति ॥ २७ ॥ मनो हवाऽअस्य सविता ॥
॥ २८ ॥ आदित्येन चरुणो दयनीयेन प्रचरती ॥ २९ ॥
प्रजापतिर्वाष्पयुदठशुः ॥ ३० ॥ देवाश्च वा असुरा-
श्च ॥ ३१ ॥ अथ स्रुवञ्चाज्यविलापनीं चादाय ॥ ३२ ॥
अरण्योरग्नीसमारोह्य ॥ ३३ ॥ केशवस्य पुरुषस्य ॥
॥ ३४ ॥ आग्नेयोष्ठा कपालः पुरोडाशो भवति ॥ ३५ ॥
असद्वाऽइदमग्र आसीत् ॥ ३६ ॥ प्रजापतिरग्निरूपा-
प्यभ्यधारयत् ॥ ३७ ॥ द्वितीयम् एतद्वै देवाऽअब्रुवन् ॥
॥ ३८ ॥ अथैनमुत हस्तु न त्येव ॥ ३९ ॥ पर्णकषा-

युनिष्पक्वाऽएताऽआपोभवन्ति ॥ ४० ॥ भूयाऽसिह-
 वीऽषिभवन्ति ॥ ४१ ॥ रुक्मम्प्रतिमुञ्चविभर्त्ति ॥
 ॥ ४२ ॥ व्वनीवाह्येताग्निंविभ्रदित्याहुः ॥ ४३ ॥
 गार्हपत्यंचेप्यन्पलाशशाखयाव्युद्धति ॥ ४४ ॥
 अथातो नैर्ऋतिर्हरन्ति ॥ ४५ ॥ चितोगार्हपत्योभ-
 वति ॥ ४६ ॥ आत्मन्यग्निं गृह्णीतेचेप्यन् ॥ ४७ ॥
 कूर्म्ममुपदधाति ॥ ४८ ॥ प्राणभृत उपदधाति ॥
 ॥ ४९ ॥ द्वितीयांचितिमुपदधाति ॥ ५० ॥ तृती-
 यांचितिमुपदधाति ॥ ५१ ॥ चतुर्थींचितिमुपदधाति
 ॥ ५२ ॥ पंचमींचितिमुपदधाति ॥ ५३ ॥ ना-
 कसुद उपदधाति ॥ ५४ ॥ ऋतुव्या उपदधाति ॥
 ॥ ५५ ॥ अथातः शत रुद्रियं जुहोति ॥ ५६ ॥ उप-
 वसथीवेहन् प्रातरुदित आदित्ये ॥ ५७ ॥ अथातो वै-
 श्वानरं जुहोति ॥ ५८ ॥ अथातो राष्ट्रभृतो जुहोति ॥

(२३४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

॥ ५९ ॥ अथातःपयोव्रततायै ॥ ६० ॥ अग्निरेष-
पुरस्ताच्चीयते ॥ ६१ ॥ प्रजापतिःस्वर्गलोकमजिगा-
११सत् ॥ ६२ ॥ प्राणोगायत्री ॥ ६३ ॥ प्रजापतिं-
व्विष्वस्तम् ॥ ६४ ॥ तस्यवाएतस्याग्नेः ॥ ६५ ॥
अथहैतेरुणे ॥ ६६ ॥ सँवत्सरोवैषज्ञःप्रजापतिः ॥
॥ ६७ ॥ त्रिहवैषुरुपोजायते ॥ ६८ ॥ व्याग्धवा-
एतस्याग्निहोत्रस्याग्निहोत्री ॥ ६९ ॥ उद्दालकोद्वा-
रुणिः ॥ ७० ॥ उर्वशीहाप्सराः ॥ ७१ ॥ भृगुर्ह-
वैवारुणिः ॥ ७२ ॥ पशुर्वधेनयजते ॥ ७३ ॥ तद्य-
थाहवै ॥ ७४ ॥ अयंवैषज्ञोयोषंपवते ॥ ७५ ॥ स-
मुद्रंवाएतेप्रचरन्ति ॥ ७६ ॥ यद्वालुके ॥ ७७ ॥
दीर्घसत्रुर्धवाएतउपयन्ति ॥ ७८ ॥ तदादुर्यदेषदी-
र्घसत्री ॥ ७९ ॥ सोमोवैराजायज्ञःप्रजापतिः ॥ ८० ॥
व्विश्वरूपँवैत्वाष्टमिन्द्रोहन् ॥ ८१ ॥ इन्द्रस्यवैषत्र ॥

॥ ८२ ॥ एतस्माद्वैयज्ञात्पुरुषोजायते ॥ ८३ ॥
 ब्रह्मौदनंपचति ॥ ८४ ॥ प्रजापतिर्देवेभ्योयज्ञान्व्या-
 दिशत् ॥ ८५ ॥ प्रजापतेरक्षयस्ययत् ॥ ८६ ॥ उत्तमं
 प्रजापतिरकामयत् ॥ ८७ ॥ अथप्रातर्गोतमस्य ॥
 ॥ ८८ ॥ पुरुषोहनारायणोकामयत् ॥ ८९ ॥ ब्रह्म
 वैस्वयंभुतपोतप्यत् ॥ ९० ॥ अथास्मैस्मशानंकुर्व
 तिद्यौःशान्तिः ॥ ९१ ॥ देवाहवैसत्रंनिषेदुः ॥ ९२ ॥
 अथातोरोहिणोजुहोति ॥ ९३ ॥ सवैतृतीयेहन् ॥
 ॥ ९४ ॥ द्रयाहप्राजापत्याः ॥ ९५ ॥ दत्तवालार्किर्हा
 नूचानोगार्ग्यआस ॥ ९६ ॥ जनकोहव्यैदेहः ॥
 ॥ ९७ ॥ जनकृर्हवैदेहंयाज्ञवल्क्योजगाम ॥ ९८ ॥
 पूर्णमदुःपूर्णमिदम् ॥ ९९ ॥ श्वेतकेतुर्हवाआरुणेयः ॥
 ॥ १०० ॥ प्राश्रीपुत्रादासुरिवासिनः चतुर्दशकाण्डे-
 ष्वध्यायोक्ता ऋषयस्तृप्यंताम् ॥

(२३६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

अथ प्रपाठकाः । व्रतमुपैख्यन् ॥ १ ॥ चतुर्द्धा
विहितोहवाअग्नेगिरास ॥ २ ॥ तेवाआर्द्राःस्युः ॥
॥ ३ ॥ सुसुचोत्तरमाधारमाधारधिष्यन् ॥ ४ ॥
यज्ञेनवैदेवाः ॥ ५ ॥ यज्ञेनवैदेवादिवमुपोदकामन् ॥
॥ ६ ॥ सर्वैसुचोव्यूहति ॥ ७ ॥ सद्यद्राइतुश्चतुश्चसंभु
रति ॥ ८ ॥ व्वरुणोहैनद्राज्यकामआदधे ॥ ९ ॥ युत्रवै-
प्रजापतिःप्रजाःससृजे ॥ १० ॥ प्रजापतिर्हवाएतेना
ग्नेयज्ञेनेजे ॥ ११ ॥ महाहविषाहवैदेवाव्वत्रंजयुः ॥
॥ १२ ॥ देवयुजनंजोपयन्ते ॥ १३ ॥ वाचंयच्छ-
ति ॥ १४ ॥ नीडेकृष्णाजिनमास्तृणाति ॥ १५ ॥
तद्युएषपूर्वाध्याव्वर्षिष्ठस्थूणाराजोभुवति ॥ १६ ॥
व्विजामानोहैवास्यधिष्ण्याः ॥ १७ ॥ पाशेकृत्वाप्र-
तिमुञ्चति ॥ १८ ॥ सौत्युपयजति ॥ १९ ॥ प्रा-
णोहवाअस्योपाथंशुः ॥ २० ॥ आत्माहवाअस्या-

ग्रयणः ॥ २१ ॥ ग्रंतिवाणुतद्यज्ञम् ॥ २२ ॥ सवा-
 अवभृथमभ्युवैति ॥ २३ ॥ तद्युवैतद्वादशाहेनव्यूढच्छं
 दसायुजते ॥ २४ ॥ देवाश्चवाअसुराश्च ॥ २५ ॥
 बार्हस्पत्येनचरुणाप्रचरति ॥ २६ ॥ सवाअपऽसंभु-
 रति ॥ २७ ॥ मैत्रावरुण्यापयस्ययाप्रचरति ॥ २८ ॥
 असद्वाइदमग्रआसीत् ॥ २९ ॥ प्राजापत्यंचरंकाआ-
 लंभते ॥ ३० ॥ प्रदीप्ताणुतेग्रयोभवन्ति ॥ ३१ ॥
 तुस्याणुतस्याआषाढांपूर्वाकरोति ॥ ३२ ॥ रुक्मंप्र-
 तिमुंचबिभर्ति ॥ ३३ ॥ गार्हपत्यंचेष्यन्पलाशशा-
 खयाव्युदूहति ॥ ३४ ॥ अथदर्भस्तंबमुपदधाति ॥
 ॥ ३५ ॥ आत्मन्नग्निगृहीतेचेष्यन् ॥ ३६ ॥ कूर्ममु-
 पदधाति ॥ ३७ ॥ प्राणभृतउपदधाति ॥ ३८ ॥ अथब्विश्व-
 ज्ज्योतिषमुपदधाति ॥ ३९ ॥ अथातोवृतम् ॥ ४० ॥
 गार्हपत्यमुपदधाति ॥ ४१ ॥ अथातःशतरुद्रियंजु-

(२३८) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

होति ॥ ४२ ॥ प्रत्येत्यग्निं प्रहरिष्यन् ॥ ४३ ॥
अथैतानवज्ञक्रतूञ्जुहोति ॥ ४४ ॥ अथ प्रातः ॥ ४५ ॥
प्रातरनुवाकमुपाकरिष्यन् ॥ ४६ ॥ अग्निरेष पुर-
स्ताच्चीयते ॥ ४७ ॥ अथातश्चयनस्यैव ॥ ४८ ॥
संवत्सरो वै प्रजापतिरग्निः ॥ ४९ ॥ नेव वा इदमग्रे स दा-
सीत्रैव स दासीत् ॥ ५० ॥ संवत्सरो वै यज्ञः प्रजापतिः ॥
॥ ५१ ॥ अपि ह वा एतर्हि ॥ ५२ ॥ प्रजापतिर्वै प्रजाः
सृजमानो तप्यत ॥ ५३ ॥ अथातः स्वाध्यायप्रशठं
सा ॥ ५४ ॥ अयं वै यज्ञो यो यं पवते ॥ ५५ ॥ पुरु-
षं ह नारायणं प्रजापतिरुवाच ॥ ५६ ॥ सोमो वै रा-
जायज्ञः प्रजापतिः ॥ ५७ ॥ प्रजापतिर्यज्ञमसृजत ॥
॥ ५८ ॥ ब्रह्मौदनं पचति ॥ ५९ ॥ नियुक्तेषु पशुषु ॥
॥ ६० ॥ प्रमुच्याश्वं दुक्षिणेन वेदिम् ॥ ६१ ॥ पुरुषो ह ना-
रायणोऽकामयत् ॥ ६२ ॥ देवा ह वै स त्रिषेदुः ॥ ६३ ॥

सयत्रैतां होताचाह ॥ ६४ ॥ द्रयाहप्राजापत्याः ॥
 ॥ ६५ ॥ दृमावालाकिर्हानूचानोगार्ग्यआस ॥ ६६ ॥
 अथहैनंभुज्युल्लाहायनिःपप्रच्छ ॥ ६७ ॥ जनकठु
 हवैदेहंयज्ञवल्क्योजगाम ॥ ६८ ॥ भूमिरंतरिक्षंद्यौरि-
 ति ॥ ६९ ॥ प्राश्रीपुत्रादासुरीवासिनः ॥ ७० ॥
 इति चतुर्दशकांडे प्रपाठोक्ता ऋषयस्तृप्यंताम् ॥ इति
 प्रपाठकाः ॥

अथ शतस्थानानि ॥ व्रतमुपैष्यन् ॥ १ ॥ तद्य-
 देवंपिनृष्टि ॥ २ ॥ अथाजलिप्ताभ्यांपवित्राभ्याम् ॥
 ॥ ३ ॥ बृहच्छौचायविष्टयेति ॥ ४ ॥ व्सूनां रा-
 त्रौस्याम् ॥ ५ ॥ अग्निर्वैदेवानामद्धातमाम् ॥ ६ ॥
 तद्यथायोनौरेतःसिञ्चेत् ॥ ७ ॥ तांवैप्राश्रंत्येव ॥ ८ ॥
 अथव्वेदपुत्रीव्विस्रठंसयति ॥ ९ ॥ अथव्वैषज्ञोयोयंपवते
 ॥ १० ॥ अथयदुदस्तमेति ॥ ११ ॥ रेवतीर्मध्यमिति ॥

(२४०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

॥ १२ ॥ सवाभाग्रयोष्टाकपालःपुरोडाशोभवति ॥
॥ १३ ॥ तद्येसोमेनेजानाः ॥ १४ ॥ अथोत्तरेण-
शालांपरिश्रयन्ति ॥ १५ ॥ अथोल्लिखति ॥ १६ ॥
सायाबभ्रुःपिङ्गाक्षीसुसोमक्रयणीस्यात् ॥ १७ ॥
प्रथमंतेदेवाः ॥ १८ ॥ इंद्रघोषःप्रोक्षणीरध्वर्युराद-
त्ते ॥ १९ ॥ साहाकद्रूवाच ॥ २० ॥ तद्युएतउ-
च्छ्रितादेवाहवैयज्ञन्तन्वानाः ॥ २१ ॥ अथपाश्वेन-
वासिनावाप्रयौति ॥ २२ ॥ सजुहोतिशृणोत्वग्निःस-
मिधाहवमइति ॥ २३ ॥ इयुठ्ठहवाउपाथंशुः॥२४॥
तस्यासुवेवद्धुवआयुः ॥ २५ ॥ युत्रद्यावापृथिव्युठ्ठ-
शस्यते ॥ २६ ॥ सआज्यस्योपस्तीर्यद्विश्चरोखद्यति॥
॥२७॥इन्द्रोहवैषोडशी॥२८॥तासांद्रादशगुर्भाः२९॥
द्वितीयातद्येहस्मपुराव्वाजपेयेनयजन्ते ॥ ३० ॥ अथ
दिशोनुवीक्ष्यमाणोजपति ॥ ३१ ॥ सवैदीक्षते॥३२॥

अथैतमभिषेकंकृष्णविषाणयानुविमृष्टे ॥ ३३ ॥
 षडेवोत्तरेचखः ॥ ३४ ॥ अथोआहुःप्रजापतिरेववि-
 सस्तः ॥ ३५ ॥ अमावास्यायांदीक्षते ॥ ३६ ॥
 अश्वस्यपदेजुहोति ॥ ३७ ॥ अथैनांधूपयति ॥
 ॥ ३८ ॥ तुमुपरिनाभिबिभर्ति ॥ ३९ ॥ अथोखान्नि-
 वपति ॥ ४० ॥ द्वितीयाचतस्रःसीतायजुषाकृषति ॥
 ॥ ४१ ॥ तंप्रत्यंचयन्तम् ॥ ४२ ॥ अपाङ्गभत्सीदेति ॥
 ॥ ४३ ॥ तस्यमनोवैश्वकर्मणमिति ॥ ४४ ॥ तद्यै-
 षामध्यमास्वयमातृष्णा ॥ ४५ ॥ एकादशभिरस्तु-
 वतेति ॥ ४६ ॥ तावाएतादशेष्टकाउपदधाति ॥ ४७ ॥
 अथस्वयंतृणमुपदधाति ॥ ४८ ॥ अथोत्तरार्द्धेन-
 प्राक् ॥ ४९ ॥ सयःसुवैश्वानरइमेसलोकाः ॥ ५० ॥
 यास्तेऽअग्नेसूर्यैरुचः ॥ ५१ ॥ नामकृत्वाथैनमुपति-
 ष्ठते ॥ ५२ ॥ यावाइयंवेदिःसप्तविधस्य ॥ ५३ ॥

(२४२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

अयमेवाकाशोजः ॥ ५४ ॥ सोयमात्मात्रेधाविहीत
एव ॥ ५५ ॥ अथवर्णशः ॥ ५६ ॥ अथयामेतामाहु-
तिंजुहोति ॥ ५७ ॥ अथयदनुवाक्यामनूच्य ॥ ५८ ॥
ब्रह्मचार्यसीत्याह ॥ ५९ ॥ सयुत्पशुबन्धेनयजतेऽग्नी-
नैवैतत्पुनर्नवाकुरुते ॥ ६० ॥ दशेतिहोवाच ॥ ६१ ॥
अथयत्रस्कन्नर्थास्यात् ॥ ६२ ॥ अथयदिप्रभुतः
॥ ६३ ॥ सर्वअश्विनाभवन्ति ॥ ६४ ॥ प्रजापति-
र्यज्ञमसृजत् ॥ ६५ ॥ किंवावपनमहदिति ॥ ६६ ॥
अथयोस्यनिष्कःप्रतिमुक्तोभवति ॥ ६७ ॥ एतेनर्हे-
न्द्रोतोदैवापःशौनकः ॥ ६८ ॥ चतस्रःसीतायुजुषा-
कृषति ॥ ६९ ॥ अथोत्तरतःसिकताउपकीर्णाभव-
न्ति ॥ ७० ॥ अथरौहिणौजुहोति ॥ ७१ ॥ तेदेवा
अब्रुवंस्तावद्वाऽद्दं सर्वयदन्तम् ॥ ७२ ॥ तानिय-
दागृह्णाति ॥ ७३ ॥ योग्नौतिष्ठन् ॥ ७४ ॥ कतम्-

आत्मेति ॥ ७५ ॥ अथहैनमनुष्याऊचुः ॥ ७६ ॥
अथयामिच्छेद्भुर्भन्दुधीतेति ॥ ७७ ॥ सप्तसहस्रषट्श-
तशेषचतुर्विंशतिः ॥ ७८ ॥ प्राश्रीपुत्रादासुरीवा-
सिनः ॥ ७९ ॥ इति चतुर्दशकाण्डे शतोक्ता ऋषय-
स्तृप्यन्ताम् ॥

अथ व्रतं विसृजते ॥ १ ॥ सवस्मिहर्तावमंलोक-
मेति ॥ २ ॥ अथनिग्राम्याभ्योग्रहान्विगृह्णते ॥ ३ ॥
अथगृहपतिःसुब्रह्मण्यामाह्वयति ॥ ४ ॥ तावाएताः॥
॥ ५ ॥ तानिदशभवंति ॥ ६ ॥ ताएताऽअङ्गुलयः॥
॥ ७ ॥ मध्यमेवतृतीयांचितिः ॥ ८ ॥ सुहोवाच ॥
॥ ९ ॥ अथव्विंशः ॥ १० ॥ तस्माउहैतुदवाच ॥
॥ ११ ॥ सवाएषआत्मैवयत्सौत्रामणि ॥ १२ ॥
मुर्यादायाएवलोष्टमाहृत्य ॥ १३ ॥ प्राश्रीपुत्रादासु-
रीवासिनः ॥ १४ ॥ इतिअंत्यकण्डिकोक्ताऋषयस्तृ-
प्यन्ताम् ॥

(२४४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

एवंव्रतं विसृजेत् ॥ १ ॥ परमांगुतिङ्गच्छतीति ॥
॥ २ ॥ तस्माद्धोतृचमसात् ॥ ३ ॥ तस्मिन्समुपह-
वमिष्टासमिधोभ्यादधति ॥ ४ ॥ द्वादशवात्रयोदश-
वादक्षिणाभवन्ति ॥ ५ ॥ यावानग्निर्यावत्यस्यमात्रा
तावद्भवति ॥ ६ ॥ तस्मात्समानसंबंधनाः ॥ ७ ॥
तस्मादिमे प्राणाऽऽउपरिष्ठादुसंछन्नाः ॥ ८ ॥ संवादेनैव-
र्त्तिवजो लोकाऽऽहति ॥ ९ ॥ ब्रह्मणो ब्रह्मस्वयं भुब्रह्मणे-
नमः ॥ १० ॥ कैशिनिरिवेमा आप्येतुर्हि प्रजा जायन्ते ॥
॥ ११ ॥ तस्मादिमावात्मानमभितो बाहू ॥ १२ ॥
तस्मादुहैतु जीवाश्च पितरश्च न संदृश्यन्ते ॥ १३ ॥ वा-
जसने येन याज्ञवल्क्यो नाख्यायन्ते ॥ १४ ॥ अन्त्य-
पत्तिकोक्ता ऋषयस्तृप्यन्ताम् ॥ इत्यन्त्यपद्धिका ॥
॥ ॐ अग्निमीळिपुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् ॥ हो-
तारं रत्नधातमम् ॥ १ ॥ इषेत्त्वोजेत्वा ॥ २ ॥

अग्न्यऽआयाहि वीतये गृणानो हुव्यदा तये ॥ निहोता स-
त्सिबुर्हिषि ॥ ३ ॥ शन्नो देवी० ॥ ४ ॥ इत्यध्य-
यनम् (नमस्कारः) ततः ॐ तदेतद्वचाभ्युक्तं नमृ-
षा श्रातं यदुवति देवाऽइति नृहैवैव विदुषः किञ्च नमृषा श्रा-
न्तं भवति तथोहास्यै तत्सर्वे देवाऽअवन्ति ॥ १ ॥ इति
नमस्कारः ॥

अथ ऋषिश्राद्धम् ॥ कृतप्राणायामो देशकालौ
संकीर्त्य । ॐ उत्सर्गाङ्गभूतमृषिश्राद्धमहं करिष्ये ।
इति संकल्प्य ॐ इदं विष्णु० इति मंत्रेण दिग्बन्धः ।
ऋषिश्राद्धस्योपहाराः शुचयो भवन्तु इत्युपहारप्रोक्ष-
णम् । देशकालपात्रसंपदस्तु ॐ अरुंधती सहितक-
श्यपादिऋषीणामिदमासनं यथायथाविभागं वा स्वाहा-
नमः ॥ अरुंधती सहितकश्यपादय ऋषयः यथादत्त-
गंधाद्यर्चनं यथायथाविभागं वः स्वाहा नमः ॥ इति
गंधादिदानम् ॥ ऋषिश्राद्धसांगतासिद्धयर्थं सप्तसं-
ख्याकान् ब्राह्मणान् यथाकालेन यथासंपन्नान्नेन

(२४६)

नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

तर्पयिष्यं तेन अरुन्धतीसहितकश्यपादयऋषयः
प्रीयन्ताम् ॥ ऋषिश्राद्धसांगतासिद्धयर्थं हिरण्यनिष्के-
यभूतां दक्षिणामाचार्याय तुभ्यमहं संप्रददे ॥ ततः
आचार्यः । ॐ कोदादितिमंत्रं पठेत् । उपविष्टेषु
ब्राह्मणेषु उदकादिदानम् ॥ तद्यथा ॐ शिवा आपः
संतु सौमनस्यमस्तु । अक्षतं चारिष्टं चास्तु । अघोरा
ऋषयः संतु । सन्त्विति प्रतिवचनम् । उत्सर्गकर्मणो
न्यूनातिरिक्तदोषपरिहाराय भूयसीं दक्षिणां दद्यात् ।
तत उत्सर्गागभूतमृषिश्राद्धं परिपूर्णमस्तु अस्तु परिपू-
र्णमिति विप्रा वदेयुः । ततः ॐ सहनोऽस्तुसहनोऽ-
वतुसहनोऽइंद्रवीर्यवदस्तुब्रह्मइन्द्रस्तद्वेदयेन यथा नवि-
द्विषामह इति ॐ उभाकवीषु वा यो नोधर्मः परापतत-
परिसख्यस्यधर्मिणो व्विसख्यानिविसृजामह इति च
सर्वे जपेयुः विरताःस्मेति प्रब्रूयुः ॥ इत्यृषिश्राद्धम् ॥
अथ विसर्जनम् । ॐ उत्तिष्ठब्रह्मणस्पतेदेवयन्तस्त्वे-
महे ॥ उपप्रयन्तुमरुतः सुदानवोऽइंद्राशूभवासवा ॥
॥ १ ॥ स्वस्वप्रवरान्विसर्जयित्वाजलेप्रवाहयेत् । ॐ

समुद्रङ्गच्छस्वाहान्तरिक्षङ्गच्छस्वाहादेवर्गसंवितारङ्ग-
 च्छस्वाहामित्रावरुणौगच्छस्वाहाहोरात्रेगच्छस्वाहाछं-
 दाशंसिगच्छस्वाहाद्यावापृथिवीगच्छस्वाहायज्ञङ्गच्छ-
 स्वाहासोमङ्गच्छस्वाहादिव्यन्नभोगच्छस्वाहाग्निर्वैश्वा-
 नरङ्गच्छस्वाहामनोमेहादित्यच्छदिवन्तेधूमौगच्छतु-
 स्वज्योतिःपृथिवीभस्मनापृणस्वाहा ॥२॥ ततो द्विरा-
 चमनं कुर्युः ॥ अनेनाध्यायोत्सर्गकर्माङ्गत्वेन कृतेन
 ऋषिपूजनतर्पणादिकर्मणा श्रीभगवान् परमेश्वरः प्री-
 यतां न मम ॐ तत्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु ॥ इति श्रावणी-
 प्रयोगः समाप्तः ॥

अथ रक्षाबंधनमस्यामेव पूर्णिमायां भद्रारहि-
 तायां कार्यम् । तत्रादौ अपराह्णे । सर्षपाक्षतहेमसहि-
 तां विचित्रक्षौमवस्त्रैर्वा कार्पासतंतुभिर्ग्रथितां शुभां
 रक्षापोटलिकां शुद्धभाजने संस्थाप्य कुंकुमाक्षतैरभ्य-
 र्च्य ब्राह्मणान्संपूज्य दक्षिणाभिः संतोष्य पूर्वमुखो
 ब्राह्मणद्वारा रक्षाबंधं कुर्यात् ॥ तत्र मंत्रः ॥ येन बद्धो

(२४८) नित्यकर्मप्रयोगशालायां—

बली राजा दानवेंद्रो महाबलः ॥ तेन त्वामभिवधामि
रक्षे मा चल मा चल ॥ १ ॥ इति । अनेन विधि-
ना यस्तु रक्षाबंधं समाचरेत् ॥ स सर्वदोषरहितः
सुखी संवत्सरं भवेत् ॥ १ ॥ इति रक्षाविधानम् ॥

अथ गोत्रनिर्णयः ॥ तत्र चतुर्विंशतिगोत्राणि
(तथा च मनुः) । शाण्डिल्यः काश्यपश्चैव वा-
त्स्यः सावर्णकस्तथा ॥ भरद्वाजो गौतमश्च सौका-
लीनस्तथापरः ॥ १ ॥ कल्पिषश्चाग्निवेश्यश्च कृष्णा-
त्रेयवसिष्ठकौ ॥ विश्वामित्रः कुशिकश्च कौशिकश्च त-
थापरः ॥ २ ॥ घृतकौशिकमौद्गल्यौ आलम्यानः
पराशरः ॥ सौपायनश्च चित्रश्च वासुकी रोहित-
स्तथा ॥ ३ ॥ वैयात्रपद्यकश्चैव जामदग्न्यस्तथापरः ॥
चतुर्विंशति वै गोत्राः कथिताः पूर्वपण्डितैः ॥ ४ ॥
(तत्रैव) जमदग्निर्भरद्वाजो विश्वामित्रात्रिगौतमाः ॥
वसिष्ठकाश्यपागस्त्या मुनयो गोत्रकारिणः ॥ १ ॥
एतेषां यान्यपत्यानि तानि गोत्राणि मन्यते ॥ (धनं-
जयप्रदीपे कुलदीपिकायां च) सौकालीनकमौद्गल्यौ
पराशरबृहस्पती ॥ कांचनो विष्णुकौशिक्यौ कात्या-

यनात्रेयकाण्वकाः ॥ १ ॥ कृष्णात्रेयः सांकृतिश्च कौ-
ण्डिन्यो गर्गसंज्ञकः ॥ आङ्गिरस इति ख्यातः अनावृ-
काख्यसंज्ञितः ॥ २ ॥ अव्यजैमिनिवृद्धाख्याः शाण्डि-
ल्योवात्स्य एव च ॥ ३ ॥ सावर्ण्यालम्पायनवैयाघ्रपद्य-
श्च घृतकौशिकः ॥ ४ ॥ शक्तिः काण्वायनश्चैव वासुकी
गौतमस्तथा ॥ शुनकः सौपायनश्चैव मुनयो गोत्र-
कारिणः ॥ एतेषां यान्यपत्यानि तानिगोत्राणि म-
न्यते ॥ ५ ॥ सर्वेचत्वारिंशद् गोत्राः ॥ ४० ॥ यस्य
विस्मरणादिना गोत्रनाशस्तस्य काश्यपं गोत्रम् ॥ गो-
त्रनाशे तु काश्यपमिति हेमाद्रौ व्याघ्रोक्तेः ॥ सर्वाः प्र-
जाः काश्यप्य इति श्रुतेश्च ॥ इति गोत्रनिर्णयः ॥ अ-
थ प्रवरनिर्णयः ॥ प्रवरा गोत्रप्रवर्तकमुनिव्यावर्तको
मुनिगणः ॥ तथा च ॥ जमदग्निगोत्रस्य जमदग्न्यौर्व
वसिष्ठास्त्रिप्रवराः ३ । भरद्वाजगोत्रस्य भरद्वाजाङ्गिरस-
बार्हस्पत्याः ३ । विश्वामित्रगोत्रस्य विश्वामित्रमरी-
चिकौशिकाः ३ । अत्रिगोत्रस्य अत्र्यात्रेयशातातपाः
३ । गौतमगोत्रस्य गौतमवसिष्ठबार्हस्पत्याः ३ ।
वसिष्ठगोत्रस्य वसिष्ठशक्तिपराशराः ३ । केषाञ्चित् व-
सिष्ठात्रिसांकृतयः ३ । काश्यपगोत्रस्य काश्यपावत्सार-

(२५०) नित्यकर्मप्रयोगमालायां-

नैध्रुवाः ३ । अगस्त्यगोत्रस्य अगस्तिदधीचिजैमिन-
यः ३ । सौकालिनगोत्रस्य सौकालिनाङ्गिरसबार्हस्प-
त्यावत्सारनैध्रुवाः ५ । मौद्गलगोत्रस्य और्वच्यवन-
भार्गवजमदश्याप्रवन्तः ५ । पराशरगोत्रस्य पराशर-
शक्तिवसिष्ठाः ३ । बृहस्पतिगोत्रस्य बृहस्पतिकपि-
लपार्वणाः ३ । कांचनगोत्रस्य अश्वत्थदेवलदेवरा-
जाः ३ । विष्णुगोत्रस्य विष्णुवृद्धिकौरवाः ३ । कौ-
शिकगोत्रस्य कौशिकाऽत्रिजमदग्नयः ३ । कात्याय-
नगोत्रस्य अत्रिभृगुवसिष्ठाः ३ । आत्रेयगोत्रस्य आत्रेय-
शातातपसांख्याः ३ । काण्वगोत्रस्य काण्वाऽ-
श्वत्थदेवलाः ३ । कृष्णात्रेयगोत्रस्य कृष्णात्रे-
यात्रेयवासाः ३ । सांक्रुतिगोत्रस्य अव्याहारात्रि-
सांकृतयः ३ । कौण्डिन्यगोत्रस्य कौण्डिन्यस्तिमि-
ककौत्साः ३ । गर्गगोत्रस्य गार्ग्यकौस्तुभमाण्ड-
व्याः ३ । आङ्गिरसगोत्रस्य आङ्गिरसवसिष्ठबार्हस्प-
त्याः ३ । अनावृकाक्षगोत्रस्य गार्ग्यगौतमवसि-
ष्ठाः ३ । अव्यगोत्रस्य अव्यबलिसारस्वताः ३ ।
जैमिनिगोत्रस्य जैमिन्युतथ्यसांकृतयः ३ । वृद्धि-

गोत्रस्य कुरुवृद्धाङ्गिरोबार्हस्पत्याः ३ । शाण्डिल्य-
गोत्रस्य शाण्डिल्यासितदेवलाः ३ । वात्स्यगोत्रस्य
वर्णगोत्रयोः और्वच्यवनभार्गवजामदश्याप्रवन्तः ५ ।
आलम्बायनगोत्रस्य आलम्बायनशालङ्कायनशाक-
टायनाः ३ । वैयाघ्रपद्यगोत्रस्य सांकृतिः १ । घृत-
कौशिकगोत्रस्य कुशिककौशिकघृतकौशिकाः ३ ।
केषाञ्चित् कुशिककौशिकबन्धुलाः ३ । शक्तिगोत्रस्य
शक्तिपराशरवसिष्ठाः ३ । काण्वायनगोत्रस्य काण्वा-
यनाङ्गिरसबार्हस्पत्यभरद्वाजाजमीढाः ५ । वासुकि-
गोत्रस्य अक्षोभ्यानन्तवासुकयः ३ । गौतमगोत्रस्य
गौतमाप्सरोङ्गिरसबार्हस्पत्यनैध्रुवाः ५ । केषाञ्चित्
गौतमाङ्गिरसवासाः ३ । शुनकगोत्रस्य शुनकशौनक-
गृत्समदाः ३ । सौपायनगोत्रस्य और्वच्यवनभार्गव-
जामदश्याप्रवन्तः प्रवराः ॥ ५ ॥ इति धनंजयकृतध-
र्मप्रदीपे गोत्रप्रवरनिर्णयः समाप्तः ॥ (उद्वाहतत्त्वे)
क्षत्रियवैश्यशूद्राणामतिदिष्टातिदिष्टगोत्रप्रवरमत एवै-
तेषां पुरोहितगोत्रप्रवरमिति ॥ (तथाचाग्निपुराणे)
क्षत्रियवैश्यशूद्राणां गोत्रं च प्रवरादिकम् ॥ तथान्य-

(२५२) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

वर्णसंकराणां येषां विप्राश्च याजकाः ॥ इति गोत्रप्रव-
रनिर्णयः ॥ (सद्वाद्रिखण्डे) काहं कोऽहं कुलं किं
मे संबंधः कीदृशो मम ॥ स्वस्वधर्मो न लुप्येत तर्ह्येवं
चिंतयेद्बुधः ॥ (पद्मपुराणेऽपि) द्विजन्मानो भवेयुः
स्म स्वात्मवृत्तांतवेदिनः । आत्मनो ज्ञातिवृत्तांतं यो
न जानाति सत्पुमान् ॥ ज्ञातीनां समवायार्थं पृष्टः
सन्मृकतां भजेत् ॥ स्वजातिपूर्वजानां यो न विजा-
नाति संभवम् ॥ स भवेत्पुंश्चलीपुत्रसदृशः पितृवेदकः ॥
गोत्रप्रवरशाखादिगोत्रदैवतसंग्रहम् ॥ स्थापनास्थान-
तादात्म्यं स्थापकस्यादिलक्षणम् ॥ अत्मनः सर्ववृ-
त्तांतं विज्ञेयमिदमादरात् ॥ गोत्रशाखावटंकं च ज्ञाति-
प्रवरशर्मकम् ॥ देवीं गणपतिं यक्षं नवजातिवा-
डवाः ॥ इति ॥

अथादिगौडब्राह्मणानामुत्पत्तिः ॥ (ब्राह्मणोत्प-
त्तिनिबन्धे) जनमेजयनामा वै राजा धर्मपरायणः ॥
नीतिमान् सत्यसंधश्च वेदशास्त्रविचक्षणः ॥ १ ॥
आर्यावर्ते च निवसन् पालयन् धर्मतः प्रजा ॥ वटे-

श्वरं मुनिवरं शिष्यवृन्दैः समन्वितम् ॥ २ ॥ यज्ञं कर्तुं
समाहूय वेदाब्ध्यब्धीन्दुः १४४४संमितैः ॥ ततः
परमसन्तुष्टो राजा यज्ञं चकार ह ॥ ३ ॥ देवर्षी-
स्तोषयामास पूजास्तुत्यभिवादनैः ॥ चक्रे दाना-
न्यनेकानि तोषयामास भूसुरान् ॥ ४ ॥ चकारा-
वभृथस्नानं गुरुं नत्वातिभक्तिः ॥ महापूजां चका-
रादौ दक्षिणां दातुमुद्यतः ॥ ५ ॥ तदा स ऋषिरा-
णैव प्रतिग्रहमथाकरोत् ॥ आज्ञां गृहीत्वा नृपतेः
स्वदेशगमनं प्रति ॥ ६ ॥ निर्गतांश्च तदारजा चैकै-
कं ग्राममुत्तमम् ॥ लिखित्वा वीटिकामध्ये स्थापयि-
त्वा च पत्रकम् ॥ ७ ॥ एकैकं प्रददौ भक्त्या मुनि-
शिष्येभ्य एव च ॥ ते तु तांबूलकं मत्वा गृहीत्वा
प्रेमपूर्वकम् ॥ ८ ॥ नदीतटे समायाता गंभीरजल-
पूरितम् ॥ जलमध्ये यदा पादौ संस्थाप्य गमनं
प्रति ॥ ९ ॥ मर्तिं चक्रुस्तदा पादौ मग्नौ तस्या जले
ततः ॥ पूर्वं जलप्रतरणं कृत्वा पादेन चागताः ॥ १० ॥
कथं तद्विपरीतं वै जातमत्राधुना मिथः ॥ कृत्वा
विचारं चोद्घात्य पश्चात्तांबूलवीटिकाम् ॥ ११ ॥

(२५४) नित्यकर्मप्रयोगमालायां—

ग्रामदानपत्रिकां वै दृष्ट्वातिविस्मयान्विताः ॥ दानप्र-
तिग्रहान्नष्टा गतिरस्माकमेव च ॥ १२ ॥ एवं निश्चि-
त्य नृपतिं गत्वा प्रोचुर्द्विजातयः ॥ कथं वै गुप्तमार्गेण
दानं दत्तं त्वयाधुना ॥ १३ ॥ तदा प्रोवाच नृपतिः
साष्टांगं प्रणिपत्य च ॥ विना वै दक्षिणादानं यज्ञः
सांगः कथं भवेत् ॥ १४ ॥ क्षमध्वं चापराधं मे कृपां
कृत्वा ममोपरि ॥ एवमुक्त्वा स्वदेशे वै वासयामास
तान्द्विजान् ॥ १५ ॥ ते गौडब्राह्मणाः सर्वे गौडदेश-
निवासिनः ॥ वेदशास्त्रपुराणज्ञाः श्रौतस्मार्तपराय-
णाः ॥ १६ ॥ आचारेण विहीनाश्च स्पर्शदोषविवर्जि-
ताः ॥ शाखा माध्यंदिनी तेषां वेदः शुक्लयजुः स्मृतः ॥
॥ १७ ॥ गोत्राणि गौतमादीनि सूत्रं कात्यायनीय-
कम् । (कालिकापुराणे) वंगदेशं समारभ्य भुवने-
शान्तसुन्दरि ॥ गौडदेशः समाख्यातः सर्वशास्त्रविशा-
रदैः ॥ इति गौडवंशवर्णनं समाप्तम् ॥

अथ ग्रंथालंकारः ॥ बभूव पूर्वं मरुधन्वदेशे बि-
कोजिनामा नृपतिर्महात्मा ॥ तस्यैव नाम्ना खलु
राजधानी लोके बिकानेर इति प्रसिद्धा ॥ १ ॥ तद-
न्तरे लेखपुरोपमे पुरे श्रीरत्नदुर्गे मुजनैः सुसेविते ॥

आसीद्वसिष्ठान्वयगौडविप्रो माध्यंदिनीयो बुधजीव-
 राजः ॥ २ ॥ विवृद्धमानो विदुषां समाजे विज्ञैर्नरैः
 सर्वसमृद्धिभोक्ता ॥ तस्यात्मजा बाणमितास्तु सद्गु-
 णाः सुवेदवेदांगचणाः सुशीलाः ॥ ३ ॥ आयातया
 तद्विजशुद्धचत्वर वीर्येण सन्ताडितवैरिदुर्जनाः ॥
 एतेषु मध्ये गुरुरामकृष्णो ज्ञानेन स्वरूपीकृतसर्वतृष्णः
 ॥ ४ ॥ स्वबुद्धितः खण्डितवैरिप्रश्रः सुभक्तिसंसर्पित-
 देवकृष्णः ॥ तस्याऽभवत्राम३ मिताः सुपुत्राः स्वधर्म-
 यायिस्वकलत्रमित्राः ॥ ५ ॥ गृहेषु संलेखितरम्यचित्राः
 श्रीकान्तपूजानिरताः पवित्राः ॥ इमानि नामानिभ-
 वन्ति तेषां चतुर्भुजाख्यो विबुधो हि ज्येष्ठः ॥ ६ ॥
 कस्तूरिचन्द्राभेधसज्जनोऽपरोऽपरो गुणैर्मण्डितज्येष्ठ-
 रामः ॥ तत्रस्थिता मध्यमपंक्तिपादे कस्तूरिचन्द्राख्यम-
 हत्सुशीलाः ॥ ७ ॥ तेषां सुपुत्रावनवद्यवद्यविद्यान्वितौ
 द्वौ नितरामभूताम् ॥ चतुर्थिलालाख्यगुरूमुखाख्यौ
 सुज्ञौ गुणेनार्दितदुष्टदपां ॥ ८ ॥ तत्रापि ज्येष्ठः खलु
 पण्डिताग्रणीः षट्शास्त्रवेत्ता षट्कर्मतत्परः ॥ परो यका-
 रीद्विजदेवभक्तो हुतावशिष्टात्रसदानुरक्तः ॥ ९ ॥ एतादृशो
 गौडकुले बभूव चतुर्थिलालो निजधर्मपालः ॥ श्रीसा

(२५६) नित्यकर्मप्रयोगमालायां प्र० ।

म्बपादाब्जविलग्रचित्तःशिष्टानुयायी बहुग्रन्थकर्ता १० ॥
धर्मशास्त्रेषु निष्णातः कर्मकाण्डस्य मर्मवित् ॥ ज्यो-
तिर्वेत्ता भिषक् श्रेष्ठो नानागौडनिबन्धकृत् ॥ ११ ॥
तेनेयं रचिता माला द्विजानां नित्यकर्मणाम् ॥
अनया प्रीयतां शंभुर्भवान्या सह सर्वदा ॥ १२ ॥
रसवेदाङ्कसोमेऽब्दे विक्रमादित्यसंज्ञके ॥ वैशाखशु-
क्लपंचम्यां पूर्णा मालाऽभवच्छुभा ॥ १३ ॥

इति श्रीवाकनेरराज्यान्तर्गतश्रीरत्नगढनिवासिना श्रीवासिष्ठ-
गोत्राद्भवेन पण्डितश्रीरामकृष्णामरचन्द्रशर्मणां पोत्रेण श्रीक-
म्पुचिन्द्रात्मजेन श्रीचतुर्भुजदत्तसनुना श्रीमहादेव-
भक्तवाजमनेयिना गौडवंशावतंसद्वादश-
सहनिबन्धकर्त्रा पण्डितश्रीचतुर्थीराज-
(चौथमल) शर्मणां विरचिता
नित्यकर्मप्रयोगमाला समाप्ता ॥

॥ शुभमस्तु ॥

पुस्तक मिलनेका ठिकाना—

खेमराज श्रीकृष्णदास,

‘प्राज्ञकटेश्वर’ स्वीध प्रेस—बम्बई.

बोर सेवा मन्दिर

पुस्तकालय

280.2 अर्था

काल नं०

लेखक

वार्ता चतुर्थी लाल

शीर्षक

नटपल्ल प्रयोगशाला

खण्ड

क्रम संख्या

222